

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ, м. Київ, Україна
КАФЕДРА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА
ІНСТИТУТУ ПРАВА КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, м. Київ, Україна
НАУКОВО-ОСВІТНИЙ ЦЕНТР З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, м. Київ, Україна
ASTANA IT UNIVERSITY, м. Нур-Султан, Казахстан
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ, м. Дніпро, Україна
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ, м. Київ, Україна
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ «УКРНЕТ»,
м. Київ, Україна
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ», м. Харків, Україна
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО», м. Київ, Україна
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА», м. Дніпро, Україна
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ПРИДНІПРОВСЬКА
АКАДЕМІЯ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ», м. Дніпро, Україна
ЧЕНСТОХОВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, м. Ченстохова, Польща
ВИЩА ШКОЛА УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ, м. Катовіце, Польща
за підтримки:
УНІВЕРСИТЕТ В МІШКОЛЬЦІ, м. Мішкольц, Угорщина
ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «ЮРСЕРВІС», м. Дніпро, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Збірник матеріалів

III Міжнародної науково-практичної конференції
«Інтернет-міст КИЇВ–ДНІПРО»
УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ. ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ОБ'ЄКТІВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
18 березня 2021 року

Київ
Інтерсервіс
2021

Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України (протокол № 3 від 30 березня 2021 р.)

Редакційна колегія :

Дорошенко О. Ф., кандидат юридичних наук (*голова редакційної колегії*); Орлюк О. П., доктор юридичних наук, академік НАПрН України; Кодинець А. О., доктор юридичних наук; Бутнік-Сіверський О. Б., доктор економічних наук, академік АТН України; Дорошко Г. К., кандидат технічних наук (*відповідальний секретар*); Мироненко Н. М., доктор юридичних наук, член-кор. НАПрН України; Перерва П. Г., доктор економічних наук; Петренко В. О., доктор технічних наук, академік АІН України; Ромашко А. С., кандидат технічних наук; Харченко В. Б., доктор юридичних наук, професор.

Інтелектуальна власність як складова системи забезпечення національної безпеки: збірн. матер. III Міжн. наук.-практ. конф. «Інтернет-міст КИЇВ–ДНІПРО», Управління проектами Ефективне використання результатів наукових досліджень та об'єктів інтелектуальної власності, 18 березн. 2021 р. Київ ; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. К. : Інтерсервіс, 2021. 154 с.

ISBN 978-966-999-207-9

У збірнику розміщено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інтернет-міст КИЇВ–ДНІПРО», яка відбулася 18 березня 2021 р. та проходила в *online*-режимі з використанням платформи Zoom.

У збірнику зібрані доповіді наукової та фахової спільноти на розвиток та впровадження теорії, практики та методології національної безпеки в нових умовах світосприйняття України як держави, яка протистоїть агресивним викликам.

Збірник може бути корисним для науковців, державних службовців, підприємців, громадських діячів, викладачів, студентів та аспірантів.

УДК 347 (77+78)

Матеріали викладено в авторській редакції.

Відповідальність за зміст текстів, достовірність поданих даних і точність наведених цитат несуть автори (співавтори).

ЗМІСТ

БУТНІК-СІВЕРСЬКИЙ О. Б.	
Вітальне слово	5
АНДРОЩУК Г. О.	
Роль Бюро економічної безпеки у розслідуванні злочинів у сфері інтелектуальної власності.....	11
БАБЕНКО В. А., БАЛАН О. С.,	
Посилення юридичної відповідальності у сфері охорони інтелектуальної власності, як фактор боротьби з «патентним тролінгом».....	16
БОРКО Ю. Л.	
Облік роялті в умовах розвитку інноваційної безпеки.....	25
БУТНІК-СІВЕРСЬКИЙ О. Б.	
Роль інтелектуальної власності у забезпеченні обороздатності держави.....	32
ГАСИМОВА Р. Ю.	
Проблеми юридичної відповідальності за порушення прав у сфері інтелектуальної власності.....	51
ГОРДІЄНКО С. Г.	
Інтелектуальна власність як складова безпеки держави.....	53
ДЕНИСЕНКО Р. В.	
Відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання зобов'язань по договору на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт у контексті європейських стандартів.....	59
ДЯКОВА Н. Н., ПЕРЕРВА П. Г., ПОГОРЕЛОВ С. Н.,	
НОВИК І. А., ЧЕРЕПАНОВА В. А.	
Взаємозв'яз інтелектуального капітала и міжнародной конкурентоспособности товаров в условиях глобализации.....	64
ЖОВНЕР К. О., ЗОЛУТА Л. В.	
Технічні засоби захисту авторських прав у мережі Інтернет.....	68
ЗАЙКІВСЬКИЙ О. Б.	
Щодо інтелектуальної власності у сфері національної безпеки і оборони.....	72
ЗЕМКО Г. В.	
Маркетингова складова системи економічної безпеки підприємства харчової промисловості.....	76
КАШИНЦЕВА О. Ю.	
Інтелектуальна власність у сфері фармації, як складова фармацевтичного націоналізму.....	80
КОРНУХ О. В., ОСИПЕНКО С. О.	
Роль інтелектуальної власності для інтелектуальної безпеки України.....	83
КУЗЬМЕНКО Л. Г.	
Недопущення недобросовісної конкуренції — важлива складова захисту прав інтелектуальної власності в системі забезпечення національної безпеки.....	88
ЛОМАКІНА А. А.	
Історико-правовий аспект кримінальної відповідальності за злочини проти інтелектуальної власності.....	92
МАРЕХА І. С.	
Основні види порушень виключного права патентовласника.....	96

ПЕРЕРВА П. Г., КОБЕЛЕВ В. Н., МАТРОСОВА В. А., КОСЕНКО А. П., ВИДРЯ Е. В.	
Особенности конкуренции на международном рынке интеллектуальной собственности.....	99
РАБОТЯГОВА Л. І.	
Нормативно-правове регулювання охорони секретних винаходів.....	104
РИВАК Н. О.	
Досвід ЄС у сфері захисту прав інтелектуальної власності як складової системи забезпечення національної безпеки.....	112
РОМАШКО А. С., КРАВЕЦЬ О. М., ПОЛАДЬКО О. М.	
Секретні винаходи / корисні моделі. Безпека і користь чи шкода?.....	116
РУДИЙ Т. В., ЖИВКО З. Б., ЖИВЕЦЬ Н. О.	
Стан організаційно-правового забезпечення кібербезпеки держави.....	119
РУДЧЕНКО О. В., БЕРКОВСЬКИЙ Є. О., ПЕТРЕНКО В. О.	
Інтелектуальна власність у системі національної безпеки держави.....	122
САРДАК С. Е., СКОПЕНКО Н. А.	
Проблема плагіату в освітньому просторі в умовах інтелектуалізації, інформатизації та цифровізації суспільного розвитку	136
СЛОТИЛО Г. О.	
Проблеми юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності	129
ХАРЧЕНКО В. Б.	
Монетизація інтелектуального піратства як напрям протидії таким порушенням.....	131
ХРІДОЧКІН А. В.	
Значення суспільної шкідливості як матеріальної ознаки адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності.....	138
ЦИМБАЛЮК О. В.	
Проблеми юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності щодо назв лікарських засобів.....	141
ШИШКА Р. Б.	
Цивільно-правова відповідальність як покладення судом на порушника санкції.....	145
ПРИЛИПКО Д. С.	
Правова охорона комп'ютерних програм у міжнародному праві.....	149

Метою шостої науково-тематичної секції III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції — є акцентування наукової та фахової спільноти на розвиток та впровадження теорії та методології національного безпекознавства в нових умовах світосприйняття України як держави, яка протистоїть агресивним діям Російської Федерації.

У цьому розрізі, **національну безпеку України** слід розглядати як інноваційно-інтелектуальну сферу діяльності, яку слід розвивати на засадах теорії побудови і принципах функціонування саме системи національної безпеки з позицій прав інтелектуальної власності як складової загальної наукової теорії та методології національного безпекознавства. Національна безпека держави має ієрархічну (особистість, суспільство, держава), багатокomпонентну структуру, тобто є системним поняттям.

На сучасному етапі розвитку науки безпекознавства, науковці виділяють основні елементи структури національної безпеки — це *державну безпеку; громадську безпеку; техногенну безпеку; екологічну безпеку і захист від загроз стихійних лих; економічну безпеку; енергетичну безпеку; інформаційну безпеку; безпеку особистості; науково-технічну безпеку.*

Теорія та методологія національної безпеки інтенсивно розвивається за різними напрямками, зокрема такими як:

- 1) національні інтереси та стратегічні перспективи;
- 2) фундаментальні засади державної незалежності;
- 3) формування системи національної безпеки України, її глобальний вимір і еволюція загроз;
- 4) трансформації військової політики в контексті нової парадигми безпеки ХХІ ст.;
- 5) політика національної безпеки в гуманітарній сфері та її забезпечення;
- 6) формування української національної ідентичності;
- 7) людський розвиток в Україні та регіональний вимір її розвитку;

На цій основі національна безпека інтенсивно розвивається за напрямом

- 8) **економічна безпека** України в умовах ринкових трансформацій і антикризового регулювання;

Саме її доцільно доповнити інтелектуальною та інноваційною безпекою.

- 9) Тут окремо науковці виділяється інноваційно-технологічний елемент в структурі економічної безпеки, що став підґрунтям для появи **інноваційної безпеки**, яку розглядають як досяг-

---

нення стану високотехнологічного, стабільного, економічно ефективного забезпечення інноваціями економіки;

На цій основі

10) інноваційна безпека стала підґрунтям для появи **інтелектуальної безпеки**, до структури якої науковці відносять такі елементи, як

- інтелектуальний потенціал,
- інтелектуальний капітал,
- інтелектуальна власність,
- інформаційний ресурс,
- захист економічної безпеки,
- цифровізація економічної безпеки,
- комерціалізація майнових прав інтелектуальної власності на світовому ринку озброєння та ін.

До складових інтелектуальної безпеки відносять:

- безпеку інтелектуальних трудових ресурсів як носіїв знань;
- безпеку нематеріальних активів як об'єктів права інтелектуальної власності фірми;
- безпеку інтелектуального капіталу як стан захищеності інвестицій фірми у знаннєві ресурси;
- безпеку руху знань в організації, що охоплює створення, залучення, розповсюдження (дифузії), опанування знань, перетворення, обмін, збереження, використання знань як їх об'єктивізацію у продукції та послугах фірми;
- кібербезпеку — захищеність інформаційно-комунікаційних технологій.

Формування **інтелектуальної національної безпеки** повинно враховувати ознаки **інноваційності національної безпеки** України з урахуванням:

- принципа побудови національної безпеки на діючій сукупності вже існуючих і спеціально створюваних органів, державних і недержавних структур;
- принципів структурно-функціональної системи;
- принципа формування стратегії;
- принципів процесу стратегічного управління;
- принципів створення і впровадження в господарський обіг ОПВ;
- принцип дифузії інновацій з огляду прав інтелектуальної власності;
- принципів вибору першочергових пріоритетних напрямів дослідження;
- принципа дієздатності.

Прикладом наукового пошуку дієздатності *інтелектуальної безпеки* можуть слугувати статті в журналі «Наука, технології, інновації» науковців:

Андрощук Г. О., Кваша Т. К.

Патентний ландшафт як інструмент аналітики інтелектуальної власності (на прикладі аналізу сфери військових технологій).

Андрощук Г. О., Кваша Т. К.

Патентний ландшафт як інструмент прогнозування світових технологічних трендів: сфера озброєння та військової техніки

Цілий ряд статей науковців **Зайківського О. Б. та Оністрата О. А.** в журналі «Теорія і практика інтелектуальної власності».

Зазначимо, що ступінь внутрішніх і зовнішніх загроз на стан національної безпеки під впливом сфери інтелектуальної власності постійно змінюється у зв'язку з динамічними умовами функціонування суспільства, національної економіки та світової економічної системи в цілому.

А в умовах агресивні дії Російської Федерації проти України, вимагають нового креативного мислення при дослідженні проблем національної безпеки країни, які пов'язані з її обороноздатністю.

Саме це стало поштовхом до розгляду нами загальної проблеми: **«РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ»**, яка у вигляді статті в повному обсязі увійде до збірника матеріалів конференції.

В статті нами розглянуто:

- дії по забезпеченню обороноздатності держави в умовах агресивної тривалої війни Російської Федерації проти України;
- підвищення ефективності взаємодії оборонного відомства з іншими міністерствами та підприємствами оборонно-промислового комплексу та співробітництво з Північноатлантичним альянсом;
- походження терміна «обороноздатність держави»;
- обґрунтування корисності та впливу сфери інтелектуальної власності в напрямку становлення інноваційного середовища в оборонно-промисловому комплексі України;
- появу новітнього озброєння та військової техніки під впливом впровадження майнових прав інтелектуальної власності, на прикладі розвитку високоточної зброї.

Забезпечення обороноздатності держави, на нашу думку, повинно враховувати національні досягнення у сфері інтелектуальної власності, яка постійно розвивається.

Під *сферою інтелектуальної власності* розуміється середовище з внутрішньою єдністю за принципом синапсису, в якому

здійснюється сукупність різноманітних видів творчої, інтелектуальної діяльності людини.

Розвиваючи сферу інтелектуальної власності, за час незалежності в Україні створено Національну систему інтелектуальної власності, що є дієвим механізмом сприяння соціально-економічному розвитку держави.

Національна система інтелектуальної власності включає в себе національне законодавство, як сукупність правових положень, на підставі яких будь-яка особа набуває, реалізує та захищає свої права, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної, творчої діяльності (нормативна база), державні та судові органи, наділені відповідними повноваженнями у сфері інтелектуальної власності, наукові та освітні установи, громадські організації та інші структури.

Динаміка розвитку національної системи інтелектуальної власності свідчить про здатність України опановувати нові **інноваційно-технологічні орієнтири розвитку**, які доцільно поширювати на забезпечення обороноздатності держави. На це націлює проект Національна стратегія у сфері інтелектуальної власності на період 2020–2030 рр. та офіційний документ «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року», затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України.

Важливу роль Стратегія справедливо приділяє розвитку **Національної системи охорони інтелектуальної власності** в Україні, яка являє собою сукупність законодавчих, структурних та функціональних інститутів.

Тут особливого значення набувають інновації, оскільки вони лежать в основі індустріалізації, яка відіграє ключову роль у диверсифікації економіки та подоланні її структурної слабкості. Промисловість, зокрема військово-промисловий комплекс (ВПК), є двигуном інновацій, зростання продуктивності та експорту.

Щодо впливу інтелектуальної власності на забезпечення обороноздатності держави, то важливим та дієвим фактором, з нашої позиції, може стати становлення інноваційного середовища у сфері оборони, а саме в оборонно-промисловому комплексі України (ОПК України), що є сукупність науково-дослідних, випробувальних організацій і виробничих підприємств, які виконують розробку, виробництво і постановку на озброєння військової та спеціальної техніки, спорядження, боєприпасів як для Збройних сил України, так і на експорт, де формується та реалізовується наукова та інженерна думка щодо винаходів та високих технологій.

ОПК України у своїй діяльності повинен спиратись на Національну систему охорони інтелектуальної власності в Україні. Тут су-

твого значення набувають розробка та впровадження майнових прав інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, тощо), які віднесені до секретних та об'єктів подвійного призначення створених за бюджетне фінансування.

Сьогодні до ОПК України відносять близько 300 підприємств, установ і організацій, в яких зайняті понад 250 000 осіб, які залучені до створення виробництва озброєння і військової техніки в Україні. Більшість з цих підприємств знаходяться в державній власності та залежать від субсидій з державного бюджету.

Сьогодні ОПК України трансформується для задоволення нагальних поточних та майбутніх потреб сил оборони та безпеки України і для зміцнення економічного потенціалу країни. Мета реформи — трансформація ОПК України з метою найкращого задоволення потреб сил безпеки та оборони. Саме на цій основі потрібно створити умови для становлення інноваційного середовища у сфері оборони.

Зазначимо, що інноваційне середовище у сфері оборони не обмежується тільки ОПК України, а також залучає до цієї сфери інші наукові установи та підприємства, які працюють за державним замовленням.

Поява новітнього озброєння та військової техніки (ОВТ) під впливом впровадження майнових прав інтелектуальної власності, які в ряді випадків не мають охоронних документів так як відносяться до службових об'єктів права інтелектуальної власності, змушує змінювати форми і способи ведення бойових дій.

Розподіл патентів на винаходи і корисні моделі за органами державного управління (національні власники-юридичні особи) наведено в статті в таблиці. Загальні дані свідчать:

Роки	2016	2017	2018	2019	2020
Усього	6848	7061	6763	6677	4719

Зменшення у 2020 р. пов'язано з пандемією.

Сьогодні українські оборонні підприємства вже виконують контракти на суму у 10 млрд грн (близько \$ 343,6 млн за закладеним у бюджет 2021 р. курсом, або \$ 363,6 млн за курсом бюджету — 2020 р.).

Прикладом сучасного забезпечення обороноздатності держави в ОПК України, є розробка високоточної зброї, як підтвердження впливу впровадження об'єктів інтелектуальної власності у забезпеченні обороноздатності держави, показано на матеріалах обзору Валентина Бадрака:

Протитанкові керовані снаряди.

Переносний протитанковий ракетний комплекс «Скіф» та одна з модифікацій ПТРК «Ступна-П».

ПТРК «Бар'єр» .

Легкий переносний ракетний комплекс «Корсар».

Високоточна авіаційна керована ракета класу «повітря-повітря»

Р-27 — радянська.

РСЗВ «Вільха-М».

Авіаційну ракету «повітря-повітря» Р-73.

Сучасні баражувальні боеприпаси для дронів-камікадзе.

«Грім» ST-35

Оперативно-стратегічний дрон «Сокіл-300»

Береговий комплекс крилатих ракет 360МЦ «Нептун».

Ракетний комплекс «Бар'єр-В».

Підсумовуючи, ще раз зазначимо, що становлення інноваційного середовища у сфері оборони, а саме в оборонно-промисловому комплексі України сприятиме найкращому задоволенню потреб сил безпеки та оборони країни.

*Доктор економічних наук, професор,
академік АТН України та академік УАН,
головний науковий співробітник
економіко-правового відділу
Науково-дослідного інституту інтелектуальної
власності НАПрН України, завідувач кафедри
економіки, обліку та фінансів
Інституту післядипломної освіти НУХТ
Бутнік-Сіверський Олександр Борисович*

РОЛЬ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

АНДРОЩУК Г. О.,

*к.е.н., доцент, головний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту інтелектуальної
власності Національної академії правових наук України
(Київ, Україна)*

В умовах подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи суттєво зростає актуальність проблеми забезпечення економічної безпеки держави, яка є одним з найважливіших національних пріоритетів, гарантом державної незалежності, умовою економічного розвитку й зростання добробуту громадян. Належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, змусити працювати важелі управління економічною ситуацією, створити ефективні механізми соціального захисту населення [1]. На сьогодні проблема економічної безпеки є визначальною в контексті існування і розвитку України як суверенної держави, що актуалізує потребу відповідних наукових досліджень і нових міждисциплінарних напрямів.

Нині ми майже щодня спостерігаємо, як різні правоохоронці долучаються до вирішення корпоративних конфліктів, розподілу активів, з'ясування питань, пов'язаних із виконанням цивільних зобов'язань. Переважна більшість таких розслідувань починається з обшуків, вилучення майна, отримання доступу до конфіденційної інформації — слідчих дій, до яких бізнес найбільш чутливий. До того ж — непоодинокими є випадки, коли різні правоохоронці приходять до бізнесу по черзі, щодо одного й того ж епізоду. Для прикладу — у 2019 р. в Україні щодня накладався арешт на 183 майнових об'єкти (приблизно 67 тисяч на рік), що в п'ять разів більше, ніж у 2013 р. (12 500), у 2019 р. проводилося близько 200 обшуків на день (загалом — 70 тисяч на рік, порівняно з 53 тис. у 2013 р.) [2]. Нарешті, через півтора року після початку роботи парламенту закон про створення Бюро економічної безпеки було прийнято.

Верховна Рада України 28 січня 2021 р. прийняла Закон «Про бюро економічної безпеки України», а 29 січня — Закон № 4090, які мають важливе значення для розслідування економічних злочинів.

Основними завданнями Бюро економічної безпеки України, є запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття

кримінальних правопорушень, участь у забезпеченні економічної безпеки держави шляхом комплексної протидії кримінальним правопорушенням, які несуть суттєвий негативний вплив на національну економіку, сприяють її тінізації, витоку капіталу та іншим негативним явищам, які уповільнюють темпи економічного зростання та загрожують національним інтересам у сфері економіки, а також запобігання вчиненню нових. Згідно Закону Бюро економічної безпеки України матиме безпосередній та автоматизований доступ до відомостей (даних) державних електронних інформаційних ресурсів, автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів і банків (баз) даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи, використовуватиме державні мережі спеціального зв'язку та ін. Крім цього, Бюро взаємодіятиме з Державною службою фінансового моніторингу України та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; буде забезпечене безпосереднім доступом до єдиної державної інформаційної системи та доступом до їх автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків (баз) [3].

Варто зауважити, що законом передбачено обов'язок Антимонопольного комітету України, Фонду державного майна України, органів державного фінансового контролю в Україні передавати Бюро економічної безпеки України відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Передбачено, що Бюро економічної безпеки утворює як центральний орган виконавчої влади, на який покладається протидія правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Законом визначаються завдання та повноваження цього органу, контроль за його діяльністю, правовий статус, обов'язки та відповідальність працівників, а також основи співпраці Бюро з іншими установами, підприємствами, організаціями.

Відповідно до пояснювальної записки, ухвалення закону посилить ефективність правоохоронних органів у сфері формування та використання фінансових ресурсів держави та її економічної безпеки. Це має зменшити тіньовий бізнес в Україні та збільшити надходження податків та зборів, оптимізувати структури правоохоронних органів, матеріально-технічну базу та скоротити загальну кількість працівників, що протидіють злочинності у сфері фінансів. Серед іншого, документ передбачає передачу розслідування економічних злочинів із СБУ, ДФС, ДБР до новоствореного органу. Закон (проект № 4090) встановлює терміни ліквідації податкової міліції у зв'язку зі створенням Бюро економічної безпеки. Документом передбачається ліквідація податкової міліції з дня прийняття рішення Кабміном про початок діяльності Бюро економічної безпеки, але не пізніше 6 мі-

сяців з дня набрання чинності ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України».

Ці Закони дають старт формуванню нового органу, до підслідності якого буде віднесено, зокрема, здійснення досудового розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності, передбачених, зокрема, такими статтями Кримінального кодексу:

Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229).

Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231).

Розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232).

Нині злочини, передбачені цими статтями, розслідуються податковою міліцією, Службою безпеки, Національною поліцією та Державним бюро розслідувань, Антимонопольним комітетом України.

Результати досудового розслідування вказаних злочинів цими органами за 2020 р. можна відстежити за таблицею, складеною за результатами показників, отриманих з Офісу Генерального прокурора на публічний запит від 08.02.2021 р. № 27/3. Нами вибрано показники, що стосуються злочинів у сфері інтелектуальної власності.

Як видно з таблиці найбільше кримінальних правопорушень (147) стосується незаконного використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК).

Кримінальне правопорушення	Номер статті КК	Всього зареєстровано кримінальних правопорушень	Закрито проваджень	Направлено до суду	
				Податкова міліція	%
Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару	229	147	X	24	1
Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю	231	9	X	3	0
Розголошення комерційної або банківської таємниці	232	10	X	7	0

Зареєстровано 19 кримінальних правопорушень, закрито 3 провадження за ст. 231 КК (Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю) і зареєстровано 10 кримінальних правопорушень, закрито 7 проваджень, за ст. 232 КК (Розголошення комерційної або банківської таємниці).

Протягом 2 місяців після прийняття Кабінетом Міністрів України постанови про утворення Бюро економічної безпеки (БЕБ):

1) матеріали кримінальних проваджень з «економічних» злочинів з інших органів (окрім податкової міліції) мають бути передані прокурору для визначення ним підслідності.

Прокурор прийматиме постанову, що визначатиме підслідність розслідування, і матеріали передаються слідчим (детективам) відповідного органу.

2) матеріали кримінальних проваджень з податкової міліції також мають бути передані прокурору.

Але у даному випадку прокурор не має права прийняти іншого рішення ніж про визначення підслідності за БЕБ. Після прийняття такої постанови матеріали відправляються детективам для подальшого розслідування.

Оскільки переважна більшість (70 % у 2020 р.) кримінальних проваджень з «економічних» злочинів реєструвалась та розслідувалась податковою міліцією, то всі їх матеріали 100 % будуть передані в БЕБ. По інших 30 % вибір органу досудового розслідування лягає на прокурора.

Висновок. Зосередження функцій розслідування економічних злочинів в одному місці — це позитивне явище. Створення єдиного органу, що відповідає за економічну безпеку, дозволяє оптимізувати кількісний склад осіб, які виконують цю функцію. Для порівняння: в трьох органах, які займалися економічними злочинами нараховувалось понад 10 тисяч осіб. У законі про БЕБ закріплена штатна чисельність 4000 осіб, тобто майже втричі менше, ніж було. Таким чином, значно підвищується ефективність цих розслідувань. На думку експертів ліквідація податкової міліції є позитивною також з огляду на низьку ефективність цього органу при здійсненні ним значного тиску на бізнес. Загалом статистику ефективності правоохоронних органів у розрізі кількості обвинувальних актів на кількість зареєстрованих проваджень можна вважати низькою. Тому питання ефективності стане нелегким викликом для Бюро економічної безпеки.

У БЕБ також залишається і силова функція, і слідчо-оперативна. Але це лише частина їхньої роботи, і не основна. Головне — аналітична складова: аналіз ризиків і різних схем з ухилення від сплати податків, шкоди, заподіяної державі або бюджету. В Законі

закладено основи застосування ризик-орієнтованого підходу в діяльності БЕБ, а також визначено повноваження детектива-аналітика, тобто створюються передумови для перетворення нового органу на справді «аналітичний» правоохоронний орган.

Прийняття Закону про створення органу з фінансових розслідувань є частиною міжнародних зобов'язань України. Зокрема, це передбачено Меморандумом про економічну та фінансову політику з МВФ та Меморандумом про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та ЄС як Кредитором (щодо отримання Україною макрофінансової допомоги ЄС).

Прийняття Закону про створення Бюро економічної безпеки, на нашу думку, сприятиме усуненню дублювання функцій правоохоронних органів та зменшенню непотрібного та невинновданого тиску на платників податків, а також сприятиме підвищенню ефективності розслідування економічних злочинів та покращить інвестиційну привабливість країни.

Список використаних джерел:

1. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання / О. С. Власюк. К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2011. 474 с.
2. Олег Гетьман Бюро економічної безпеки — черговий каральний орган чи прорив для України? URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/byuro-ekonomichnoyi-bezpeky-chergovyj-karalnyj-organ-chy-proryv-dlya-ukrayiny>.
3. ВРУ ухвалила законопроект щодо створення Бюро економічної безпеки України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vru-shvalila-zakonoproekt-shchodo-stvorennya-byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-ukrayini>.

**ПОСИЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
У СФЕРІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ,
ЯК ФАКТОР БОРОТЬБИ З «ПАТЕНТНИМ ТРОЛІНГОМ»**

БАБЕНКО В. А.,
*к.і.н., доцент кафедри УДД
Придніпровської державної академії
будівництва та архітектури*

БАЛАН О. С.,
*магістрант Придніпровської державної академії
будівництва та архітектури
(Дніпро, Україна)*

Основою конкурентоспроможності України на етапі розвитку суспільства цифрової економіки важливою складовою її інтелектуального потенціалу є ефективне державне управління результатами інтелектуальної та інноваційної діяльності. Сфера інтелектуальної власності (Далі ІВ) є одним із ключових факторів не тільки економічного, але й соціального та культурного розвитку країни. За відсутності послідовної державної політики Україна не тільки втрачає свій потенціал у сфері інтелектуальної власності, але й стикається з поглибленням проблем, що мають негативний вплив на імідж України, як держави інноваційного розвитку. «Відтак, політика держави у сфері ІВ має бути невід’ємною складовою інноваційної політики, стрижневою для економічного розвитку й дозволить застосовувати всебічний і глобальний підхід до стимулювання і сприяння інноваціям на національному рівні, а також стане каталізатором створення та використання об’єктів права промислової власності у процесах структурних перетворень» [4].

Величезною загрозою для економічної безпеки сучасної України, яка негативно впливає на інвестиційну привабливість країни та шкодить її іміджу, є проблема «патентного тролінгу», що стала своєрідною формою «бізнесу», засобом недобросовісної конкуренції, супроводжується різного роду протиправними діями. В «Національній стратегії України у сфері інтелектуальної власності на 2020–2025 р.» проблему «патентного тролінгу» названо серед найбільш болючих проблем, з якими стикається Українська держава, таких як: «...недостатньо ефективним рівнем державного управління у сфері правової охорони ІВ, обумовленим незавершеністю інституційної реформи у цій сфері; низьким рівнем взаємодії державних, професійних та громадських інституцій у сфері правової охорони й захисту ІВ; високим рівнем піратства і контрафакції, який представляє під-

вищень ризик для економічної безпеки країни та здоров'я вітчизняного споживача; недостатньою участю правовласників об'єктів інтелектуальної власності у діях із захисту прав інтелектуальної власності, що значно знижує ефективність застосування заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності; незавершенням процесу створення спеціалізованого суду з питань ІВ...» [4]. Безумовно, ця низка проблем прямо та опосередковано впливають на існування в Україні такого ганебного явища, як «патентний тролінг».

Проблема «патентного тролінгу» є темою багатьох наукових досліджень, як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та юристів-практиків. Означеній проблемі присвячено дослідження Андрощука Г. О., Шишки Р. Б. [1, 8]. Негативний вплив «патентного тролінгу» на імідж України розглянуто у публікації Черниша Р. Ф., Назарчука Б. Ю. [7]. «Патентний тролінг», як форма зловживання правами патентовласника є темою дослідження Гордейчука В. В. [3] Окремі аспекти проблеми та шляхи її подолання розглядали Пермінова С. О., Уткіна М. С., Невмержицька Ю. А., Баша К. А., Садикова Я. М., Шимко І. А. Зважаючи на те, що кількість порушень прав інтелектуальної власності збільшується, надзвичайно актуальними є наукові дослідження пропозицій щодо правової регламентації та розробки механізмів протидії цій проблемі, що посилять юридичну відповідальність правопорушників та стануть дієвим запобіжним фактором «патентному тролінгу» в Україні.

Наукова, довідникова та публіцистична література трактує поняття «патентний троль» (англ. *Patent troll*), як фізичну або юридичну особу, що спеціалізується на пред'явленні патентних позовів. За своєю суттю «патентний троль» — це зневажливий термін для опису компанії, яка висуває претензії щодо порушення патентів (з метою отримання прибутку) для виграшних судових рішень або для придушення конкуренції. Цей термін застосовують для опису низки видів «господарської діяльності», у якій патенти та судову систему використовують для заробітку. «Патентного троля» також називають «патентною акулою», «дилером», «маркетологом» або «піратом». Операцію «патентного троля» називають «компанією, що заявляє патенти», «суб'єктом господарювання» або «невиробничим патентовласником». Самі ж «патентні тролі» називають себе патентними холдингами або патентними дилерами (англ. *Patent dealer*) [5].

Поняття «патентний тролінг», так само як і негативне явище, виникло у США. Термін «патентний троль» походить від навчального відео (Patents Video), що було створено в 1994 р. Полою Наташе Чавес, адвокатом закону про інтелектуальну власність США. Метою відео було попередити корпорації та приватних осіб про явище, яке дехто вважав узагальненням патентів, а також попередити майбут-

ніх «патентних тролів». Назва «патентний троль» була популяризована американським юристом Петром Деткіном у 2001 р. (опис дій компанії TechSearch та її адвоката Раймонда Ніро (англ. *Raymond Niro*) щодо переслідування Intel), під час його роботи на Intel. Раніше Деткін використовував термін патентний вимагач (англ. *patent extortionis*) [1, с. 71–72]. Фактично патентні тролі в Америці не були ані виробниками, ані винахідниками, а володіли тільки майновими правами на об'єкт інтелектуальної власності і реалізовували ці права лише шляхом заборони, тому і дістали таку назву.

З того часу і до сьогодні «патентними троллями» називають фірми, які фактично не займаються виробництвом, а лише скуповують патенти й ініціюють судові процеси з вимогою заборони виробництва або сплати роялті, заробляючи в такий спосіб гроші. Передісторією проблеми вважають масштабну хвилю патентних позовів, що сталася ще в 1880 р., коли були зареєстровані десятки тисяч патентів на дрібні особливості відомих технологій. Наприклад, 6211 патентів на соху і плуг, коли «патентні акули», як їх тоді називали, тягли до суду фермерів, звинувачуючи їх у використанні чужої технології [7, с. 260].

Практика сучасних компаній, які діють як «патентні тролі», зводиться до подачі заявки на патент без наміру коли-небудь розробляти продукт або послугу. Такий тип компаній зазвичай називають «непрактикуючою особою», оскільки вони не виробляють ніяких товарів чи послуг і не призначені для цього використання. Вони лише вимагають від компаній витратити значну суму грошей для врегулювання своїх вимог. В цій незаконній діяльності «патентні тролі» використовують ряд легальних видів діяльності, що стосуються патентів та судової системи, щоб заробляти гроші, включаючи подання неправдивих заяв про порушення патентів. Спочатку компанія набуває право на один або кілька патентів, якими сама не користується, а потім прагне укласти ліцензії на використання прав власності на майно у компаній, що виробляють товари або послуги, погрожуючи їм судовим позовом за порушення зазначених патентів. «Патентний тролінг» найчастіше відбувається на спірних патентах, зокрема тих, що стосуються програмного забезпечення чи методів ведення бізнесу. Об'єктом «тролінгу» бувають як великі компанії, так і невеликі технологічні компанії, які не мають необхідних коштів для судового позову. При цьому, чим більше заборон «патентному тролю» для використання технології, заявленої в патентах, тим більші судові витрати (навіть при виграші справи), тому компанії часто платять. Діяльність «патентних тролів» не обмежується придбанням, розробкою та продажем патентів, вони також можуть отримувати винагороду, щоб захистити компанію від інших

«патентних тролів», протидіяти іншим «патентним троям» й таким чином врегульовувати ситуацію. «Патентні тролі» зазвичай застосовують одну або кілька наступних практик, що було зафіксовано в різних країнах світу й в Україні та описано у наукових та публіцистичних джерелах. Вказані практики представлені в таблиці, створеній авторами на основі джерел (див. Таблиця 1).

Таблиця 1.

Практики застосування «патентного тролінгу» в Україні та світі

• Будь-яке використання патенту для забезпечення лише патентних прав;
• Купівля патенту (зазвичай у компанії, що збанкрутувала на аукціоні) з метою подати конкуруючій компанії, стверджуючи, що вона має товар, який порушує нещодавно придбаний патент;
• Виконання заяв про порушення патентів, які є безпідставними, з метою стримування конкуренції (претензії простіше та дешевше вирішити для компанії-конкурента, ніж судитись);
• Застосування патенту без будь-якого наміру виготовити товар або надати послугу на основі цього патенту, або без використання його для проведення досліджень, або використання його іншим чином для загального блага;
• Передача патентних прав заявників компаніям-оболонкам, маскуванню фактичної власності на права та перешкоджання ліцензіату знати, чи надане йому право експлуатації охоплює всі патенти того самого власника, що застосовуються до товару, який він хоче виготовити. Без цього ліцензіат може зазнати багаторазових атак з боку одного і того ж материнського об'єкта.
• «Тролінг по-українськи»: отримання патенту на промисловий зразок, який перебуває у загальному вжитку. Ресурсування патенту на митниці та створення перепон для ввозу чи вивозу зазначеної продукції, що можуть бути приборані у судовому або у приватному порядку, якому найчастіше віддає перевагу добросовісний виробник;
• Подання низки заявок на різні перспективні варіанти розвитку технології, сформульовані в найзагальнішій і неконкретній формі. Очікування, поки хто-небудь винайде їх, тобто створить працездатну конструкцію і почне реалізацію та пред'явлення йому позову;
• Одержання вигоди з портфеля активів (портфеля патентів). Власник набору патентів має право віддавати деякі зі своїх патентів у «тимчасову оренду» фірмі-партнеру, яка буде отримувати з них прибуток різними способами, наприклад, вбиваючи штрафи та ліцензійні відрахування в тих компаній, які порушують ці патенти. Загалом фірма-партнер може займатися типовим "патентним тролінгом".

Таблицю створено авторами на основі джерел [1, 3, 5, 7, 8]

У багатьох випадках активність патентних тролів зростає в результаті застосування практик, які виникли у США. На відміну від США, де активність «патентних тролів» достатньо велика, в Австралії вона менша, що пов'язано з законодавчими нормами, коли особа, якій безпідставно погрожують провадженням про порушення (часто її називають «невиправданою загрозою»), може звернутися до суду з вимогою обмежити здійснення таких загроз та відшкодувати будь-які збитки, понесені в результаті загрози. «Патентний троль», згідно австралійського законодавства, може не тільки програти судовий процес за порушення патенту, але ризикує визнанням недійсним його патенту та здійсненням суттєвої компенсації витрат (по суті оплачуючи власні провадження, а також частку заявленого порушника). Й навіть якщо суд прийме рішення на користь «патентного троя», він може не отримати достатньої грошової компенсації для

покриття своїх фактичних витрат на подання позову. Бразилія також не має проблем з діяльністю «патентних тролів», бо власник патенту повинен вести судовий процес у трьох інстанціях й процес може тривати десять років, що абсолютно не вигідно типовим «патентним троям». До країн, де діяльність «патентних тролів» має значно меншу активність, ніж у США відносяться і Канада. Правила Федерального суду Канади можуть, за обмежених обставин, вимагати від патентовласника надати гарантію витрат до того, як позов про порушення патенту розпочнеться проти передбачуваного порушника. Серед особливостей та процедур судочинства Канади є й призначення витрат успішній стороні, що може бути значним. При розгляді патентних справ у Китаї збитки за порушення патентів обчислюються на основі фактичної втрати власника патенту або прибутку, отриманого порушником. Для «патентного троя» розрахунок таких збитків часто є складним, оскільки ці компанії зазвичай не практикують винахід, охоплений заявленими патентами. Також у Китаї на скаржника лягає тягар доказувати фактичні збитки та прибуток, що може бути дуже важко [5].

Патентні закони Індії не забороняють існування «патентних тролів», але загрожують їх існуванню, зокрема, вимагають, щоб виданий патент працював або використовувався в Індії, інакше може застосовуватися примусове ліцензування. Також в Індії обов'язковим є подання заяви в кінці фінансового року про роботу патенту. Власники патентів, які не подали таку заяву, можуть бути притягнуті до штрафу та / або позбавлення волі. Отже, в Індії діяльність патентних тролів не становить великої загрози для жодної компанії, яка прагне виходу на індійський ринок. В Японії не велика активність «патентних тролів». Хоча японське патентне законодавство загалом дозволяє будь-яким патентовласникам вільно використовувати свої права за кількома винятками, кількість позовів про порушення патентів в Японії становить лише близько 100–200 на рік. Крім того, розмір збитків, що присуджуються японськими судами, набагато менший за розмір збитків, що присуджується судами США, тому багато позовів врегульовано в Японії і не публікуються [5].

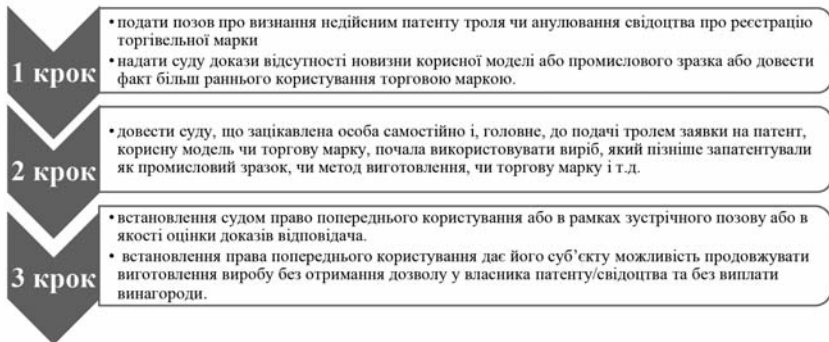
У порівнянні з іншими країнами в Україні «патентний тролінг» — це зловживання існуючою системою реєстрації промислових зразків а також прибутковий бізнес, від якого потерпають насамперед імпортери, втрачаючи прибутки. «Тролінг по-українськи» полягає у тому, що недобросовісна особа, послуговуючись допомогою недобросовісних експерта та патентного повіреного, отримує патент на промисловий зразок продукції, яка тривалий час перебуває у загальному вжитку. Потім цей патент реєструється на митниці, чим створюються перепони для ввозу чи вивозу зазначеної продукції. Ці

перепони можуть бути прибрані у судовому або у приватному порядку, якому найчастіше віддає перевагу добросовісний виробник. Найбільш гучного розголосу щодо «патентного тролінгу» в Україні набула справа відомого музичного гурту «Антигіла». Користуючись недосконалістю законодавчої бази, яка регулює роботу органів дозвільної системи України з питань отримання авторських прав і патентів, шахраї змогли отримати патент на те, що існує в музичному світі вже багато століть (на корисну модель № 74516 «Спосіб налаштування параметрів музичної композиції») [2].

Специфікою вітчизняного «патентного тролінгу» є те, що під загрозою може опинитися будь-який бізнес. Адже «патентний троль» має просту мету — поставити будь-яку компанію (виробника) в таке становище, у якому оплатити так зване роялті вигідніше, ніж, зважаючи на реалії сьогодення, у судовому порядку відстоювати свої законні права. Згідно з українським законодавством патенти, які були видані на не нові об'єкти можуть бути визнані недійсними в судовому порядку, а свідоцтва на реєстрацію торгової марки можуть бути анульовані за позовом. Для цього необхідно дотриматись покрокової процедури (див. Таблиця 2). Безумовно, краще було б уникати судових справ, зменшивши зловживання шляхом запобіжних заходів щодо видачі низькоякісних патентів. Та, якщо порушення все ж відбулося, то, в першу чергу, має бути подано позов про визнання недійсним патенту «троля» чи анулювання свідоцтва про реєстрацію торгівельної марки, представлені докази відсутності новизни корисної моделі, промислового зразка або доведений факт більш раннього користування торговою маркою.

Таблиця 2.

Процедура визнання недійсними патентів чи свідоцтв на не нові об'єкти

Таблицю створено авторами на основі джерел [1, 8]

Надзвичайно важливим є довести суду, що зацікавлена особа самотійно, ще до подачі заявки на патент, корисну модель чи торгову марку «тролем», почала використовувати виріб, який пізніше запатентували як промисловий зразок, метод виготовлення, торгову марку, тощо. Національне законодавство передбачає право попереднього користування, яке встановлюється судом або в рамках зустрічного позову, або в якості оцінки доказів відповідача. Право попереднього користування дає його суб'єкту можливість продовжувати виготовлення виробу без отримання дозволу у власника патенту/свідоцтва та без виплати винагороди.

Випадків «патентного тролінгу» в Україні останнім часом стає все більше, зокрема для отримання виключних прав забороняти іншим особам використовувати запатентований об'єкт без дозволу його власника — «патентного тролія», причому власник такого патенту керується лише бажанням отримати винагороду за рахунок уже наявних виробників чи постачальників. «Патентні тролі» не тільки завдають збитки, а й підривають основні принципи патентного права, тому воно все частіше піддається критиці і науковцями і юристами-практиками. Як зазначалось на круглому столі «Протидія «патентному тролінгу» в Україні в контексті захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності» сучасні «тролі» троліють високотехнологічні компанії (Apple, Samsung, Hewlett-Packard, Asus, Fujitsu, Lenovo, Panasonic). За останні 4 роки, коли «тролі» одержували патенти та вносили до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності сірники, вішаки, пробки для закупорювання пляшок, запальнички, лопатки для харчових продуктів, господарські шкребки, планшетні комп'ютери, двірні та віконні засуви й ручки, колби та корки для фармацевтичної продукції, зубочистки, респіратори, лампочки, світильники, господарські рукавички, різноманітні способи упаковки товарів та безліч інших об'єктів повсякденного вжитку» [6].

Причиною існування досліджуваної проблеми науковці та практики вважають недосконалість національної системи охорони промислової власності, неможливість відхилення патенту заявника національним патентним відомством та неможливість відмови для митних органів у внесенні «тролінгового» патенту до митного реєстру за відсутності новизни, коли «тролі» мають кращі умови, ніж справжні учасники інтелектуальної власності. Тому для протидії «патентному тролінгу» щодо відомих об'єктів, які виробляються чи постачаються в Україну, потрібно посилити юридичну відповідальність за порушення у сфері охорони ІВ, запровадити дієвий механізм, що включатиме позитивний досвід інших країн та пропозиції вітчизняних науковців та правників-

практиків, найважливіші складові якого узагальнено в таблиці «Найважливіші завдання для вирішення проблеми «патентного тролінгу» в Україні» (див. Таблиця 3).

Таблиця 3.

Найважливіші завдання для вирішення проблеми «патентному тролінгу» в Україні

	<ul style="list-style-type: none"> • Моніторинг поданих заявки та виданих патентів (здійснення патентного пошуку) з метою виявлення потенційної небезпеки. • Моніторинг «Переліку об'єктів права інтелектуальної власності, включених до митного реєстру».
	<ul style="list-style-type: none"> • Дати чітке визначення поняття «право попереднього користування» з урахуванням пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення). • Відстоювати у суді право попереднього користування.
	<ul style="list-style-type: none"> • Розробити реєстри Державної служби інтелектуальної власності України та створити базу даних щодо прав попереднього користування та судових рішень для протидії повторній охороні об'єктів, щодо яких уже відбувався судовий розгляд (за аналогом з базою даних «Відомості про добре відомі знаки в Україні»).
	<ul style="list-style-type: none"> • Внести зміни до «Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону» та вимагати додавати до заяви на внесення до митного реєстру висновки з відповідного реєстру Державної служби інтелектуальної власності України.
	<ul style="list-style-type: none"> • Внести зміни до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та «Про охорону прав на промислові зразки» та відповідних ним «Правил розгляду» та здійснювати кваліфікаційну експертизу (хоча би локальну) для корисних моделей та промислових зразків.
	<ul style="list-style-type: none"> • Змінити чинне законодавство, аналогічно до існуючих норм європейських країн, та застосувати механізм покладення всіх витрат на сторону, що програла спір, та зобов'язання власника патенту вносити грошову заставу у розмірі потенційних витрат сторін на судовий процес до початку розгляду спору.
	<ul style="list-style-type: none"> • Змінити систему експертизи промислових зразків та інших об'єктів ІВ на основі науково-технічного підходу в з метою усунення випадків отримання патенту на загальновідомі зразки, які не мають ознак унікальності чи новизни.

Таблицю створено авторами на основі джерел [1, 3, 4, 6, 7, 8]

Як бачимо, для протидії «патентному тролінгу» в Україні необхідно запроваджувати механізм посилення правової охорони промислових зразків, використовуючи, як національні практики боротьби з «патентним тролінгом», так і досвід ЄС, де вже поряд із патентуванням промислових зразків введено їх спрощену реєстрацію, надання застави, рівної потенційним витратам учасників судового процесу, тощо [8]. До вказаних заходів науковці та практики пропонують додати ще й заборону після користування промисловими зразками позбавлення «патентних тролів» права подавати заявки на визначений період часу, зокрема на три роки. Прискорення прийняття законодавчих змін щодо спрощення процедури оскарження прав інтелектуальної власності за патентами на промислові зразки зробить неможливим існування в національній патентній системі проблеми «патентного тролінгу», що на сьогодні є реальною загрозою для пошуку нових ідей та створення інновацій.

Список використаних джерел:

1. Андрощук Г. О. Патентний тролінг проти інновацій: стан, тенденції, загрози / Г. О. Андрощук // Право та інноваційне суспільство. 2013. - № 1. с. 70-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2013_1_3.
2. «Антитіла» vs «патентний троль». Як рок-гурт намагається в суді відстояти право користуватися музичною тональністю і нотами // URL: <https://graty.me/uk/antitela-vs-patentnyj-troll-kak-rok-gruppa-pytaetsya-v-sude-otstoyat-pravo-polzovatsya-muzykalnoj-tonalnostyu-i-notami>.
3. Гордейчук В. В. «Патентний тролінг» як форма зловживання правом патентовласника URL:[http:// dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12654/1/Gordeychuk.pdf](http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12654/1/Gordeychuk.pdf).
4. Національна стратегія у сфері інтелектуальної власності на період 2020 – 2025 роки (проект) – URL : <http://nipo.org.ua/activity/stvorennya-efektivnogo-navchalnogo-centru-u-sferi-intelektualnoi-vlasnosti-iv>.
5. Patent trolls: a global perspektiye (Патентні тролі: глобальна перспектива)//URL:<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e6a23668-b328-42b3-bfff-06d54b2d33ee>.
6. Рекомендації круглого столу: «Протидія «патентному тролінгу в Україні в контексті захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності» 25 листопада 2016 р. URL:<http://pakharenko.ua/proekt-rekomendacij-kruglogo-stolu-protidiya-patentnomu-trolingu-v-ukra%D1%97ni-v-konteksti-zaxistu-prav-na-obyekti-intelektualno%D1%97vlasnosti>.
7. Черниш Р. Ф., Назарчук Б. Ю. «Патентний тролінг» як передумова до загострення суспільно-політичної ситуації в державі та формування негативного іміджу України на міжнародній арені (за прикладом Житомирської області). Часопис Київського університету права. 2016. № 2. С. 260–264.
8. Шишка Р. Б. Протидія патентному тролінгу в Україні / Р. Б. Шишка // Часопис цивілістики. - 2017. - Вип. 23. - С. 73-77. - URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_23_18.

ОБЛІК РОЯЛТІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

БОРКО Ю. Л.

*к.е.н., завідувач економіко-правовим відділом
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
(Київ, Україна)*

На сучасному етапі розвитку України інновації у контексті забезпечення економічної безпеки держави пояснюються тим, що саме за рахунок їх створення та використання можна вийти на новий рівень виходу з економічної кризи.

Але, для того, щоб інноваційний розвиток став одним з основних факторів економічної безпеки необхідно вирішити наступні ключові моменти :

- удосконалити механізми економіко-правового забезпечення розвитку інновацій;
- вирішити питання державного регулювання у сфері інновацій.

Слід зазначити, що інноваційна безпека є основною складовою національної та економічної безпеки країни [1]. Також, можна стверджувати, що розвиток інноваційної безпеки — це стан підприємства, який спрямований на розширення можливостей та впровадження інновацій, підтримку усіх науково-технічних потенціалів, є результатом розповсюдження інновацій в усіх сферах.

Підтримання нових розробок на високому міжнародному рівні неможливе без використання новітніх науково-технічних надбань. Отримання або продаж нових рішень неможливо без обміну не тільки між підприємствами, а і між державами. Обмін науково-технічними досягненнями на міжнародному рівні є комплекс взаємин економічного, фінансового, правового і політичного характеру. Специфіка цих відносин, що є частиною фінансово-економічної діяльності країни, потребує відокремлення їх у особливий вид — надання та придбання ліцензій.

Отже, *ліцензія* — дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності, що надається на підставі ліцензійного договору. *Ліцензійний договір* — договір, відповідно до якого надається право на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Відоме в цьому напрямку дослідження Герберта Штумпфа [2].

Основними видами платежів по ліцензійним договорам є паушальний платіж (першочерговий одноразовий платіж за використання ліцензії) та роялті (періодичні платежі за використання

об'єкта права інтелектуальної власності або комбінований платіж (паушальний платіж та роялті).

Відповідно до правового статусу фізичної особи, якій виплачується роялті, ПКУ України передбачено різні підходи до оподаткування таких виплат.

Особливості оподаткування при виплаті роялті фізичним особам з різним правовим статусом.

Відповідно до пп. 14.1.225 ПКУ України роялті — будь-який платіж, отриманий як винагорода за користування або за надання права на користування будь-яким авторським та суміжним правом на літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео- або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо- чи телевізійного мовлення, передачі (програми) організацій мовлення, будь-яким патентом, зареєстрованим знаком на товари і послуги чи торгівельною маркою, дизайном, секретним кресленням, моделлю, формулою, процесом, правом на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау). [3]

Слід зазначити, що не вважаються роялті платежі за отримання об'єктів права інтелектуальної власності, що перелічені вище, у володіння або розпорядження чи власність особи або якщо умови користування такими об'єктами власності надають право користувачу продати або здійснити відчуження в інший спосіб такого об'єкта власності.

В залежності від правового статусу фізичної особи, з якою укладений ліцензійний договір про використання об'єкту права інтелектуальної власності, кардинально змінюється підхід до оподаткування роялті.

Фізична особа–резидент

Підпунктом 162.1.1 ПКУ України передбачено, що фізична особа–резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи, є платником податку на доходи фізичних осіб.

Відповідно до пп. 164.2.3 ПКУ України доходи від продажу, користування, розпорядження та отримання у спадщину об'єктів права інтелектуальної власності є базою оподаткування ПДФО (прибутковий податок).

Особливості оподаткування роялті встановлено для фізичних осіб п. 170.3 ПКУ України, в якому зазначено, що роялті оподатковуються за правилами, визначеними для оподаткування дивідендів (п. 170.5 ПКУ України) тобто 15 % (17 %).

Юридична особа, яка нараховує роялті, включаючи суб'єктів спрощеної системи оподаткування або звільнених від сплати податків з будь-яких підстав, є податковим агентом під час нараховування

роялті (пп. 170.5.2 ПК України) та зобов'язана нарахувати ПДФО та сплатити його у відповідні строки до державного бюджету України.

Фізична особа–підприємець на загальній системі оподаткування

Якщо юридична особа уклала договір про розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності з фізичною особою–підприємцем та виплачує йому роялті, слід керуватися ст. 177 ПК України, якою визначено правила оподаткування доходів, отриманих фізичною особою–підприємцем від провадження господарської діяльності, крім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування.

Об'єкт оподаткування податку доходів фізичних осіб та ставки податку визначено п. 177.1 ПКУ. Доходи фізичних осіб–підприємців, отримані протягом календарного року від провадження господарської діяльності, оподатковуються за ставками, визначеними в п. 167.1 ПКУ (15 % або 17 %).

Об'єктом оподаткування вказаного податку є чистий оподатковуваний дохід, тобто різниця між загальним оподатковуваним доходом (виручка у грошовій та не грошовій формі) і документально підтвердженими витратами, пов'язаними з господарською діяльністю такої фізичної особи–підприємця.

Пунктом 177.8 ПК України передбачено, що під час нарахування (виплати) фізичній особі–підприємцю доходу від операцій, які здійснюються в межах обраних підприємцем видів діяльності, юридична особа, яка нараховує (виплачує) такий дохід, не утримує податок на доходи у джерела виплати, якщо фізичною особою–підприємцем, який отримує такий дохід, надано копію документа, що підтверджує його державну реєстрацію як суб'єкта підприємницької діяльності.

Отже, з метою уникнення порушень норм чинного законодавства юридичним особам рекомендується вимагати, окрім копії документа, що підтверджує реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності (витяг або свідоцтво про державну реєстрацію), також витяг з Єдиного державного реєстру юридичних та фізичних осіб–підприємців, в якому зазначаються обрані види діяльності.

Відповідно до п. 177.5 ПК України доходи, отримані фізичною особою–підприємцем, що знаходиться на загальній системі оподаткування, відображаються в Податковій декларації про майновий стан і доходи. Така декларація подається за місцем податкової адреси за результатами календарного року у строки, встановлені ПК України для річного звітного податкового періоду.

Фізична особа–підприємець–платник єдиного податку

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України

щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності» від 04.11.2011 р. № 4014-VI відбулися суттєві зміни спрощеної системи оподаткування.

Якщо юридична особа має намір укласти договір з фізичною особою—підприємцем, що знаходиться на спрощеній системі оподаткування, слід звернутися до п. 292.1 ПК України. В ньому зазначено, що доходом для фізичної особи—підприємця—платника єдиного податку є дохід, отриманий протягом податкового (звітного) періоду в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій), матеріальній або нематеріальній формі, визначеній п. 292.3 ПК України. При цьому до доходу не включаються отримані такою фізичною особою пасивні доходи у вигляді процентів, дивідендів, роялті, страхові виплати і відшкодування, а також доходи, отримані від продажу рухомого та нерухомого майна, яке належить на праві власності фізичній особі та використовується в її господарській діяльності.

Отже, роялті не включається до суми доходів, які є об'єктом оподаткування єдиним податком. Саме тому доцільно укласти договір про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності з фізичною особою та оподатковувати виплату роялті податком на доходи фізичних осіб відповідно до п. 170.3 ПК України.

Фізична особа—нерезидент

У пп. 162.1.2 ПК України зазначено, що фізична особа—нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні, є платником податку на доходи фізичних осіб.

Відповідно до п. 170.10 ПК України доходи з джерелом їх походження в Україні, що нараховуються (виплачуються, надаються) на користь нерезидентів, оподатковуються за правилами та ставками, визначеними для резидентів.

Отже, як і для фізичних осіб—резидентів, в такому випадку слід керуватися пп. 170.3.1 ПК України. Роялті оподатковуються за ставками, визначеними п. 167.1 ПК України (15 % та 17 %). Податковим агентом при цьому є юридична особа, що нараховує та виплачує дохід у вигляді роялті.

Якщо між Україною та країною нерезидента укладено міжнародний договір про уникнення подвійного оподаткування стосовно повного або часткового звільнення від оподаткування доходів нерезидентів із джерелом їх походження з України, то відповідно до п. 3.2 ПК України суб'єкти господарювання зобов'язані застосовувати правила, встановлені в міжнародному договорі.

Відповідно до п. 103.2 ПК України юридична особа (податковий агент) має право самостійно застосувати звільнення від оподаткування або зменшену ставку податку, передбачену відповідним міжнародним договором України на час виплати доходу нерезиденту,

якщо такий нерезидент є бенефіціарним (фактичним) отримувачем (власником) доходу і є резидентом країни, з якою укладено міжнародний договір України.

Підставою для звільнення (зменшення) від оподаткування доходів із джерелом їх походження з України згідно з п. 103.4 ПК України є подання нерезидентом з урахуванням особливостей, передбачених п. 103.5–103.6 ПК України, юридичній особі (податковому агенту), що виплачує йому доходи, довідки (або її нотаріально засвідченої копії), яка підтверджує, що нерезидент є резидентом країни, з якою укладено міжнародний договір України, а також інших документів, якщо це передбачено міжнародним договором України.

Розглянемо виплату роялті з боку юридичної особи, яка здійснює такі виплати.

Згідно підпункту 135.5.1 статті 135 ПК України «роялті» є доходом, що враховується при обчисленні об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств.

Датою отримання доходів у вигляді «роялті» згідно пункту 137.11 ПК України є дата нарахування таких доходів, яка встановлена відповідно до умов укладених договорів. У зв'язку з існуванням цієї спеціальної норми ПК України доцільно вносити до ліцензійних договорів умову, яка визначає дату нарахування «роялті», наприклад: «дата підписання сторонами звіту про роялті є датою нарахування роялті в сенсі пункту 137.11 ПК України».

Згідно з пп. 140.1.2 ПК України при визначенні об'єкта оподаткування враховуються витрати подвійного призначення, зокрема, витрати (крім тих, що підлягають амортизації), пов'язані з науково-технічним забезпеченням господарської діяльності, на винахідництво і раціоналізацію господарських процесів, проведення дослідно-експериментальних та конструкторських робіт, виготовлення та дослідження моделей і зразків, пов'язаних з основною діяльністю платника податку, витрати з нарахування роялті та придбання нематеріальних активів (крім тих, що підлягають амортизації) для їх використання в господарській діяльності платника податку.

До складу витрат не включаються нарахування роялті у звітному періоді на користь:

1) нерезидента (крім нарахувань на користь постійного представництва нерезидента, нарахувань, що здійснюються суб'єктами господарювання у сфері телебачення і радіомовлення відповідно до Закону України «Про телебачення і радіомовлення», та нарахувань за надання права на користування авторським, суміжним правом на кінематографічні фільми іноземного виробництва, музичні та лі-

тературні твори) в обсязі, що перевищує 4 відсотки доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (за вирахуванням податку на додану вартість та акцизного податку) за рік, що передує звітному, а також у випадках, якщо виконується будь-яка з умов:

а) особа, на користь якої нараховуються роялті, є нерезидентом, що має офшорний статус з урахуванням п. 161.3 ПК України;

б) особа, на користь якої нараховується плата за такі послуги, не є бенефіціарним (фактичним) отримувачем (власником) такої плати за послуги за виключенням випадків, коли бенефіціар (фактичний власник) надав право отримувати таку винагороду іншим особам;

в) роялті виплачуються щодо об'єктів, права інтелектуальної власності щодо яких вперше виникли у резидента України. У разі виникнення розбіжностей між податковим органом та платником податку стосовно визначення особи, у якої вперше виникли (були набуті) права інтелектуальної власності на об'єкт інтелектуальної власності, податківці зобов'язані звернутися до спеціально уповноваженого органу, визначеного Кабінету Міністрів України, для отримання відповідного висновку;

г) особа, на користь якої нараховуються роялті, не підлягає оподаткуванню у відношенні роялті в державі, резидентом якої вона є;

2) юридичної особи, яка відповідно до ст. 154 ПК України звільнена від сплати податку на прибуток підприємств чи сплачує цей податок за ставкою іншою, ніж встановлено п. 151.1 ПК України;

3) особа, яка сплачує податок у складі інших податків, крім фізичних осіб, які оподатковуються в порядку, встановленому розділом IV ПК України.

Отже, при виплаті роялті фізичним особам–резидентам та фізичним особам–підприємцям юридична особа має право безперешкодно віднести до податкових витрат такі платежі, але тільки якщо вони безпосередньо пов'язані з основною діяльністю юридичної особи. При виплаті роялті фізичній особі–нерезиденту слід керуватися обмеженнями, встановленими пп. 140.1.2 ПК України.

Витрати, понесені зі сплати роялті, відображаються в Податковій декларації з податку на прибуток підприємств. В якому рядку їх відображати, залежить від ідентифікації. Якщо роялті можна віднести до собівартості придбаних та реалізованих товарів (робіт, послуг), то відобразити їх варто в рядку 05.1 декларації. Якщо ж витрати на роялті віднесено до складу інших витрат, то їх відображають в рядку 06.4.32 з подальшою розшифровкою в додатку ІВ в рядку 06.4.32.

Отже, витрати з нарахування роялті відносяться до витрат подвійного призначення, які враховуються при визначенні об'єкта оподаткування у складі інших витрат. Водночас, якщо витрати з

нарахування роялті можуть бути безпосередньо віднесені на конкретний об'єкт витрат, то такі витрати враховуються у складі собівартості виготовлених та реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та визнаються витратами того звітного періоду, в якому визнано доходи від реалізації таких товарів, виконаних робіт, наданих послуг.

Також необхідно нагадати, що відповідно до п. 176.2 ПК України юридична особа зобов'язана подавати у строки, встановлені ПК України для податкового кварталу, податковий розрахунок за формою № 1ДФ до органу державної податкової служби за місцем свого розташування.

Роялті та ПДВ

Згідно підпункту 196.1.6. ПК України не є об'єктом оподаткування ПДВ операції з виплат дивідендів, роялті у грошовій формі або у вигляді цінних паперів, які здійснюються емітентом. Цей пункт можна застосовувати лише коли мова йде про ліцензійний договір. У випадку укладання субліцензійного договору звільнення роялті від ПДВ не буде.

Список використаних джерел:

1. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та перспективи зміцнення / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко / Монографія. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.

2. Штумпф Г. Лицензионный договор. Вступительная статья и перевод на русский язык (с немецкого) / Герберт Штумпф. – М. : «Прогресс», 1988. – 457 с.

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI.

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

БУТНІК-СІВЕРСЬКИЙ О. Б.

*д.е.н., професор, академік АТН України та академік УАН,
головний науковий співробітник економіко-правового відділу
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України, завідувач
кафедри економіки, обліку та фінансів
Інституту післядипломної освіти НУХТ
(Київ, Україна)*

Розглянуто:

- дії по забезпеченню обороноздатності держави в умовах агресивної тривалої війни Російської Федерації проти України;
- підвищення ефективності взаємодії оборонного відомства з іншими міністерствами та підприємствами оборонно-промислового комплексу та співробітництво з Північноатлантичним альянсом;
- походження терміна «обороноздатність держави»;
- обґрунтування корисності та впливу сфери інтелектуальної власності в напрямку становлення інноваційного середовища в оборонно-промисловому комплексі України;
- появу новітнього озброєння та військової техніки під впливом впровадження майнових прав інтелектуальної власності, на прикладі розвитку високоточної зброї.

Ключові слова: обороноздатність держави, оборонно-промисловий комплекс, стратегія національної безпеки, сфера інтелектуальної власності та її вплив, високоточна зброя.

Постановка проблеми. Забезпечення обороноздатності держави є ключовою для незалежності України в умовах загострення військового конфлікту з Російською Федерацією. Забезпечення обороноздатності держави повинна враховувати національні досягнення в сфері інтелектуальної власності, яка постійно розвивається, та сприяти розвитку оборонно-промислового комплексу України.

Метою дослідження стало обґрунтування забезпечення обороноздатності держави за рахунок корисності сфери інтелектуальної власності та узагальнення становлення інноваційного середовища в оборонно-промисловому комплексі України на прикладі розвитку високоточної зброї.

Огляд досліджень та публікацій. Серед досліджень, присвячених загальним проблемам становлення та розвитку оборонно-

промислового комплексу України, а також забезпечення обороноздатності держави в сучасних умовах у поєднанні з інтелектуальною власністю знайшло відтворення у ряді праць таких науковців, як Г. О. Андрощук [1], О. Б. Бутнік-Сіверський [2], В. П. Горбулін [3], С. Кулицький [4], О. Зайківський, О. Оністрат [5], Т. В. Момот, Н. Е. Аванесова, І. Ю. Віннік [6], С. Т. Полторак [7] та ін. На цьому напрямку актуалізуються дослідження, які пов'язані з забезпечення обороноздатності держави під впливом сфери інтелектуальної власності.

Результати дослідження. В умовах агресивної тривалої дії Російської Федерації проти України нагальним стає формування нового креативного мислення при дослідженні проблем національної безпеки країни, які пов'язані з її обороноздатністю.

Відомо, що у короткий термін у період загострення військового конфлікту з Російською Федерацією, керівництво держави спромоглось здійснити мінімальні кроки забезпечення обороноздатності держави. У надзвичайно стислий термін, зазначає С. Т. Полторак, удалося [8, 3]:

- розгорнути на Сході України потужне оборонне угруповання військ (сил), зокрема в інтересах виконання завдань в АТО;
- розробити Замисел застосування ЗСУ, інших військових формувань і правоохоронних органів з урахуванням реальної воєннополітичної ситуації та прогнозу її змін;
- провести кілька черг часткової мобілізації для підсилення бойового складу ЗСУ;
- організувати промислове виробництво засобів індивідуального захисту військовослужбовців та ремонт і відновлення справності озброєння й військової техніки.

Сьогодні перед державою посилюються завдання щодо забезпечення її обороноздатності з урахуванням гібридної війни та нових викликів.

Відповідно до зазначених пріоритетів, зазначає С. Т. Полторак, уже на сьогодні вирішено низку важливих завдань і жито певні заходи [8, 6].

Президент України затвердив Замисел оптимізації та реорганізації Збройних сил України (ЗСУ), який передбачає побудову високоефективних, мобільних, оснащених сучасним озброєнням і військовою технікою, всебічно забезпечених ЗСУ, здатних до спільних дій з іншими військовими формуваннями. Загальну чисельність ЗСУ збільшено до 250 тис. осіб. Визначено загальну організаційну структуру майбутніх ЗСУ, яку складатимуть: Генеральний штаб ЗСУ; види ЗСУ — Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили ЗСУ; Сили спеціальних операцій та Високо мобільні десантні війська; органи військового управління, з'єднання, вій-

ськові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, які не належать до видів ЗСУ.

В інтересах підтримання необхідної гнучкості та своєчасності реагування на воєнні виклики й загрози в мирний час передбачений розподіл ЗСУ за строками готовності на сили негайного реагування, сили нарощування та сили резерву.

І далі, підвищено ефективність взаємодії оборонного відомства з іншими міністерствами та підприємствами оборонно-промислового комплексу. Це дало змогу за останні місяці поставити у війська понад 2 600 одиниць озброєння та військової техніки. Усього на 2015 р. відповідно до прийнятого Кабінетом Міністрів України Державного оборонного замовлення сплановано закупівлю, ремонт і модернізацію близько 12 500 одиниць озброєння [8, 6].

Виходячи з довгострокової цілі приєднання до загальноєвропейської системи безпеки, основу якої становить НАТО, Україна поглиблюватиме співробітництво з Північноатлантичним альянсом за напрямками [8, 6]:

- взаємодії в рамках коротко- та довгострокових заходів з підвищення обороноздатності України;
- розвитку СБО держави як цілісної системи;
- участі в операціях з підтримання миру та безпеки під проводом НАТО;
- боротьби з тероризмом та ін.

Про посилення національної безпеки під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів свідчить оцінка поточних та прогнозованих загроз, яка надана в Указі Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [9], де зазначено в п. 9 розділу 2: «Стрімкі технологічні зміни, насамперед в енергетиці та біотехнологіях, розробки у сфері штучного інтелекту тощо докорінно трансформують економіку і суспільство в цілому. Стрімко зростає роль інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя. Розробляються системи озброєнь на основі нових фізичних принципів, із використанням квантових, інформаційних, космічних, гіперзвукових, біотехнологій, а також технологій у сфері штучного інтелекту, створення нових матеріалів, робототехніки та автономних безпілотних апаратів» і далі в п. 10 розділу 2: «Сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо» і далі:

«Стрімкі технологічні зміни, насамперед в енергетиці та біотехнологіях, розробки у сфері штучного інтелекту тощо докорінно трансформують економіку і суспільство в цілому. Стрімко зростає роль інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя. Розробляються системи озброєнь на основі нових фізичних принципів, із використанням квантових, інформаційних, космічних, гіперзвукових, біотехнологій, а також технологій у сфері штучного інтелекту, створення нових матеріалів, робототехніки та автономних безпілотних апаратів».

Перелічені неповні заходи забезпечення обороноздатності держави свідчать про використання воєнних потуг країни, що в умовах посилення національної безпеки під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, потребує залучення також і інших нових інструментів забезпечення обороноздатності держави, до яких нами віднесено і корисність сфери інтелектуальної власності, без чого вже не обійтись в умовах дії сучасної моделі глобалізації.

Зазначимо, що у абз. 4 ст. 1 Розділу 1 Закону України «Про оборону України» законодавець визначив обороноздатність держави як «здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації» [10].

Категорія «обороноздатність держави» сформульовано ще у 1991 р. в Законі України «Про оборону України» збережено й досі.

Аналізуючи походження терміну «обороноздатність держави», Володимир Пасічко, справедливо відмічає, що у змісті терміну ще неподолані радянські ідеологічні нашарування і, практично досі ряд науковців дотримуються поглядів щодо синонімічності обороноздатності та воєнної потуги країни та зважаючи на оборонний характер воєнної політики України, віддають перевагу терміну «обороноздатність держави» [11, 136].

Обороноздатність держави, зазначає Смолянук В. Ф., доцільно представити як змістовно більш широке явище (у порівнянні з військовою могутністю), яке спрямоване на вирішення широкого комплексу проблем підготовки і реалізації бойових дій, в тому числі питань запобігання війнам і військовим конфліктам, деескалації збройних протистоянь суб'єктів геополітики, поліпшення міжнародного клімату та реалізації інших завдань, часові виміри яких перевищують мікрополітичні значення, а у випадку початку війни — захисту населення та сфери матеріального виробництва від надмірних втрат [12]. При цьому, зазначає В. П. Горбулін, обороноздатність держави потребує системного підходу, так як розглядається як су-

купність економічного, соціального, політичного, духовного і військового потенціалів [13, 137]. Розвиваючи тезу В. П. Горбуліна, в умовах посилення національної безпеки під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, з'явилась потреба до цієї сукупності доповнити потенціалом національної системи інтелектуальної власності. Для цього в Україні сьогодні створені відповідні умови. Забезпечення обороноздатність держави, на нашу думку, повинно враховувати національні досягнення у сфері інтелектуальної власності, яка постійно розвивається.

Під *сферою інтелектуальної власності* розуміється середовище з внутрішньою єдністю, в якому здійснюється сукупність різноманітних видів творчої, інтелектуальної діяльності людини, що охоплюють різні сфери економічного та суспільного життя, унаслідок чого створюються об'єкти інтелектуальної власності, права на які охороняються чинним законодавством і за своєю природою є нематеріальними [14, 1].

Розвиваючи сферу інтелектуальної власності, за час незалежності в Україні створено Національну систему інтелектуальної власності, що є дієвим механізмом сприяння соціально-економічному розвитку держави.

Національна система інтелектуальної власності включає в себе національне законодавство, як сукупність правових положень, на підставі яких будь-яка особа набуває, реалізує та захищає свої права, що виникають у зв'язку зрізними видами інтелектуальної, творчої діяльності (нормативна база), державні та судові органи, наділені відповідними повноваженнями у сфері інтелектуальної власності, наукові та освітні установи, громадські організації та інші структури, що беруть активну участь в реалізації державної політики у цій сфері та вирішенні широкого кола завдань з надання правової охорони, управління, реалізації та захисту прав інтелектуальної власності (інституційна база), елементи і відносини, які забезпечують та підтримують на відповідному рівні функціонування системи (інфраструктура), а також користувачів цієї системи [14, 2].

Національна система інтелектуальної власності сьогодні спирається на принципи:

- слугування сфері інтелектуальної власності суспільним інтересам суспільства та відкритості державного управління;
- відповідності стану законодавчого забезпечення взятим Україною на себе міжнародним зобов'язанням, європейському вектору розвитку;
- відповідності правового механізму правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності сучасним викликам інформаційного середовища;

- розбудови інноваційної системи та підвищення інноваційної привабливості України.

Законодавство, яке визначає права на інтелектуальну власність, базується на праві кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, що, за визначенням, є благом не матеріальним і зберігаються за його творцями та можуть використовуватися іншими особами лише з їх дозволу, окрім випадків, визначених законодавством.

Право володіти своїм результатом інтелектуальної, творчої діяльності означає, що суб'єкт права інтелектуальної власності має право утримувати цей результат за собою, у своєму майні, безпосередньо здійснювати свій правовий вплив на цей результат. Інші особи, яким суб'єкт права інтелектуальної власності передав цей результат для тимчасового використання чи на законній підставі придбали матеріальний суб'єкт — носій цього результату, здійснюють володіння від імені суб'єкта права інтелектуальної власності. Право на використання об'єкта права інтелектуальної власності означає юридичну можливість вилучати із цього об'єкта його корисні якості, ті прибутки, які він може приносити в результаті його використання, та інший корисний ефект.

Динаміка розвитку національної системи інтелектуальної власності свідчить про здатність України опанувати нові **інноваційно-технологічні орієнтири розвитку**, які доцільно поширювати на забезпечення обороноздатності держави. На це націлює проект Національна стратегія у сфері інтелектуальної власності на період 2020–2030 рр. та офіційний документ «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р.», затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України (надалі — Стратегія) [15].

Стратегія, як фундаментальний наробок науковців, спрямована на удосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності з урахуванням зобов'язань, взятих Україною за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою 16 вересня 2014 р. Верховною Радою України та Європейським парламентом (Угода про асоціацію), а також інших міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, учасником яких є Україна.

Особлива увага тут приділятиметься заходам із просування національної системи інтелектуальної власності, серед яких виділяються навчання, підготовка й підвищення кваліфікації кадрів у цій сфері, обізнаність та інформування громадянського суспільства, сфери наукових досліджень і розробок, ділового середовища про значення захисту й дотримання прав інтелектуальної власності, а

також подальшому інформаційному забезпеченню сфери інтелектуальної власності.

Важливу роль Стратегія справедливо приділяє розвитку **Національної системи охорони інтелектуальної власності** в Україні, яка являє собою сукупність законодавчих, структурних та функціональних інститутів, які в комплексі та в процесі взаємодії забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері охорони інтелектуальної власності, сприяють забезпеченню задоволення суспільства у розвитку інтелектуального, творчого, науково-технологічного потенціалу нації, стимулюванню використання об'єктів права інтелектуальної власності в інноваційній діяльності, підвищенню рівня захисту прав інтелектуальної власності, вихованню поваги до інтелектуальної власності та задоволенню потреб суспільства й держави у формуванні та розвитку ринку інновацій та розбудові цифрової економіки.

Саме Національна система охорони інтелектуальної власності в Україні є важливим інструментом зв'язку з забезпеченням обороноздатності держави з позиції охорони інтелектуальної власності наукових, технічних та технологічних розробок в сфері оборони.

Для України, в якій поглиблюється розвиток національної системи інтелектуальної власності, важливо пов'язати її з забезпеченням обороноздатності держави. Тут особливого значення набувають інновації, оскільки вони лежать в основі індустріалізації, яка відіграє ключову роль у диверсифікації економіки та подоланні її структурної слабкості. Промисловість, зокрема військово-промисловий комплекс (ВПК), є двигуном інновацій, зростання продуктивності та експорту. Саме нарощення обсягів промислового виробництва в Україні та в ВПК є важливим фактором розвитку, оновлення та модернізації основних засобів та військового озброєння за рахунок залучення фінансових, природних та енергетичних ресурсів, спрямованих на підвищення продуктивності праці, впровадження ресурсозберігаючих технологій, активізації інноваційної діяльності підприємств промисловості та ВПК. Вихідну роль у цьому процесі відіграє інтелектуальна власність, як право інтелектуальної власності на той чи інший результат інтелектуальної, творчої діяльності, що виникає передусім в силу його створення за умови відповідності вимогам закону.

В історичному зрізі, за роки незалежності було здійснено шість масштабних трансформацій у сфері управління ВПК та реалізації військово-промислової інноваційної політики — від утворення у 1991 р. Державного комітету по оборонній промисловості і машинобудуванню, до утворення у 2010 р. Державного концерну з одночасним покладенням функцій з формування та забезпечення реалізації державної політики, у т.ч. інноваційної, у сфері функціонування і

розвитку ВПК, розвитку науково-технічного потенціалу в галузі озброєнь та військової техніки на Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства [16]. Протягом останніх років в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, що сприяють вирішенню проблемних питань у сфері національної безпеки і оборони, зокрема, Стратегію сталого розвитку Україна — 2020» [17], Стратегію національної безпеки України [18] та Военну доктрину України [19].

Слід зазначити, що в Україні від СРСР дісталася потужна зброяна спадщина — 1810 підприємств військово-промислового комплексу. Зокрема, 12 із 20 найпотужніших ракетних технологій часів Холодної війни, включно з неперевершеною «Сатаною», котра була розроблена на ДКБ «Південне» у Дніпрі. Тож Україна була фактично приречена торгувати озброєнням та військовими технологіями [20].

Саме торгівля зброєю й угоди про передачу технологій, далі значає Валентин Бадрак, дозволили зберегти цілі науково-виробничі школи, зокрема літакобудування та танкобудування. Передача Ірану технології створення літаків Ан-140 у середині 90-х років дала змогу фірмі Антонова запустити в серію літаки сімейства Ан-148/Ан-158/Ан-178 і не втратити позицій у світі. А 320 танків Т-80УД, які продали Пакистану, врятували танкопром і дозволили створити «Оплот». Та більше: пізніше завдяки обіговим ресурсам ДК «Укрспецекспорт» і її дочірнім компаніям або включенню дослідно-конструкторських робіт (ДКР) у держави з'явилися нові надбання. Наприклад, модернізована станція пасивної радіоелектронної розвідки «Кольчуга-М», лінійка бронетранспортерів БТР-3Е, високоточні засоби ураження «Комбат», версії модернізації бойових літаків МіГ-29 і бойових вертольотів Мі-24, ЗРК С-125 «Блакитний Ніл». Та ще багато іншого.

І далі, Валентин Бадрак акцентує увагу, власне завдяки експорту зброї з'явилася низка нових шкіл — із розробки таких озброєнь, які ніколи не вироблялися на території України. А вже потім обсяги експорту українських бронетранспортерів і протитанкових ракетних комплексів несподівано перевершили такі самі постачання з Росії, де ці озброєння розробляли і виробляли протягом десятиліть.

Щодо впливу інтелектуальної власності на забезпечення обороноздатності держави, то важливим та дієвим фактором, з нашої позиції, може стати становлення інноваційного середовища у сфері оборони, а саме в оборонно-промисловому комплексі України (ОПК України), що є сукупність науково-дослідних, випробувальних організацій і виробничих підприємств, які виконують розробку, виробництво і постановку на озброєння військової та спеціальної техніки, спорядження, боєприпасів як для Збройних сил України, так і на

експорт, де формується та реалізується наукова та інженерна думка щодо винаходів та високих технологій. ОПК України у своїй діяльності повинен спиратись на Національну систему охорони інтелектуальної власності в Україні

Сьогодні до ОПК України відносять близько 300 підприємств, установ і організацій, в яких зайняті понад 250 000 осіб, залучені до створення виробництва озброєння і військової техніки в Україні. Більшість з цих підприємств знаходяться в державній власності та залежать від субсидій з державного бюджету [21]. Сьогодні ОПК України трансформується для задоволення нагальних поточних та майбутніх потреб сил оборони та безпеки України і для зміцнення економічного потенціалу країни. Мета реформи — трансформація ОПК України з метою найкращого задоволення потреб сил безпеки та оборони для виконання завдань у поточних і прогнозованих умовах безпекового середовища, сприяння розвитку економіки держави.

Зазначимо, що наявність національної охорони інтелектуальної власності сприяє використанню та подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів та досягнень, підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності та залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан, при якому як вітчизняні, так і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені в тому, що їх права будуть поважатись. Цьому сприяє Положення про патентно-ліцензійну, винахідницьку та раціоналізаторську роботу в Збройних Силах України, затверджене Наказом Міністра оборони України № 78 від 05.03.2001 р. (в редакції від 18.10.2010 р.) [22]. Положення визначає засади організації патентно-ліцензійної, винахідницької, раціоналізаторської роботи та охорони прав інтелектуальної власності у Збройних Силах України функції органів з винахідницької та раціоналізаторської роботи, порядок використання службових винаходів і раціоналізаторських пропозицій і фінансування винахідництва, раціоналізації та іншої діяльності, пов'язаної з охороною прав інтелектуальної власності.

Створення інноваційного середовища у сфері оборони в своїй основі спрямовано враховувати головні напрямки, які спираються на оновлену військову ідеологію, де воєнна сила була, є та залишатиметься у майбутньому одним із головних засобів розв'язання міждержавних і внутрішньодержавних конфліктів. Її використання стає все більш мережевоцентричним, гібридним та багатосферним. Прискорюється цифротизація, роботизація та автоматизація процесів розвідки і нанесення ударів по цілях на полі бою, управління діями військ.

Зазначимо, що інноваційне середовище у сфері оборони не обмежується тільки ОПК України, а також залучає до цієї сфери інші наукові установи та підприємства, які працюють за державним за-

мовленням. Серед патентів на винаходи і корисні моделі за органами державного управління є розробки подвійного призначення, а саме не тільки для використання в господарській діяльності, а і оборонній сфері. Загальний розподіл патентів на винаходи і корисні моделі за органами державного управління (національні власники-юридичні особи) здійснено Державним підприємством «Український інститут інтелектуальної власності» (табл. 1) [23], В таблиці вибірково обрано державні установи, за якими наведено позитивну динаміку реєстрації патентів на винаходи і корисні моделі національних власників — юридичні особи з 2016–2020 роки.

Таблиця 1.

**Розподіл патентів на винаходи і корисні моделі
за органами державного управління
(національні власники-юридичні особи)**

Роки	2016	2017	2018	2019	2020
Усього	6848	7061	6763	6677	4719
Міністерство освіти і науки України	3 059	3 432	3 450	3 342	2 253
Національна академія наук України	504	546	507	567	443
Державне космічне агентство України	15	24	25	59	35
Міністерство оборони України	68	77	67	43	33
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	49	32	20	15	16
Міністерство внутрішніх справ України	8	18	19	7	16
Державний концерн «Укроборонпром»	9	10	27	14	16

Експерти, зазначає С. Кулицький, вже давно наголошували, що ВПК і суміжні з ним галузі краще розвиваються в тих державах, де провідну або принаймні дуже вагомую роль у формуванні попиту на продукцію цього сектора відіграє економіка цих держав, а експорт такої продукції має підпорядковане значення. Адже міжнародний досвід свідчить, що зовнішній попит на озброєння з року в рік доволі нестабільний і по різних видах продукції може коливатися в значних межах. За таких обставин саме задоволення потреб національної безпеки й оборони допомагає зменшити щорічні коливання попиту на озброєння та сприяє загальній стабілізації роботи підприємств, що виробляють таку продукцію. Це дуже важливо, оскільки через високу капіталомісткість і наукоємність виробництво озброєнь та продукції подвійного призначення вельми негативно реагує на нестабільність попиту, а отже, і фінансування [24].

Інноваційне середовище у сфері оборони має відповідну інфраструктуру. З метою впорядкування об'єктів державної власності, що належать до сфери управління Міністерства оборони України був

виданий наказ МО від 05.07.2017 р. № 357 «Про внесення змін до наказу Міністерства оборони України від 26.08.2016 р. № 444». Відтепер до переліку суб'єктів господарювання (державних підприємств) МО України входить 96 державних підприємств [25]. Планується, що до 2022 р. у сфері управління Міноборони залишиться 42 держпідприємства, з яких 40 — у функціональному управлінні Головного управління майна та ресурсів, а 2 — Головного управління розвідки Міністерства оборони України [26]. Міністр оборони України повідомив, що наразі українські оборонні підприємства вже виконують контракти на суму у 10 млрд грн (близько \$ 343,6 млн за закладеним у бюджет 2021 р. курсом, або \$ 363,6 млн за курсом бюджету — 2020). «Здійшені у 2020 р. замовлення (укладені контракти) вже дозволяють Збройним Силам України отримати цього року 10 млн штук боеприпасів, 3 300 ракетно-артилерійських систем, 2700 приладів розвідки та спостереження, понад 320 автомобілів, понад 60 бронетранспортерів та броньованих машин, близько чотирьох десятків безпілотних авіаційних комплексів, а також шість літаків», — наголосив Андрій Таран [27].

Поява новітнього озброєння та військової техніки (ОВТ) під впливом впровадження майнових прав інтелектуальної власності, які в ряді випадків не мають охоронних документів так як відносяться до службових об'єктів права інтелектуальної власності, змушує змінювати форми і способи ведення бойових дій. Зростає вплив військово-технічної політики на воєнну політику держави. Відтак їх необхідно формувати та реалізовувати у тісному взаємозв'язку. Крім того, засади воєнної та військово-технічної політики є підґрунтям для формування і реалізації військово-промислової політики та політики військово-технічного співробітництва України з іноземними державами. При цьому в оборонному плануванні зростає роль середньо- та короткострокового планування із-за швидких та складно прогнозованих на довгостроковий період змін у світовому, регіональному і національному безпековому, воєнно-політичному та економічному середовищах.

Наведемо окремі приклади сучасного забезпечення обороноздатності держави в ОПК України, скориставшись обзором Валентина Бадрака щодо високоточної зброї [28], як підтвердження впливу впровадження об'єктів інтелектуальної власності у забезпеченні обороноздатності держави.

Протитанкові керовані снаряди, що запускаються через ствол гармат, встановлених на танках та легких бронетехніці. Усю лінійку цієї ВТЗ розробило ДержККБ «Луч» — при цьому завдяки зовнішнім контрактам. Серійне виробництво здійснює ДАХК

«Артем». Такі снаряди мають напівавтоматичну систему керування за лазерним променем і дуже добре показали себе в різних арміях світу. Максимальна дальність стрільби, приміром, розробленого ще у 2000-х р. ПТРК **«Комбат»** (під калібр 120 мм, прийнятий у країнах НАТО, ДержККБ «Луч» розробило і схожий **постріл «Конус»**) — 5 км. ПТРК «Комбат» використовується для пострілу з гармати танків Т-80УД, танків «Оплот» та основного бойового танка ЗСУ Т-64 «Булат». Фахівці вказують, що новий модернізований Т-64БВ зразка 2017 року ще точно перебуватиме на озброєнні найближчі 15 років. А у 2020 р. Київський бронетанковий завод розробив і випробував високоточний постріл «Комбат» уже й для танка Т-72АМТ (танки Т-72 радянського виробництва збирали в Нижньому Тагілі, але їх чимало в українській армії). Отже, такі снаряди — гарантоване знищення цілі на відстані до 5 кілометрів.

Для гладкоствольних і нарізних систем гарматних озброєнь у калібрах від 100 до 115 мм ДержККБ «Луч» також розробило високоточні боеприпаси. Постріл з керованою ракетою калібру 100 мм під назвою **«Стугна»** також вражає противника на дальності 5 км і може використовуватися для оснащення танків Т-55 і бойових машин піхоти БМП-3. Але ще більше концепцію високоточних засобів ураження було розвинуто легендарним КБ «Луч» у протитанкових ракетних комплексах. Їх почали достатньо постачати в ЗСУ десь на рівні 2016–2017 рр., хоча ще у 2017 р. на передовій скаржилися, що не вистачає такої зброї.

Наприклад, **переносний протитанковий ракетний комплекс «Скіф»** використовується для ураження рухомих і нерухомих сучасних броньованих цілей, у тому числі з динамічним захистом — на відстані від 3 (вночі) до 5 км. Відомо, що в одній із країн Африки за допомоги ПТРК «Скіф» збивали й бойові вертольоти.

ПТРК «Стугна-П» — це одна з модифікацій протитанкового ракетного комплексу «Скіф». Відомо, що комплекс активно експлуатується в російсько-українській війні, а самі ПТРК «Стугна-П» були неодноразово з успіхом використані для знищення вогневих засобів ворога. Керована ракета може бути оснащена різними типами бойових частин, має дальність ураження від 3 до 5 км, а бронепробиття ракети сягає 800 мм. Мало кому відомо, але після завезення в Україну перших американських ПТРК Javelin відбулися показові стрільби (не змагання). При цьому український ПТРК вразив ціль з першого пострілу, а от американець — тільки з другого (взагалі, ПТРК Javelin в українській армії небагато, розраховувати на його повсякденне використання у війні низької інтенсивності навряд чи можна — така домовленість із країною-постачальником).

ПТРК «Бар'єр» також розроблявся під такі відстані ураження — він входить до складу бойового модуля «Шквал», що встановлюється на бойових машинах піхоти і бронетранспортерах. Наприклад, на нових українських бронетранспортерах БТР-3Е1 і БТР-4, а також на модернізованих БМП-1М. На «Шквалі» розміщено два контейнери ПТУР «Бар'єр» з ракетами, готовими до пуску. Пізніше на «Лучі» довели дальність такої ракети до 7,5 км і встановили їх на гелікоптер. Свого часу Азербайджан придбав аж 180 таких ракет, а 30 ракет успішно відстріляв під час випробувань. За рахунок контракту з Азербайджаном Україна спромоглася підійти до власної модернізації бойових Мі-8/Мі-17/Мі-24 та встановити на них кероване ракетне озброєння «Бар'єр-В».

Легкий переносний ракетний комплекс «Корсар», призначений для ураження нерухомих і рухомих броньованих цілей та інших об'єктів, які мають комбіновану, рознесену або монолітну броню. У тому числі з динамічним захистом, а також і вертольотів і безпілотників.

Ракета **РК-3К** оснащена тандемною кумулятивною бойовою частиною та забезпечує бронепробиття за динамічним захистом не менш ніж 550 мм на дальності 2,5 км.

На українські ПТРК неабиякий попит на ринку. Їх купують Туреччина, Саудівська Аравія, Азербайджан, Алжир, Грузія.

РСЗВ «Вільха» є потужною новою високоточною зброєю, що вже є в ЗСУ. Під керівництвом ДержККБ «Луч» над створенням ракетної системи залпового вогню з коригованим боеприпасом калібру 300 мм працювало близько п'ятнадцяти підприємств українського оборонно-промислового комплексу. Спочатку проект був глибокою модернізацією «Смерчу» із запуском ракет до 70 кілометрів. Але тепер в Україні фактично створюється новий комплекс. У жовтні 2018 р. у РСЗВ «Вільха» було прийнято на озброєння Збройних сил України та направлено в серійне виробництво. «Вільха» — це базова версія із бойовою частиною ракети 250 кг і дальністю ураження до 70 км. Близько 100 ракет вже надійшло у війська, однак ще більш перспективним проектом стала її модернізована версія. Так, незабаром в ЗСУ має з'явитися комплекс «Вільха-М» — РСЗВ, який можуть прийняти на озброєння вже в першій половині 2021 р.

Високоточна авіаційна керована ракета класу «повітря-повітря»

Р-27 — радянська. Але станом на початок 2021 р. це потужне озброєння до літаків Су і МіГ виробляється в Києві на ДАХК «Артем» без російських комплектуючих. Р-27 — це ракета середньої дальності дії, що призначена для ураження повітряних цілей (високоманеврових літаків, вертольотів і т.п.) в діапазоні висот від 20 м до 25 км при швидкості цілей до 3 500 км /год. Поки що українська

Р-27 готується на експорт — з Індією ще у 2019 р. укладено контракт на суму 220 млн дол. Певна кількість ракет ще радянського виробництва є в Повітряних силах, а за потреби військовим можуть поставити й нові.

Р-27 надзвичайно популярна у світі — її використовують ЗС Росії, Індії, Китаю, Малайзії, Алжиру, Азербайджану, Казахстану, Польщі та України.

Отже, в Україні вже є високоточна зброя, але, окрім РСЗВ «Вільха», вона має невеликі відстані ураження. Однак плани Києва на поточний рік досить амбітні.

РСЗВ «Вільха-М» може бути прийнята на озброєння вже в першій половині року. Новий ракетний комплекс матиме підвищену точність і більший радіус дії, зокрема, ракети здатні точно вражати цілі на відстані близько 130 метрів. Не виключено, що вже з 2021 р. держконцерн «Укроборонпром» розпочне серійне виробництво. При цьому маса ракети буде в межах 800 кг, а вага бойової частини — близько 250 кг. Крім того, існуватиме версія ракети для ураження цілей на відстані 120 км, але маса бойової частини в неї буде зменшена до 170 кг.

Цікаво, що доопрацювання ракети «Вільха» спрямоване на гарантоване знищення в майбутньому й типових повітряних цілей, зокрема й тих, яким сьогодні може протидіяти лише ЗРК С-300. При цьому контур управління ракетою близький до того, що вже відпрацьовано під час модернізації ЗРК С-125 (проект ЗРК для Ефіопії «Блакитний Ніл»). На ракеті можна встановлювати як напівактивну, так і активну радіолокаційну головку самонаведення (ГСН) з інерціальною системою наведення й лінією передачі даних. Така ГСН розроблена приватною компанією «Радіонікс» і забезпечує виявлення і захоплення радіолокаційних цілей на відстані близько 20 км, що суттєво збільшує точність наведення ракети, зокрема й по високоманеврових цілях.

Як вже зазначалося, окрім ракети Р-27, що виробляється в Україні без участі РФ (до 2014 р. в Р-27 було близько половини російських вузлів і комплектуючих), ДАХК «Артем» заявила про амбіції освоїти **авіаційну ракету «повітря-повітря» Р-73**. «У наших планах — освоєння ремонту та виготовлення в майбутньому ракет ближнього радіуса дії класу «повітря-повітря», таких як Р-73. Збройні сили України мають значну кількість цих ракет, їх треба ремонтувати, подовжувати термін служби. Ці ж роботи мають попит і на закордонному ринку озброєння», — повідомив минулого тижня президент — голова правління ДАХК «Артем» Володимир Зімін. Безумовно, Р-73 — більш сучасна ракета, а її перспективи для ЗСУ є цілком реальними.

Показово, що Володимир Зімін зазначив про наявність в Україні низки переваг. Зокрема, виробник головки самонаведення ракет МК-80 — ЦКБ «Арсенал» — розташований у Києві.

Крім того, на підприємстві запевняють про готовність створити й **сучасні баражуювальні боеприпаси** для дронів-камікадзе. Вже створено авантпроект, а партнером виступила приватна компанія «Атлон-Авіа». Як відомо, 2020 р. в Україні відбулися випробування нового дрона-камікадзе, здатного наносити точкові удари по бронетехніці та вогневих точках противника. Дрон отримав назву «Грім» **ST-35** (експортна назва Silent Thunder) і є розробкою НВП «Атлон Авіа». Це новий український ударний безпілотний авіаційний комплекс, призначений для ураження цілі методом самознищення. Хоча це тактичний засіб ураження, його можна буде використовувати навіть у війні низької інтенсивності, зокрема і як месника за загиблих вояків.

Крім того, не така вже велика відстань і до появи в Україні нового **оперативно-стратегічного дрона «Сокіл-300»** — фахівці вважають, що це три наступні роки. Поки що Україна може оперувати вже замовленими безпілотними розвідувально-ударними комплексами **Bayraktar TB2**. Щоправда, вони з'являться не раніше ніж 2022 р., а нині у ЗСУ є один такий БАК — до його складу входять 6 дронів, 3 станції управління та кілька сотень керованих бомб МАМ-Л.

Серед останніх здобутків українського ракетобудування — без сумніву, **береговий комплекс крилатих ракет 360МЦ «Нептун»**, розроблений ДержККБ «Луч» і прийнятий на озброєння Збройних Сил України в серпні 2020 р. У Міністерстві оборони України наголошували, що перший дивізіон комплексу «Нептун» — тобто 72 крилаті ракети — має дійти до війська вже цього року. Ця потужна зброя призначена для контролю територіальних вод і заток, захисту військово-морських баз, берегових об'єктів і інфраструктури узбережжя, захисту узбережжя на десантно-небезпечних напрямках. Бойове застосування комплексу забезпечується в простих і складних метеоумовах вдень і вночі при повній автономності наведення після пуску, а дальність ураження ракети складає вже 280 км.

Ще одним потенційним українським високоточним озброєнням фахівці вважають **ракетний комплекс «Бар'єр-В»**. «Бар'єр-В» — ПТРК, призначений для встановлення на бойові вертольоти. Він оснащений подовженою ракетаю Р-2В із максимальною дальністю стрільби 7,5 км та автоматичною системою наведення за лазерним променем з телевізійно-тепловізійним автосупроводом цілі. Тиждень тому генеральний конструктор-генеральний директор ДержККБ «Луч» Олег Коростельов повідомив, що випробування завершаться вже цього року. Такими ракетами будуть озброєні українські Мі-24. «Мі-24 більш при-

стосовані. Вони мають меншу вібрацію, забезпечують більш стійке положення машини під час бойових стрільб. Вони призначені саме для ракетної атаки», — зазначив Олег Коростельов.

Нагадаємо, вперше про бойові пуски керованих ракет з комплексу «Бар'єр-В» із Мі-8 стало відомо ще у 2017 р. Саме тоді пройшов перший успішний етап льотних випробувань з пусками ракет по цілях, що імітували танк і ДОТ противника. Тоді завдяки азербайджанському контракту українській команді розробників удалося створити оптико-електронну станцію наведення зброї та встановити її на гелікоптер разом із ракетами «Луча». Цікаво, що першу станцію розробили приватне підприємство «Рамзай» і черкаське ДП НПК «Фотоприлад». Комплекс під назвою 524Р дав старт вітчизняному бойовому вертольоту. Пізніше з'явилися нові версії системи управління вогнем вертольота, а окрім черкаського заводу, до робіт долучилося ще одне державне підприємство — Ізюмський приладобудівний завод. Про те, що робота впевнено просувається, свідчить той факт, що компанія «Рамзай» через одного державного спецекаспортера 2019 р. поставила два такі комплекси та 48 ракет до Камеруну. Отже, залишається сподіватися, що після завершення випробувань таку зброю купуватимуть і для ЗСУ.

Висновки

1. В умовах посилення національної безпеки під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, до сукупності економічного, соціального, політичного, духовного і військового потенціалів доцільно доповнити потенціалом національної системи інтелектуальної власності. Для цього в Україні створені відповідні умови. Забезпечення обороноздатності держави повинно враховувати національні досягнення в сфері інтелектуальної власності, яка постійно розвивається. Це середовище з внутрішньою єдністю, в якому здійснюється сукупність різноманітних видів творчої, інтелектуальної діяльності людини, що охоплюють різні сфери економічного та суспільного життя, унаслідок чого створюються об'єкти інтелектуальної власності, права на які охороняються чинним законодавством.

2. Динаміка розвитку національної системи інтелектуальної власності свідчить про здатність України опанувати нові інноваційно-технологічні орієнтири розвитку, які доцільно поширити на забезпечення обороноздатності держави. Саме Національна система охорони інтелектуальної власності в Україні є важливим інструментом зв'язку з забезпеченням обороноздатності держави з позиції охорони інтелектуальної власності наукових, технічних та технологічних розробок у сфері оборони.

Тут особливого значення набувають інновації, оскільки вони лежать в основі індустріалізації, яка відіграє ключову роль у диверси-

фікації економіки та подоланні її структурної слабкості. Промисловість, зокрема військово-промисловий комплекс, є двигуном інновацій, зростання продуктивності та експорту. Вихідну роль у цьому процесі відіграє інтелектуальна власність, як право інтелектуальної власності на той чи інший результат інтелектуальної, творчої діяльності, що виникає передусім в силу його створення за умови відповідності вимогам закону.

3. Торгівля зброєю й угоди про передачу технологій, дозволили в Україні зберегти цілі науково-виробничі школи, зокрема літакобудування та танкобудування. Завдяки експорту зброї з'явилася низка нових шкіл — із розробки таких озброєнь, які ніколи не вироблялися на території України (бронетранспортери і протитанкові ракетні комплекси).

4. Важливим та дієвим фактором може стати становлення інноваційного середовища у сфері оборони, а саме в оборонно-промисловому комплексі України (ОПК України), що є сукупністю науково-дослідних, випробувальних організацій і виробничих підприємств, які виконують розробку, виробництво і постановку на озброєння військової та спеціальної техніки, спорядження, боєприпасів як для Збройних сил України, так і на експорт, де формується та реалізовується наукова та інженерна думка щодо винаходів та високих технологій. ОПК України у своїй діяльності повинен спиратись на Національну систему охорони інтелектуальної власності в Україні. Створення інноваційного середовища у сфері оборони в своїй основі спрямовано враховувати головні напрямки, які спираються на оновлену військовою ідеологією, де воєнна сила була, є та залишатиметься у майбутньому одним із головних засобів розв'язання міждержавних і внутрішньодержавних конфліктів. Наявність національної охорони інтелектуальної власності сприяє використанню та подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів та досягнень, підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності та залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан, при якому як вітчизняні, так і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені в тому, що їх права будуть поважатись.

Список використаних джерел:

1. Андрощук Г. О. Інтелектуальна власність у наукоємних виробництвах і оборонній сфері в системі національної безпеки / Г. О. Андрощук // Наука та наукознавство. 2014. № 4. С. 90–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NNZ_2014_4_16/

2. Бутнік-Сіверський О. Принципи формування національної безпеки України з огляду прав інтелектуальної власності: теоретич-

ний зріз розвитку / Теорія і практика інтелектуальної власності. № 3 (101), 2018, С. 70–83.

3. Горбулін В.П. Національна безпека: український вимір. Київ: ПП «Інтертехнологія», 2008, 104 с.

4. Кулицький С. Сучасний етап розвитку оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення в Україні.

5. Зайківський О., Оністрат О. Деякі питання захисту національних інтересів щодо інтелектуальної власності в процесі Євроатлантичної інтеграції / Теорія і практика інтелектуальної власності, № 4(114), 2020. С. 52–64

6. Момот Т. В., Аванесова Н. Е., Віннік І. Ю. Оборонно-промисловий комплекс України: пріоритетні напрями реформування в умовах євроінтеграції / Економіка і регіон, № 15 (54), 2015, ПолтНТУ. С. 27–33.

7. Полторак С. Т. Військово-промисловий комплекс: поняття, сутність і роль держави в управлінні ним / Інвестиції: практика та досвід, № 7, 2017. С. 85–88.

8. Полторак С. Т. Головне завдання — підвищення обороноздатності держави / Воєнна безпека. Наука і оборона 2'2015. С. 3–8. URL: file:///C:/Users/Alex/AppData/Local/Temp/nauio_2015_2_3.pdf.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України. Указі Президента № 392/2020 від 14.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.

10. Про оборону України. Закон України № 1932-ХІІ від 6 грудня 1991 р. Редакція від 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

11. Пасічко Володимир. Обороздатність держави: теоретичні основи системного дослідження // В. Пасічко // Політичний менеджмент. 2008. № 2. С. 135–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2008_2_15.

12. Смолянчук В. Ф. Військова могутність України: Теоретико-методологічні засади формування та розвитку (політологічний аналіз досвіду 1990-х років): [Монографія]. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. 448 с.

13. Горбулін В. П. Оборонне будівництво в Україні: проблемні питання розвитку ОПК і підходи до їх вирішення // Стратег. панорама. 2001. № 1–2. С. 135–142.

14. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 р. URL: <https://uba.ua/documents/ip-strategy28082014.pdf>.

15. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 526-р. від

10 липня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.

16. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України. № 442-р від 20 червня 2018 р. № 442-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text>.

17. Стратегія сталого розвитку «Україна — 2020». Указ Президента України. № 5/2015 від 12.01.2015 р //Офіційний вісник України від 23.01.2015 — 2015 р., № 4, стор. 8, стаття 67. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.

18. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України № 287/2015 від 26.05.2015 р. // Офіційний вісник України від 09.06.2015. 2015 р., № 43, стор. 14, ст. 1353. Редакція від 16.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>.

19. Военна доктрина України. Указ Президента України № 555/2015 від 24.09.2015 р. // офіційний вісник України від 09.10.2015. 2015 р., № 78, стор. 38, ст. 2592. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Военної доктрини України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text>.

20. Валентин Бадрак. Експорт зброї. Що він значить для України. URL: https://lb.ua/economics/2021/02/17/477858_eksport_zbroi_shcho_vin_znachit.html.

21. Розвиток оборонно-промислового комплексу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostan-nya/rozvitok-oboronno-promislovogo-kompleksu>.

22. Положення про патентно-ліцензійну, винахідницьку та раціоналізаторську роботу в Збройних Силах України. Наказ Міністра оборони України 05.03.2001 № 78 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства оборони № 338 від 30.06.2010). Редакція від 18.10.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-01#Text>.

23. Промислова власність у цифрах. Показники діяльності у сфері промислової власності за 2020 р. / Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності», Київ, 2021. С. 64. URL: <https://ukrpatent.org/atachs/promvlasnist-2020.pdf>.

24. Кулицький С. Сучасний етап розвитку оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення в Україні. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3422:ukrajinskij-oboronno-promislovij-kompleks-stan-ta-tendentsiji&catid=8&Itemid=350.

25. Перелік державних підприємств Міноборони. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2017/07/pidpryemstva-mou.html>.

26. Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov>.

ua/news /2020/11/16/do-2022-go-roku-42-derzhpidpriemstva-minoboro ni-bude-reorganizovano-44-likvidovano-a-5-peredano-na-privatizacziyu.

27. Мова йде про продукцію замовлену за контрактами Міноборони минулого року. URL: [https:// defence-ua.com/news/u_2021_rotsi_zsu_otrimajut_vid_ukrajinskih_pidprijemstv_ozbrojen-nja_ta_vijskovoji_t_ehniki_na_10_mlrld_griven-2823.html](https://defence-ua.com/news/u_2021_rotsi_zsu_otrimajut_vid_ukrajinskih_pidprijemstv_ozbrojen-nja_ta_vijskovoji_t_ehniki_na_10_mlrld_griven-2823.html).

28. Валентин Бадрак. Високоточна зброя: шлях до сучасної армії. URL: https://lb.ua/news/2021/02/24/478451_visokotochna_zbroya_shlyah_suchasnoi.html.

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ГАСИМОВА Р. Ю.,

*студентка Дніпропетровського університету
внутрішніх справ
(Дніпро, Україна)*

Питання юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності посідає одне з головних місць у сучасному суспільстві. Сучасні технології дозволяють відносно легко копіювати продукт або інформацію, і деякі компанії отримують значну частину свого доходу від копіювання того, що створили інші компанії.

Проблеми відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності досліджували такі вчені, як О. А. Підпригора, С. Д. Святоцький, І. В. Венедіктова, О. В. Розгон, М. І. Бажанов, Л. П. Брич, В. О. Навроцький.

Насамперед, слід зазначити, що стаття 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1].

Існують дуже чіткі закони про те, що люди можуть, а що не можуть робити з придбаним вмістом. Як правило, придбання вмісту означає, що ви можете слухати, грати, читати або використовувати цей вміст самостійно. Наприклад, Ви придбали підписку на «Netflix», Ви можете легально дивитися фільм, але це не дає вам права копіювати, ділитися, торгувати, дозволяти іншим завантажувати фільм або заробляти на цьому собі. Слід зазначити, що саме ча-

стина 1 ст. 176 КК України проголошує: «Незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження пісень, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо-відеокасетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у великому розмірі, — карається штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [2].

Підробка зовнішнього вигляду товару, використання чужого логотипу або настільки схожого, що їх легко переплутати — контрафакція. Поняття «контрафакція» має кілька значень. Тлумачний словник Д. Н. Ушакова визначає контрафакцією як порушення інтелектуального права, що складається в незаконному використанні чужого твору [3, с. 319]. Таким чином, порівнюючи терміни «порушення інтелектуальних прав» і термін «контрафакція» співвідносяться як ціле. Слід зазначити, що крім поняття «контрафактний» досить часто при дослідженні питань порушення і захисту інтелектуальних прав можна зустріти і поняття «піратство».

До порушень авторського права можна віднести плагіат. В першу чергу, плагіат — це присвоєння чужих слів, ідей та видача їх за свої власні, а також використання в своїх працях чужого твору без посилання на автора. Однією з головних проблем юридичної відповідальності за порушення прав у сфері інтелектуальної власності є відсутність перевірки на плагіат, але зараз є багато різноманітних сайтів, на яких кожна людина може перевірити будь-яку роботу, наприклад, есе, на унікальність.

Заступник директора відділу Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України Костюченко Оксана Миколаївна визначає: «Серед проблем охорони права інтелектуальної власності найгострішими визначаються такі, як випуск піратської продукції, в тому числі створення вебсайтів виключно для поширення піратських матеріалів, неконтрольоване використання фальшивих товарів, які приносять великі збитки бюджету, а також завдають великої шкоди іміджу країни, тривалість оформлення патенту та товарної марки, охорона комп'ютерних програм та баз даних, охорона виробників аудіовізуальної продукції, охорона знаків для товарів та послуг (товарних знаків), відсутність належного інформаційного забезпечення діяльності в галузі охорони інтелектуальної власності тощо» [4].

Отже, слід не завантажувати нелегальні матеріали. Слід пам'ятати, що ці нелегальні матеріали розповсюджує люди зі злов-

мисними намірами, тому що вони хочуть заробляти на собі гроші, використовуючи безкоштовні речі як приманку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України.
2. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Ушаков Д. Н. Большой толковый словарь русского языка. М.: АСТ, 2004. 1268 с.
4. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4487.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

ГОРДІЄНКО С. Г.,

д.ю.н., доцент,

завідувач кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП (Київ, Україна)

На нашу думку, виокремлені організаторами конференції питання про охорону, захист та розпорядження правами інтелектуальної власності в контексті їх використання в інноваційних проєктах, забезпечення впровадження інновацій та підвищення конкурентоспроможності підприємств, наукових організацій та навчальних закладів та ряд інших є підтвердженням того, що інтелектуальна власність є важливою, а саме інноваційною складовою системи забезпечення національної цілісності та державної безпеки України зокрема. Адже ефективне використання результатів наукових досліджень та об'єктів інтелектуальної власності є практично невичерпним джерелом матеріальних благ, хоча спочатку всі об'єкти інтелектуальної власності є нематеріальними активами.

Таким чином, нематеріальна складова інноваційної діяльності в результаті якої виникають якісно нові знання і які складають основу матеріального виробництва технологічно розвинутої країни і є високорепродуктивною складовою національної економіки України.

Тобто виникає законне питання, якщо є національна економіка, то яка роль в ній відводиться державі. Спробуємо розібратися.

1. Створення і життєвий цикл інтелектуального продукту.

Теорія, вважає, що: спочатку просто існує інформація як певна непізнана, чи пізнана характеристика матерії та енергії; в результаті специфічної розумової людської діяльності з пізнання інформації з'являються відомості; останні мають бути класифіковані і створювати інформаційні масиви; інноваційна діяльність з інформаційними масивами створює якісно нові знання; інформаційні масиви з якісно нових знань є ресурсами; інформаційні ресурси мають свою вартість; від ціни інформаційних ресурсів залежить система їх захисту і способи комерціалізації; інформаційні ресурси при набутті власника стають об'єктами інтелектуальної власності; об'єкти інтелектуальної власності підлягають як неюрисдикційному так і юрисдикційному захисту.

Тобто, як феномен існує інтелектуальна власність, право на інтелектуальну власність та можливість їх комерціалізації.

Система захисту інформаційних ресурсів описана автором у достатній кількості робіт і як технологія складається з трьох етапів:

1 етап — класифікація інформаційних ресурсів: за типом інформації; за видом доступу; за правом власності; за типом прав на інформацію; за сферами обігу; за типом нормативно-правового регулювання.

2 етап — грошова оцінка інформаційних ресурсів за трьома методиками: витратною; дохідною та аналоговою, або ринковою.

3 етап — побудова системи захисту інформаційних ресурсів.

В залежності від ціни ресурсів та реальних можливостей їх власників вибудовується система заходів неюрисдикційного і юрисдикційного характеру з їх захисту.

Тобто, в основу методики покладено ступінь обмеження у доступі до інформаційних ресурсів від їх реальної вартості. Останнє є принциповим, адже від цього залежатиме кваліфікація протиправної діяльності з їх отримання: класичне шпигунство, промислове шпигунство, чи конкурентна розвідка. Останні мають між собою принципові відмінності.

«Формула» ж створення і життєвого циклу інтелектуального продукту виглядає так: інформація — право на інформацію — створення якісно нового знання і його комерціалізація (інноваційна діяльність) — правове регулювання інноваційної діяльності — безпечність інноваційної діяльності — визнання на державному, чи міждержавному рівнях новизни інноваційного продукту (патентування) породжує право на інтелектуальну власність — захист і комерціалізація інтелектуальної власності. Відповідно до цього на кожному етапі вживаються тільки йому властиві способи та методи захисту інформації.

Вкрай важливим для адекватного розуміння структурних складових формули є визначення, які нами були надані у своїх попередніх роботах: інформація, знання, інновація, право, власність, інтелектуальна власність, право власності, право на інтелектуальну власність, види інтелектуальної творчості, діяльність тощо [1].

Викладене вище дає підстави до наступних висновків:

- інноваційна діяльність є фундаментом створення якісно нового знання та інтелектуальних продуктів визнаних на державному, регіональному та світовому рівнях, на які у подальшому поширюється право власності;
- шпигунство і державна зрада спрямовані на заволодіння інформацією з грифами обмеження, а промислове шпигунство — на нелегітимне, протиправне отримання економічної інформації про конкурента для отримання економічних переваг. Конкурентну розвідку від промислового шпигунства відрізняє законність і використання тільки дозволених методів отримання інформації з офіційних джерел.

Тобто, коли протиправна діяльність «переступає» межі країни, говорять не тільки про економічну складову безпеки нації, а й про економічну загрозу безпеці держави.

Припустимо, що хтось буде цікавитися такими екзотичними ДКР, або НДДКР, як «Обсидіан», «Сокіл», «Пелікан», «Кортеж», «Хорол-3», «Адепт», «Грань», «Копер», «Сполох», «Автомат», «Знаряддя», «Бджола», «Архар», «Положення-2», «Фасет», або іншими таємними технологіями з системою співвиконавців — це вже буде стаття Кримінального Кодексу України «Державна зрада», або «Шпигунство» — в залежності від суб'єкта, що нею цікавиться. І якщо така надцінна інформація стане відома іншій конкуруючій державі то це принесе величезні матеріальні збитки Україні і понизить рівень національної безпеки, і означатиме, що держава не спромоглася організувати захист таких відомостей, тобто безпека держави буде пониженою [2].

2. Безпека України через безпеку держави.

Беззаперечно, що державна безпека є однією з базових політичних цінностей України, а її зміцнення — стратегічною метою сучасної української держави. Про це свідчить Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020: «Кабінетові Міністрів України, державним органам за відповідними сферами національної безпеки подати у шестимісячний строк на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проект Стратегії забезпечення державної безпеки».

Зазначена тематика вже понад 70 років викликає у фахівців більше запитань, чим відповідей. Причина цього досить банальна — відсутність зацікавленості у влади називати речі своїми іме-

нами, а також теоретична складність дослідження та його крайня непопулярність.

Якщо можновладці зрозуміють і затьмлять, що держава — це політична форма організації управління суспільством, що характеризується суверенною владою, політичним та публічним характером, реалізацією своїх повноважень на певній території через систему спеціально створених органів та організацій, за допомогою яких здійснюється політичне, економічне та ідеологічне управління суспільством та керівництво загальносуспільними правами, тоді стане зрозумілим, що державна безпека — це саме безпека органів влади та управління суспільними інтересами. На відміну від безпеки суспільства від терористичних загроз. Останні лише будуть впливати на здатність управляти країною органів влади і, відповідно — думку суспільства про них!

Простіше: держава — формальний інститут, який є формою організації політичної спільноти під управлінням уряду, суб'єкт політики, ядро політичної системи.

Безперечно, що поняття державна безпека і безпека держави за їхньої семантичної еквівалентності не є тотожними і національну безпеку не можна звужувати до державної та навпаки — державну ставити над національною. Таке отожднювання загрожує пріоритетом інтересів держави над інтересами українського народу і національними інтересами.

Теорією національна безпека структурно окреслюється як ступінь (міра, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи (громадянина), суспільства (народу, нації) і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Підкреслимо: ... І ДЕРЖАВИ!!!

Відповідно до наших попередніх доробок нами зроблено ряд непопулярних висновків, які «лежать» в основі наших подальших розсудів. А саме, розуміння сутності понять та різниці між ними: нація, національність, народ, політична нація, країна, держава, суверенна держава, форма держави, політика, безпека політичної системи та державного устрою України тощо.

Таким чином, безпека апарату влади та управління залежить від стабільності, адекватності і безпеки:

- державно-політичного, конституційно легітимізованого ладу держави від змін його неконституційним шляхом;
- державотворення і конструктивної політики задля стабільності суспільства;
- політичного суверенітету;
- територіальної цілісності України і недоторканності її кордонів;
- інститутів державної влади;

- національно-державних інтересів у сфері економіки задля ефективної реалізації соціального призначення держави.

Якісні показники зазначених явищ мають бути викладені та закріплені у нормативно-правових актах: доктринах, концепціях, стратегіях та програмах, визначеними законодавством формами та методами, силами і засобами із забезпечення подальшого розвитку особи, суспільства та самої держави в умовах конкретних правових режимів у політичній, економічній, військовій, науково-технологічній та інших важливих сферах діяльності суспільства.

Таким чином, констатуємо, що безпеку держави в сучасних умовах розвитку українського суспільства забезпечує не лише Служба безпеки України, як то зазначено в Законі, а й інші органи влади та управління від яких вона напряму залежить: Верховна Рада, Президент, РНБО та суди України, Міністерство Оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; Міністерство енергетики України; Міністерство закордонних справ України; Міністерство фінансів України; Міністерство юстиції України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство охорони здоров'я України, ряд державних Служб, Агенств, Інспекцій, ЦОВВ зі спеціальним статусом, Колегіальних Органів, інших ЦОВВ, Місцевих органів влади та практично всі інших державних інституцій.

Однак, їх діяльності у даному напрямі властиві свої специфічні якості, які потрібно виокремити та закріпити в нормах права [3], враховуючи те, що в кожному з цих органів наявна велика кількість інформаційних ресурсів з грифами обмеження: від конфіденційних даних до особливої важливості.

Тобто, найбільш цінними інформаційними ресурсами України є ресурси з грифами обмеження, якими володіє тільки держава. Вони на «ринку» мають надзвичайний попит із-за свого інноваційного потенціалу. При їх втраті держава понесе величезні економічні збитки. У зв'язку з цим, захист вказаних ресурсів є прерогативою державних органів влади і управління, і будь яка їх втрата є реальною загрозою безпеці держави, як структурному елементу українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гордієнко С. Г. Створення і життєвий цикл інтелектуального продукту — основа єдиного навчального та наукового напрямку // «Інтелектуальна власність» та «Право інтелектуальної власності»: проблеми викладання : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (14 травня 2019 р., м. Київ, Україна): ел.

- збірник // упор.: О. Ю. Піддубний, Л. О. Панькова. К.: НУБіП України, 2019. 52 с. С. 7–14; **Гордієнко С. Г. Технологія протидії конкурентній розвідці** // Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжн. наук. практ. конф., м. Одеса, 22 листопада 2019 р. Одеса : ОДУВС, 2019. 117 с., С. 110–111; **Гордієнко С. Г. Бути, чи не бути збалансованому розвитку людського капіталу в Україні?** // Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження : Матеріали III наук.-практ. конф., 21 лист. 2019 р., м. Київ. / Упоряд. : В. М. Фурашев, С. О. Дорогих, С. Ю. Петряєв. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2019. 180 с., С. 62–66; **Гордієнко С. Г. Інновації та інтелектуальна власність в Україні** // Управління проектами. Ефективне використання результатів наукових досліджень та об'єктів інтелектуальної власності: збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (10 квітня 2020 р.). НМетАУ, УКРНЕТ, НДПВ НАПрН України, Дніпро: Юрсервіс, 2020. 381 с., С. 43–48. Режим доступу: https://nmetau.edu.ua/file/zbirnik_materialiv_konf_nmetau_2020.pdf; **Гордієнко С. Г. Алгоритм використання інформаційних ресурсів, інновацій та об'єктів інтелектуальної власності** // Управління проектами. Ефективне використання результатів наукових досліджень та об'єктів інтелектуальної власності / Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (17 квітня 2020 р.). Київ: НДПВ НАПрН України. Режим доступу: <http://www.ndiiv.org.ua/index.php/ua/2013-11-08-11-53-34/konferentsii-ta-seminarij?task=view&id=138>; **Гордієнко С. Г., Комор-на О. М. Реалії інноваційної діяльності в Україні** // Інноваційні підходи до правового регулювання суспільних відносин: науково-практичний дискурс: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 09 квітня 2020 р.) / Заклад вищої освіти Київський кооперативний інститут бізнесу і права. Київ, 2020. 262 с., С. 26–28; **Гордієнко С. Г. Стан і перспективи вивчення та аналізу правових аспектів життєвого циклу інформації** // Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах: Матеріали другої науково-практичної конференції. 21 травня 2020 р., м. Київ / Упоряд. : С. О. Дорогих, В. Ф. Фурашев, В. Г. Пилипчук, О. В. Петришин. Київ, 2020. 376 с. С. 49–54.
2. **Гордієнко С. Г. Контррозвідувальна діяльність Служби безпеки із захисту інтелектуальної власності в Україні в сучасних умовах: теорія та практика:** монографія. К.: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2009. 344 с.
3. **Гордієнко С. Г. Державна безпека України: безпека держави, чи країни?** // Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. К.: МАУП, 2008. Вип. 10: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. «Розвиток української держави в умовах активізації єв-

роїнтеграційних процесів» м. Київ, МАУП, 19 березня 2020 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. 2020. 408 с. : іл. Бібліогр. у кінці ст. С. 26–28; *Гордієнко С. Г. Безпека України через безпеку держави* // Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави: тези III Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2020 року). К.: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. 391 с. С. 22–23.

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА НЕВИКОНАННЯ
АБО НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ
ПО ДОГОВОРУ НА ПРОВЕДЕННЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ,
ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ І ТЕХНОЛОГІЧНИХ
РОБІТ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ**

ДЕНИСЕНКО Р. В.,

*аспірант Науково-дослідного інституту інтелектуальної
власності Національної академії правових
наук України, завідувач юридичного бюро
АТ «Науково-дослідний і проєктно-конструкторський
інститут атомного та енергетичного насособудування»
(Суми, Україна)*

Євроінтеграційні процеси, які відбуваються в Україні супроводжуються процесом удосконаленням законодавства, приведенням його у відповідність до європейських стандартів. Одним з питань підвищення якості законодавства у сфері інтелектуальної власності, що потребує свого вирішення — удосконалення договірних конструкцій, що опосередковують процес створення об'єктів інтелектуальної власності, зокрема такого їх елемента як відповідальність сторін.

Відповідно до ст. 892 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) за договором на виконання науково-дослідних (далі — НДР) або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (далі — ДКТР) підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її [1].

Необхідно також наголосити, що ЦК України сторони договору на виконання НДР або ДКТР ідентифіковані як виконавець та замовник, проте у ст. 892 фігурує поняття «підрядник», що за змістом даної норми застосовується як синонімічна замовнику. В інших статтях Глави 62 така сторона договору визначається як виконавець. Тому фіксація у положенні ст. 892 підрядника для позначення сторони договору, який не є договором підяду, слід розцінювати як недоліки законодавчої техніки проведення кодифікаційних робіт [2, с. 1–2].

Договір на виконання НДР або ДКТР має специфіку, що накладає відбиток і на вирішення питання відповідальності сторін за порушення своїх зобов'язань. Якщо замовник несе відповідальність за невиконання та неналежне виконання на загальних підставах, то відповідальність виконавця має певні особливості.

Відповідно до ч. 1 ст. 900 ЦК України, виконавець відповідає перед замовником за порушення договору на виконання НДР або ДКТР, якщо не доведе, що порушення сталося не з його вини. Тобто нормативно закріплена презумпція вини виконавця в разі неналежного виконання договору. Аналогічна норма міститься і в главі 51 ЦК України. Особа вважається невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання (ст. 614 ЦК України).

За загальним правилом особа, що порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу чи необережності), якщо інше не встановлено договором або законом.

При порушенні цивільно-правового зобов'язання наявність вини боржника презюмується, а тому відсутність своєї вини доводить особа, котра порушила зобов'язання.

Законодавчо встановлено склад і граничний розмір збитків, які повинен відшкодувати замовникові виконавець. Доречно зауважити, що в цьому разі нормативними актами передбачений випадок обмеженої відповідальності. Так, відповідно до ч. 2 ст. 900 ЦК України, виконавець зобов'язаний відшкодувати замовникові реальні збитки в межах ціни робіт, у яких виявлено недоліки, якщо договором встановлено, що вони підлягають відшкодуванню в межах загальної ціни робіт за договором.

Отож за загальним правилом відповідальність виконавця обмежується вартістю робіт з недоліками, проте сторони можуть розширити її до загальної вартості робіт за договором.

Оскільки відповідальність виконавця за договором на виконання НДР або ДКТР обмежена реальними збитками, то упущена вигода підлягає відшкодуванню лише у випадках, встановлених законом. Ця норма є імперативною, сторони не можуть змінити в договорі закріплене нею правило [3, с. 100].

Положення ч. 2 ст. 900 ЦК України є винятком із загального правила про повну відповідальність особи за вчинення цивільного порушення. Остання згідно ст. 22 ЦК України охоплює як реальні збитки, так і упущену вигоду. Обмеження розміру відповідальності виконавця за невиконання чи неналежне виконання договору зумовлюється особливістю інтелектуальної, творчої діяльності та пов'язаною з нею можливістю одержання негативного чи незапланованого результату наукових досліджень.

Обмежена відповідальність не поширюється на інші випадки невиконання та неналежного виконання договору, відповідальність за які настає на загальних підставах (наприклад, при порушенні режиму конфіденційності, включенні в результат робіт об'єктів інтелектуальної власності, права на які належать іншим особам, тощо).

При визначенні у договорі на виконання НДР або ДКТР положень щодо відповідальності сторін за порушення режиму конфіденційності необхідно виходити із загальних норм законодавства: відповідальність настає за порушення договору, яким є невиконання або неналежне виконання умов договору.

Виходячи з особливостей предмету договору на виконання НДР або ДКТР, при порушенні зобов'язань сторін щодо забезпечення конфіденційності, у договорі варто передбачити конкретні дії, при вчиненні яких сторони будуть нести відповідальність.

Потрібно брати до уваги, що сторони договору на виконання НДР або ДКТР можуть передбачити відповідальність при наявності заподіяних збитків від розголошення конфіденційної інформації, або — за наявності факту розголошення конфіденційної інформації. У договорі на виконання НДР або ДКТР можуть міститися положення щодо порядку, умов, форм та обсягу такої відповідальності.

При невиконанні або неналежному виконанні зобов'язань виконавцем, щодо додержання вимог, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності в договорі можуть бути передбачені додаткові, не встановлені законодавством санкції.

Проте в ЦК України відсутні будь-які положення щодо відповідальності замовника за порушення своїх обов'язків перед виконавцем. Таку відповідальність можна обумовити у конкретному договорі на виконання НДР або ДКТР, зокрема за прострочення передачі виконавцеві необхідної інформації чи несвочасну оплату робіт у формі пені у певному розмірі від суми договору за кожен день прострочення.

Відповідно до ч. 1 ст. 610 ЦК України порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання).

Отже порушення зобов'язання буває двох видів. По-перше, це невиконання зобов'язання. Про невиконання зобов'язання можна

говорити, якщо його сторони взагалі не виконують дій, що складають зміст зобов'язання.

Другим випадком порушення зобов'язання є його неналежне виконання, тобто часткове невиконання будь-якого обов'язку чи виконання з порушенням умов зобов'язання (наприклад щодо строку).

Правові наслідки порушення зобов'язання закріплені в ст. 611 ЦК України, зокрема:

- припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, чи розірвання договору;
- зміна умов зобов'язання;
- сплата неустойки;
- відшкодування збитків і моральної шкоди.

До цивільно-правової відповідальності, зокрема належить сплата неустойки та відшкодування збитків і моральної шкоди.

Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума чи інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання.

Штраф — це неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного чи неналежно виконаного зобов'язання.

Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми не своєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання (ст. 549 ЦК України).

Загальною формою відповідальності є обов'язок боржника відшкодувати збитки, заподіяні кредиторіві порушенням зобов'язання [4, с. 199].

Обов'язковою підставою цивільної відповідальності у формі відшкодування збитків є наявність шкоди, завданої правопорушенням.

Збитки — це грошове вираження шкоди, тобто тих негативних майнових наслідків, які виражаються в понесених витратах, втраті, пошкодженні майна та неотриманих доходах.

Відповідно до ч. 2 ст. 22 ЦК України, збитками є:

- 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, що їх особа зробила чи мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);
- 2) доходи, котрі особа могла б реально одержати — за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Таким чином умовою цивільно-правової відповідальності є:

- 1) протиправність діяння — виражається в дії чи бездіяльності боржника, що не відповідає вимогам закону або конкретного зобов'язання;

- 2) шкода, заподіяна протиправним діянням суб'єкта;
- 3) причиновий зв'язок між протиправним діянням особи та шкодою;
- 4) вина.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України №435-IV від 16.01.2003// Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003, № 40.
2. Договори на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт у договірному праві України // Кодинець А. О., к. ю. н., доцент кафедри цивільного права КНУ імені Тараса Шевченка // Всеукраїнська мережа ЛІГА:ЗАКОН // www.ligazakon.ua.
3. Договірні відносини щодо результатів наукової та науково-технічної діяльності: монографія / кол. авторів: Батова В. О., Пічкур О. В., Работягова Л. І., Тверезенко О. О., за заг. ред. О. Ф. Дорошенка; НДІ ІВ НАПрН України. – К. : Інтерсервіс, 2013. 222 с.
4. Цивільне право України : навч. посіб. / за ред. Р. О. Стефанчука. – К. : Наукова думка, Прецедент, 2004. – 448 с.

**ВЗАИМОСВЯЗЬ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА
И МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
ТОВАРОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

ДЬЯКОВА Н. Н.,
ст.преподаватель кафедры менеджмента

ПЕРЕРВА П. Г.,
д.э.н., проф., заведующий кафедрой менеджмента

ПОГОРЕЛОВ С. Н.,
к.э.н., доц., профессор кафедры менеджмента

НОВИК І. А.,
к.э.н., доц., доцент кафедры менеджмента

ЧЕРЕПАНОВА В. А.,
*к.э.н., профессор кафедры менеджмента, профессор
Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»
(Харьков, Украина)*

Объективные процессы активного включения Украины в мировые экономические отношения в условиях глобализации делают одной из ключевых проблем дальнейшего развития отечественной экономики выбор приоритетных направлений обеспечения долгосрочной конкурентоспособности страны, инструментов ее формирования при открытости внутреннего рынка, согласно требованиям ВТО.

Многие представители классической и неоклассической школ А. Смит, Д. Рикардо, А. Маршалл, Дж. Кейнс, Й. Шумпетер, А. Курно, Ф. Эджуорт исследовали содержание конкуренции, ее проявления в условиях различных моделей рынка и особенности соответствующих экономических процессов. Современная теория конкуренции получила свое развитие в последней четверти XX в. благодаря трудам М. Портера, А. Стрикленд, А. Томпсона, И. Ансоффа. Проводят исследования в этом направлении отечественные ученые В. Геец, В. Осипов, С. Савчук, В. Соколенко, Я. Ухачевич и другие.

Целью данной работы является анализ конкурентных возможностей интеллектуального капитала предприятия способствовать повышению конкурентоспособности продукции в условиях глобализации.

Согласно теории международной конкурентоспособности, разработанной М. Портером, причинами успешного выхода компаний на внешние рынки является как состояние зрелости макроэкономической среды внутри страны, так и микросреды — обеспеченность предприятий ресурсами и эффективность их использования. Зрелое макроэкономическая среда имеет конкурентные преимущества, которые можно условно рассматривать как стороны «ромба конкурентоспособности», один из которых — наличие материальных и нематериальных ресурсов, состояние интеллектуального потенциала организации. Другая сторона — условия спроса на продукцию предприятия внутри страны; третий — наличие поддерживающих организаций, отраслей, конкурентоспособных на мировом рынке; четвертый сторону — стратегия предприятия и характер конкуренции на внутреннем рынке.

Важнейший сторону «ромба конкурентоспособности» отражает уровень интеллектуального потенциала предприятия. Интеллектуальный потенциал означает совокупность возможностей, которые имеет предприятие (явных и скрытых), средств и ресурсов в любой отрасли. Интеллектуальный потенциал позволяет выявить тенденцию развития интеллектуального капитала предприятия, в том числе при анализе его конкурентных возможностей. Интеллектуальный капитал — это часть интеллектуального потенциала, реально действует, способен самовозрастать и приносить доход, то есть это форма капитализации потенциала. Интеллектуальный капитал предприятия включает капитал, воплощенный в знаниях, умениях, навыках, производственном опыте, квалификации людей, а также в нематериальных активах, включающих патенты, базы данных, программное обеспечение, торговые марки и т.д., которые продуктивно используются с целью получения прибыли или других социально экономических результатов. Интеллектуальный капитал образует инновационную основу конкурентоспособности продукции предприятия в условиях глобализации.

Одним из основных показателей интеллектуального потенциала в условиях глобализации новизна продукции предприятия, выпускаемой продукции.

Согласно официальной статистике в Украине происходит снижение инновационной активности промышленных предприятий. Если в 2018 г. Количество предприятий, занимающихся инновационной деятельностью, составила 18,7 % от общей численности промышленных предприятий, то в 2019 г. их доля сократилась до 14,2 %, из них только 11,5 % внедряли инновации. Из общего количества инновационных предприятий только 420 реализовали продукцию новую для рынка Украины, что составляло 3,7 % объема

реализованной промышленной продукции, при этом в машиностроении этот показатель составил 11,2 %. Низкий уровень новизны продукции в значительной степени объясняется недостатком финансирования на создание инновационной продукции и подготовку высококвалифицированных кадров. В Украине с начала 90-х годов XX в., Продолжается снижение уровня научно-технического потенциала. Удельный вес расходов на выполнение научных и научно-технических работ в ВВП в 2010 г. Составила 0,96 %, а в 2018 г. — 0,86 %, тогда как в ФРГ он колеблется в пределах 2,45–2,53 %. Результатом такой ситуации является снижение конкурентоспособности экономики Украины, что подтверждает доклад Всемирного экономического форума «The Global Competitiveness Report 2018–2019», если в 2018 г. Украина занимала 69 место в рейтинге конкурентоспособности экономик, то в настоящее время переместилась на 73 место.

Одной из проблем в сфере реализации интеллектуального капитала организации в условиях глобализации является совершенствование механизма коммерциализации объектов интеллектуальной собственности, на внутреннем и мировом рынках. Одновременно необходимо повысить уровень правовых знаний, прежде всего, технической и творческой интеллигенции относительно интеллектуальной собственности, поскольку, являясь частью мирового сообщества, мы не можем игнорировать сложившиеся в цивилизованном мире. В 2018 г. расходы предприятий и организаций, связанных с защитой прав на объекты промышленной собственности и использования рационализаторских предложений, увеличились до 108 800 000 грн, из которых 2,4 % составила оплата сборов и государственных пошлин, связанных с выдачей охранных документов, 71,3 % — выплата вознаграждения изобретателям и авторам промышленных образцов и рационализаторских предложений.

Таким образом, состояние экономической среды в Украине не обеспечивает преимуществ украинским предприятиям в конкуренции с иностранными компаниями. В результате зарубежные компании утверждаются на украинском рынке готовой продукции, а украинские предприятия на мировой рынок выходят в основном с сырьем и полуфабрикатами, при этом за счет снижения своих цен. Переход экономики Украины на инновационный путь развития в условиях глобализации требует разработки и реализации нового государственного подхода к решению проблем финансирования инновационного процесса. Необходим комплекс мер, направленных на концентрацию денежных ресурсов и их трансформацию в инвестирование производства наукоемкой продукции, как со стороны государства, так и организаций, в результате поможет решить многие

проблеми підвищення конкурентоспособности продукції українських підприємств в умовах глобалізації.

Литература:

1. Тертична Л.І., Шемент Ю.Ф. Конкурентоспроможність продукції як форма реалізації інтелектуального капіталу організації // Резерви економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств України. Кіровоград: ПРВЦ «КОД». - 2009. - С.301-304.
2. Перерва П.Г. Оцінка впливу інноваційної, інвестиційної та маркетингової політики підприємства на рівень конкурентоспроможності / П.Г.Перерва, С.Нагі, Т.О.Кобелева // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки) : зб. наук. пр. – Харків : НТУ «ХПІ», 2018. – № 15 (1291). – С. 89-94.
3. Pererva P.G., Kocziszky György, Szakaly D., Somosi Veres M. Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI», 2012. 668 p.
4. Товажнянский В.Л., Перерва П.Г., Кобелева Т.А. Антикризисный менеджмент производственно-комерческой деятельности предприятий машиностроения // Государство и рынок: механизмы и методы регулирования в условиях преодоления кризиса: колл.моногр.- СПб.: Астерион, 2010.- Т.2.- п.6.2.- С. 254-264.
5. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві. Навч.посібник.- Харків : «Основа», 1993.- 288с.
6. Ткачова Н.П., Перерва П.Г. Розвиток методів аналізу фактичного стану конкурентних переваг підприємства. Економіка розвитку. 2011. № 4 (60). С. 116-120.
7. Перерва П.Г., Гочарова Н.П., Яковлев А.И. Маркетинг инновационного процесса. Учебное пособие - Киев: ВИРА-Р. 1998.- 267с.
8. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л., ПЕРЕРВА П.Г., КОБЕЛЕВА Т.О. Банкротство, санація та реструктуризація підприємства як економічні категорії антикризового управління. Вісник НТУ «ХПІ». 2015. № 59 (1168). С. 148-152.
9. Перерва П.Г. Трудоустройство без проблем (искусство самомаркетинга). – Харьков : Фактор, 2009. 480 с.
10. Kocziszky György, Somosi Veres M., Kobieliava T.O Reputational compliance // Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум–2017» : тр. 13-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 6-8 грудня 2017 р. Харків, 2017.– С. 140-143.
11. Перерва П.Г. Потребность в электротехнических средствах автоматизации. Теория и методы определения.- Харьков : Основа. 1991. 114 с.
12. Перерва П.Г. Комплаенс-программа промышленного предприятия: сущность и задачи. Вісник нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук.

пр. Сер. : Економічні науки. – Харків : НТУ «ХПІ», 2017. – № 24 (1246). – С. 153–158.

13. Перерва П. Г., Коциски Д., Верес Шомоши М., Кобелева Т. А. Комплаєнс програма промислового підприємства. – Харьков-Мишкольц : ООО «Планета-принт», 2019. – 689 с.

14. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. – К.: Знання, 2009. – 1070 с.

15. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л., ПЕРЕРВА П.Г. Антикризовий моніторинг фінансово-економічних показників роботи машинобудівного підприємства. Економіка розвитку. Харків : ХНЕУ. 2010. № 2 (54). С.46-50.

16. Перерва П.Г. Самомаркетинг менеджера и бизнесмена.- Ростов н/Д: Феникс, 2003. - 592 с.

17. Экономика и организация труда / И.Н.Погорелов [и др.]. – Харьков : Фактор, 2007. – 640 с.

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

ЖОВНЕР К. О.,
магістрант, Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

ЗОЛОТА Л. В.,
к.ю.н., асистент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства, Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет
(Суми, Україна)

Проблема захисту авторських прав в Інтернет мережі в наш час викликає все більший інтерес, так як досі ще не має однозначної та єдиної для всіх країн позиції. Детальну класифікацію видів засобів захисту авторських прав у мережі Інтернет у своїх працях розкриває О. Рассомахіна, яка виокремлює:

- правові засоби захисту даних прав — засоби, пов'язані із різного роду правочинами, встановленими законодавством способами захисту авторського права, визначенням, що є порушенням даних прав, встановлення відповідальності за відповідні правопорушення;
- неправові засоби захисту авторських прав, які поділяються на організаційні та технічні [1, с. 72].

Згідно з ч. 3 ст. 176 Угоди «Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони» технічні засоби — будь-яка технологія, пристрій або компонент, які, за умови їх нормального використання, призначені для запобігання або обмеження дій, які не санкціоновані правовласником будь-якого авторського права або будь-яких суміжних прав, як це передбачено законодавством кожної із Сторін, по відношенню до творів або інших об'єктів, що охороняються [2].

За своєю суттю технічні засоби захисту належать до такої форми охорони цивільних прав, як самозахист, який передбачено у ст. 19 ЦК України [3]. Технічні засоби вважаються «ефективними», якщо використання твору або іншого об'єкта, що охороняється, контролюється правовласниками шляхом застосування контролю за доступом або процедури захисту, таких як кодування, скремблювання або інше перетворення твору або іншого об'єкта, що захищається, або механізм контролю за копіюванням, який має на меті захист [1].

І. В. Кривошеїна виділяє такі види засобів захисту авторського права:

- 1) Ідентифікація об'єктів авторського права і суміжних прав — Ідентифікаційний код ISBN.
- 2) Цифровий підпис, який надійно засвідчує належність документа певній особі. Файл-носіє з вбудованим електронно-цифровим підписом має усі ознаки документа і може являти собою доказ для суду.
- 3) Цифрові марки або цифрові водяні знаки, що наносяться за допомогою спеціального програмного забезпечення, яке вбудовує прихований код певного формату у файли. Їх особливість — стійкість до будь-яких операцій над документами. Цифрові водяні знаки ускладнюють або роблять неможливим протиправне комерційне використання об'єкта і можуть бути складовою доказів порушення прав.
- 4) Обмеження доступу до матеріалів, що розміщені в Інтернеті, наприклад, бази даних комерційних сайтів і деяких електронних бібліотек та архівів доступні тільки за попередню плату. Можливе застосування «цифрових конвертів», що передбачають укладання угоди із власниками тих або інших ресурсів у мережі Інтернет.
- 5) Методи криптографічного перетворення матеріалів, такі як шифрування, використання якого дозволяє обмежити або повністю виключити можливість копіювання творів;
- 6) Метод антикопії, або анти копіювання.
- 7) Створення web-депозитаріїв — існує сховище, куди депонуються в безумовному порядку усі можливі твори. Для цього особа подає

заяву про те, що вона є автором твору із зазначенням його назви та коротким описом. Фіксується дата такого прийому твору, оформлюється свідоцтво про те, що певний об'єкт прийнято, яке видається заявнику. Даний засіб дає можливість довести наявність авторського права, порівняти твори, визначити справжнього автора [4, с. 177].

В. О. Тімашов виділяє системи, що спрямовані на захист дій, що підпадають під виключне право автора, зокрема друкування, передача широкій публіці, цифрові копії, зміни творів і т. п. Її ще називають системою антикопіювання. Основною функцією цієї системи є попередження виготовлення як виключно цифрових, так і цифрових і аналогових екземплярів охоронюваних творів. До цього виду можна віднести смарт-карти, які дозволяють зберігати великий обсяг інформації, а також вкладати відомості про попередню оплату за користування відповідним охоронюваним об'єктом [5, с. 135].

Як приклад технічного засобу, що «активується» після порушення й призначений для обмеження дій порушника, К. О. Зеров наводить саморуйнування електронного документа при несанкціонованому копіюванні. До цього виду технічних засобів захисту творів належать так звані «водяні мітки» — вкраплення програмного коду, що дають можливість частково порушити цілісність об'єкта.

Також до видів засобів захисту авторського права в мережі Інтернет відносять попередження відвідувачів сайту про умови використання інформації та відповідальність за їх порушення; створення стандартних договірних умов контрактів між користувачами та провайдерами Інтернету [6, с. 213].

К. І. Спасова зазначає, що з метою захисту інтересів правовласників соціальні мережі мають певні правила для користувачів, а також механізми для виявлення і усунення випадків порушення авторських прав. Так, соціальна мережа Instagram використовує алгоритми, які видаляють матеріал, опублікований з порушенням авторських прав, хоча цим санкція не завжди обмежується, профіль порушника може бути згодом заблокований без права відновлення.

Не менш відповідально до авторського права ставиться соціальна мережа Facebook. Для усунення випадків неправомірного використання чужого контенту в Facebook існує опція надсилання скарги через онлайн-форму. Варто відзначити, що поскаржитися на порушення авторського права може лише правовласник або його офіційний представник [7, с. 127].

Торкаючись питання захисту авторського права на відеохостингу YouTube, Я.С. Марущак згадує, що подібно до соціальної мережі Facebook, YouTube керується ДМСА законом США під час перевірки запитів на видалення матеріалів у зв'язку з порушенням

авторських прав. За дотримання прав авторів на YouTube відповідають Content ID, форма повідомлення про порушення авторських прав і Content Verification Program Application (програма перевірки контенту) [8].

Отже, подання вимоги про видалення контенту є дійсно універсальним міжнародно-правовим інструментом захисту авторського права та суміжних прав у мережі Інтернет. Даний механізм захисту є вже досить поширеним і серед українських суб'єктів авторського права та суміжних прав, хоча українські законотворці наразі тільки переймають такий американський досвід.

Список використаних джерел:

1. Рассомахіна О. Технічні засоби захисту об'єктів авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет: питання правового регулювання. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 70–77.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Кривошеїна І. В. Актуальні проблеми захисту об'єктів авторського права в мережі Інтернет. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 64. С. 173–180.
5. Тімашов В. О. Захист авторського права в мережі Інтернет: адміністративно-правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 2. С. 134–139.
6. Зеров К. О. Самозахист авторського права на твори, розміщені в мережі Інтернет. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 211–220.
7. Спасова К. І. Порушення немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 3 (28). С. 126–130.
8. Марущак Я. С. Порушення права інтелектуальної власності у соціальних мережах Інтернету. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8135/ilovepdf_com-87-88.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

ЩОДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

ЗАЙКІВСЬКИЙ О. Б.,

старший науковий співробітник,

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

Національної академії правових

наук України

(Київ, Україна)

В сучасних умовах забезпечення обороноздатності держави неможливе без вирішення проблемних питань щодо управління інтелектуальною власністю, особливо у сфері національної безпеки.

До таких питань належить невизначеність ролі держави на об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ), особливо які можуть належати до сфери національної безпеки.

Конституція України [1], Цивільний кодексу України [2], Закон України «Про оборону України» [3] та спеціальні Закони України визначають підстави, за яких держава може набувати право власності на ОПІВ.

Ми вже неодноразово розглядали [4–9] можливі випадки в яких держава вже є власником таких ОПІВ:

- ОПІВ, що входять до складу НМА цілісного майнового комплексу державних підприємств;
- державної частки НМА в статутному фонді акціонерних товариств (корпоративних прав держави в статутному фонді (майні) як учасника та засновника господарської організації);
- ОПІВ, стягнених внаслідок заборгованості неплатоспроможного боржника;
- службових ОПІВ, що створені працівниками на державних підприємствах;
- службових ОПІВ, що створені військовослужбовцями та працівниками ЗСУ у військових частинах, закладах, установах та організаціях ЗС України.

Крім того право власності припиняється, серед іншого, у разі:

- відмови власника від права власності;
- звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника;
- за правом успадкування, коли спадкоємцем виступає держава;
- подаровані державі власником;
- у разі відмови власника від права власності;
- конфісковані на підставі рішення суду;
- відчуження майна;
- у разі примусового відчуження: реквізиції чи конфіскації.

Тобто у цих випадках держава фактично мала би бути власником ОПІВ. Проте юридичне закріплення права власності держави на ці об'єкти в чинному законодавстві України відсутнє, оскільки держава виключена з переліку суб'єктів права інтелектуальної власності.

Держава відсторонена від можливості здійснювати майнові права на ОПІВ, навіть на ті, що стосуються національної безпеки і оборони, та ті, що створені за державним замовленням на державні кошти.

Отже, законодавством України визначені можливі випадки передавання права власності на ОПІВ державі. У цих випадках держава має здійснювати управління не лише в загальному вигляді (прийняття законів, встановлення правил тощо) стосовно організації охорони та використання прав інтелектуальної власності в інтересах суспільства, але і здійснювати безпосереднє управління конкретними (визначеними) ОПІВ. Проте в законодавстві відсутні чітко відпрацьовані механізми здійснення таких дій. Навіть теоретично не визначено, які саме ОПІВ і скільки їх може підлягати вилученню.

Єдине, до чого дійшли законодавці, так це встановлення певних обмежень щодо використання деяких ОПІВ.

Встановлення зазначених обмежень згідно з чинним законодавством здійснюється за такими напрямками:

- стосовно ОПІВ, що містять відомості, віднесені до державної таємниці;
- стосовно службових ОПІВ;
- стосовно ОПІВ, які підлягають вилученню (конфіскації).

Крім того, на наш погляд, доцільно також встановити обмеження щодо ОПІВ, які стосуються сфери національної безпеки й оборони.

Але встановлення обмежень стосовно використання ОПІВ є лише половинчастим заходом, який не в повній мірі вирішує проблему захисту державних інтересів у сфері інтелектуальної власності. Необхідно законодавчо визначити, які саме ОПІВ і яким чином мають підлягати безпосередньому державному управлінню.

Проте держава до цих пір не визначилася стосовно того, чи потрібні їй ці ОПІВ, а якщо потрібні, то які саме і яким чином їх відбирати.

Цибульов П. М., досліджуючи питання розподілу майнових прав на ОПІВ, що створені з використанням державних коштів, робить висновок про те, що «держава не має механізму використання десятків тисяч об'єктів інтелектуальної власності, які щорічно створюються переважно за державні кошти» [10].

Стосовно можливості управління ОПІВ можна додати лише те, що держава не тільки не в змозі, а навіть бажання займатися цим питанням у держави не виникає. А стосовно висновку про десятки тисяч об'єктів, то на веб-сайті Укрпатенту [11] зазначено, що станом

на 1 січня 2020 р. до Державного реєстру патентів України на винаходи внесено 125 455 патентів, з них є чинними 22 440 патентів. А якщо врахувати, що близько третини з них належать іноземним заявникам, а цікавими для сфери національної безпеки і оборони може бути близько 10 % [7], то ні про які десятки тисяч патентів щорічно мова йти не може.

Ще стільки ж можуть складати секретні патенти, які ми не в змозі проаналізувати. Тобто кількість патентів, які можуть бути віднесені до сфери національної безпеки і оборони, складає приблизно не більше двох тисяч, а можливо і набагато менше. Але якщо їх буде навіть декілька десятків, то все одно необхідно їх виявити та забезпечити якщо не право власності держави, то хоча б належний контроль з боку держави за їх використанням з метою недопущення передачі за безцінь, що може загрожувати національній безпеці.

Крім того відсутній державний орган, який має здійснювати майнові права держави на ОПІВ, хоча б на ті, що вже належать або можуть належати державі. Фонд державного майна реалізує право власності на майно, що належить державі, корпоративним правами держави займається Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном, а обліком ОПІВ та контролем за їх використанням не займається жодний державний орган.

Ще одна проблема полягає в тому, що в законодавстві чітко не визначено механізм примусового відчуження об'єктів права приватної власності, до яких належать і ОПІВ.

Для його розроблення необхідно для початку розглянути можливий алгоритм обґрунтування переліку винаходів та необхідності їх вилучення в інтересах національної безпеки і оборони, а також визначити критерії, за допомогою яких буде проводитись відбір.

Пропонуємо наступний алгоритм відбору винаходів до сфери національної безпеки і оборони [8]:

Визначення зразків і систем ОВТ, критично важливих для оборони держави.

Визначення розділів, класів і підкласів бази даних винаходів для подальшого розгляду.

Попередній відбір винаходів за формальними ознаками.

Проведення експертної оцінки відібраних винаходів.

Ранжування відібраних винаходів.

Категорування відібраних винаходів.

Оцінка (в грошовому еквіваленті) відібраних винаходів.

Розроблення пропозицій для прийняття рішення щодо відібраних винаходів.

Запропонований алгоритм і критерії відбору винаходів до сфери національної безпеки і оборони не є вичерпними і можуть доповнюватися додатковими етапами та класифікаційними ознаками відповідно до цілей, які ставляться у процесі створення новітнього ОВТ.

Після завершення відбору вже запатентованих винаходів алгоритм доцільно використовувати також і на етапі розгляду в Укрпатенті заявок на винаходи.

Висновки

Держава відсторонена від можливості здійснювати майнові права на ОПВ, навіть на ті, що стосуються національної безпеки і оборони, та ті, що створені за державним замовленням на державні кошти.

В Україні відсутній державний орган, який має здійснювати управління ОПВ, що вже належать або можуть належати державі.

З цією метою необхідно розробити та затвердити закон про ОПВ у сфері національної безпеки і оборони.

Для вирішення цієї задачі необхідно визначити групу експертів та розробити критерії, за якими вони могли б відібрати та оцінити патенти стосовно можливості віднесення їх до сфери національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>.

2. Цивільний кодекс України, прийнятий 16.01.2003 р. // Голос України. 2003. № 45. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1452597396210285>.

3. Про оборону України Закон України від 06.12.1991 р. № 1932. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/1932-12>.

4. Зайківський О. Б., Оністрат О. А., Лотоха Л. М. Інтелектуальна власність і держава Науково-практичний журнал «Теорія і практика інтелектуальної власності». № 4, 2014, С. 41–52

5. Охорона інтелектуальної власності у військово-технічній сфері. Монографія. Зайківський О. Б., Оністрат О. А., Бондарчук М. В., Турчин В. М., Лотоха Л. М., Чернобай О. В. К.: ВД Дмитра Бураго. 2015. 560 с.

6. Зайківський О. Б. Захист інтересів держави щодо інтелектуальної власності Питання інтелектуальної власності : [зб. наук. праць.] / К.: НДІ ІВ НАПрНУ, «НВП «Інтерсервіс», 2017. Вип. 13. С. 50–62.

7. Зайківський О. Б., Оністрат О. А. Щодо об'єктів права інтелектуальної власності, які можуть належати до сфери національної безпеки і оборони. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2019. № 2. С. 46–58.

8. Зайківський О.Б., Оністрат О.А., Алгоритм та критерії відбору винаходів до сфери національної безпеки і оборони. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2019. № 5. С. 44–52.

9. Зайківський О. Б., Оністрат О. А. Щодо забезпечення державного управління інтелектуальною власністю в сфері національної безпеки і оборони. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2019. № 6. С. 24–35.

10. Цибульов П. М. Розподіл майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, що створені з використанням державних коштів. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. Випуск 1, Том 2. Інститут інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія», Київ. 2012.

11. Веб-сайт державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності». URL: <http://www.uipv.org/ua/vsjogo.html>

МАРКЕТИНГОВА СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

ЗЕМКО Г. В.,

*старший викладач кафедри економіки, обліку і фінансів
Інституту післядипломної освіти
Національного університету харчових технологій
(Київ, Україна)*

Макроекономічні умови діяльності українських підприємств, і зокрема підприємств харчової промисловості, сьогодні є досить складними та непередбачуваними. Діяльність підприємства, як відомо, перебуває під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Тож ризики і загрози економічній безпеці підприємства виникають як у внутрішньому середовищі підприємства, так і в зовнішньому середовищі ринку. Особливо динамічно змінюються чинники зовнішнього середовища. Крім того, вони можуть бути абсолютно непрогнозованими: як приклад, ситуація у світовій економіці, яка виникла у зв'язку з ковід-пандемією. Для динамічного ринку харчової промисловості такі виклики є надто помітними.

Такі впливи змушують проводити постійний моніторинг зовнішнього середовища з метою забезпечення економічної безпеки підприємства: виявляти нові можливості, попереджати ризики та вчасно виявляти загрози, які б дали можливість ефективно використовувати для розвитку діяльності підприємства умови, що постійно

змінюються, і у той же час, підтримувати економічну безпеку підприємства.

Чи не основну роль у зміцненні економічної безпеки підприємства займає маркетингова складова, оскільки саме реалізація маркетингової стратегії є запорукою успішного та ефективного функціонування підприємства харчової промисловості. З іншого боку, ефективність реалізації маркетингової стратегії безпосередньо впливає на безпеку підприємства, в основі якої знаходяться економічні інтереси підприємства.

На конкурентному ринку харчової промисловості маркетинг відіграє вирішальну роль у забезпеченні ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства та його конкурентоспроможності. Служба маркетингу підприємства харчового підприємства проводить сегментацію ринку, здійснює цінову, комунікаційну, збутову та інші політики та надає керівництву інформацію про існуючі та перспективні потреби покупців, оцінює виробниці конкурентів, готує рішення про доцільність виробництва: що і як є сенс змінювати, чи потрібно розширяти асортимент продукції або розвивати нові напрямки виробництва.

Маркетинговий підрозділ прогнозує можливі обсяги збуту продукції, буде логістичні канали, встановлює ціну реалізації продукції тощо. Не всюди на українських підприємствах харчової промисловості служби маркетингу є потужними для здійснення усіх цих функцій, десь ними займаються підрозділи продажу, логістики або аналітики, проте по суті всі ці питання входять до маркетингової складової.

Маркетингова стратегія підприємства харчової промисловості, яку при взаємодії з вищим керівництвом створює служба маркетингу, зазвичай відповідає на наступні запитання: який товар виводиться на ринок, у якому асортименті та за якими цінами; на якого споживача він розрахований; які умови варто створити для продажу товару на запланованому рівні; якими каналами та у яких обсягах будуть організовані поставки; яким має бути післяпродажне обслуговування, хто його буде здійснювати; які економічні результати очікують учасники ринку; які витрати для цього потрібні. Для ринку харчової промисловості це є особливо актуальним: завоювання нових ринків збуту, поява нових торгових марок, розширення асортименту, часто — ребрендинг.

Кожне підприємство має власні маркетингові цілі, що відповідають розробленій маркетинговій стратегії. Стратегія маркетингу показує, з якою продукцією, на які ринки, з яким обсягом продукції необхідно виходити для досягнення поставленої мети [1]. У ході реалізації маркетингової стратегії такі цілі мають бути досягнутими.

Формування та планування маркетингової стратегії розглядали у своїх працях М. Бейкер, П. Дойль, Т. Левітт, інші. Проте питання маркетингової стратегії як основи розвитку економічної безпеки підприємства залишаються все ще недостатньо дослідженими. Хоча саме ефективна маркетингова стратегія є однією з чинників, який дає змогу підтримувати належний рівень економічної безпеки підприємства, у харчовій промисловості зокрема.

Економічна безпека підприємства — це відповідний стан підприємства, що забезпечує стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз та здатний задовольняти потреби всіх контрагентів підприємства [4].

Систему економічної безпеки підприємства можна визначити як взаємопов'язану сукупність спеціальних структур, засобів, методів та заходів, які забезпечують безпеку бізнесу від внутрішніх та зовнішніх загроз. Так систему економічної безпеки підприємства можна охарактеризувати комплексом управлінських, інтелектуально захисних, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту бізнесу від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних або інших витрат [3].

До основних елементів системи безпеки підприємства відносимо: захист комерційної таємниці і конфіденційної інформації; інтелектуальна безпека; комп'ютерна безпека; внутрішня безпека; безпека будівель і споруд; фізична безпека; технічна безпека; безпека зв'язку; безпека перевезень вантажів і осіб; екологічна безпека; конкурентна розвідка тощо.

Успішна маркетингова стратегія — це сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних способів співвідношення інтересів підприємств з інтересами споживачів, споживачів контактних аудиторій зовнішнього середовища. Це стає актуальним для ринку харчової промисловості, який також звуть ринком FMCG (Fast Moving Consumer Goods) — товарів швидкого обігу, з високою частотою купівлі.

Продумана та прорахована маркетингова програма забезпечує отримання прибутку, завоювання цільової частки ринку, підтримку конкурентоспроможності продукції, що і гарантує перебування підприємства в економічній безпеці. Тому реалізація маркетингової стратегії є запорукою успішного і ефективного функціонування підприємства, оскільки забезпечує безпеку підприємства. Таким чином ефективність реалізації маркетингової стратегії безпосередньо впливає на безпеку підприємства харчової промисловості.

Маркетингова стратегія, яка є основою безпечного розвитку підприємства, буде й надійним захистом від неефективно обраної моделі поведінки на ринку, помилок у товарній, збутовій політиці, політиці ціноутворення, виявлення неконкурентоспроможної про-

дукції. Такі помилки є неприпустимими на ринку харчової промисловості, оскільки їхнє усунення обійдеться для підприємства-виробника занадто дорого.

Економічна безпека підприємства також забезпечується доцільним використанням ресурсів, які перебувають у його розпорядженні, серед них: підприємницькі здібності, інформація, інтелектуальна власність, технології тощо, а також — відповідності напрямку його розвитку основним тенденціям зовнішнього середовища [1]. У забезпеченні ефективності використання ресурсів та відповідності діяльності підприємства потребам ринку вирішальну роль також відіграє маркетингова стратегія. Особливого значення для підприємств харчової промисловості набуває інтелектуальна власність: торгові марки продукції та підприємства-виробника загалом (так звані бренди).

Таким чином приходимо до висновку: ефективна маркетингова складова діяльності підприємства харчової промисловості є одним з чинників, що дає змогу підтримувати належний рівень економічної безпеки підприємства.

Сучасна «економіка викликів» вимагає від керівників українських підприємств харчової промисловості одночасно з розробкою маркетингової стратегії і тактики формування чіткої концепції безпеки, що включає складові програми із захисту інформаційної, інтелектуальної власності та економічної безпеки. Дотримання правил політики безпеки і плану захисту, контролю та моніторингу за правильністю експлуатації, виявлення фактів порушень та заходи щодо їхньої нейтралізації мають важливе значення у діяльності підприємства. Ослаблення будь-якої складової інфраструктури підприємства відображається негативно на рівні його безпеки і впливає на процес управління підприємством.

Політична та економічна ситуація в країні постійно змінюється: зовнішнє середовище диктує нові умови, надає нові можливості для зростання. Підприємство харчової промисловості, яке здатне забезпечити власну економічну безпеку, має можливість для розширення своєї діяльності та збільшення прибутків.

Враховуючи основи макроекономіки, варто згадати, що підприємства харчової промисловості є базовими елементами економічної системи національної економіки. Тому забезпечення національної економіки підприємства, зокрема й харчової промисловості, є однією з найбільш важливих та актуальних проблем розвитку економіки країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Іванюта Т. М. Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посібн. К. : ЦУЛ, 2009, 256 с.

2. Дойль П. Маркетинг-менеджемент [3-е изд.]. СПб.: Питер, 2002. 544 с.

3. Коробчинский О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 4. С. 41–45

4. Левитт Т. Маркетингова миопія: в кн.. Класика маркетинга / составители Эникс Б. М., Кокс К. Т., Моква М. Б. СПб.: Питер, 2001.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У СФЕРІ ФАРМАЦІЇ, ЯК СКЛАДОВА ФАРМАЦЕВТИЧНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

КАШИНЦЕВА О. Ю.,

*керівник Центру гармонізації прав людини та прав
інтелектуальної власності Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності
Національної академії правових
наук України, консультант з питань
інтелектуальної власності БО «100 % Життя»
(Київ, Україна)*

Заяви, які лунають від лідерів ЄС та на Раді ТРІПС наштовкують нас на висновок, що ми спостерігаємо феномен формування «фармацевтичного націоналізму» та подекуди тенденції протидії йому у світі.

18 січня 2020 р. Тедрос Адханом Гебреес, генеральний директор ВООЗ, заявив, що світ «опинився на межі катастрофічного морального провалу» через нерівний міжнародний розподіл вакцин COVID-19. «Зрештою, — попередив він, — ці дії лише продовжать пандемію, обмеження, необхідні для її стримування, та людські та економічні страждання» [1]. У звіті Economist Intelligence Unit (EIU) робиться такий сумний висновок. Він передбачає, що багатим країнам, які мають доступ до перевірених вакцин, включаючи Америку, Велику Британію та більшу частину Європейського Союзу, вдасться прищепити найбільш вразливих громадян до середини березня. Інші багаті країни повинні наздогнати їх до кінця червня. Тим часом більшість країн із середнім рівнем доходу не зможуть зробити те саме до кінця 2022 р.

Водночас, не дивлячись на заклики демонополізації інтелектуальної власності у сфері профілактики та терапії COVID-19 спостерігаємо абсурдні у час пандемії вимоги щодо недопущення застосування гнучких механізмів міжнародного права у сфері розширення доступу до лікування.

Зокрема в документах IP/C/W/672 та IP/C/W/673 згадується про Україну як одну з країн, які у щорічному звіті Офісу торговельного представника США «Спеціальна доповідь 301» критикуються в контексті національного законодавства про примусове ліцензування або використання примусових ліцензій, а у Звіті ЄС про захист та забезпечення прав інтелектуальної власності в третіх країнах за 2020 р. — за відсутність ефективної системи захисту від розголошення інформації про клінічні випробувань та інших даних [2].

Вважаємо, що такі застереження щодо України є безпідставними, оскільки законодавство в сфері примусового ліцензування винаходів з метою забезпечення здоров'я населення та використання винаходів за надзвичайних обставин, визначених у ст. 30 та ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» [3], повністю відповідають вимогам Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угоди ТРІПС) [4]. Більше того, на відміну від країн ЄС, Канади, Ізраїлю та Російської Федерації, Україна з моменту проголошення ВООЗ пандемії 11 березня 2020 р. не скористалася можливістю видачі примусової ліцензії з метою захисту здоров'я населення чи видачі дозволу використання винаходу за надзвичайних обставин, покладаючись на політичну та економічну підтримку України розвинутими країнами у доступі до вакцин від COVID-19.

Послідовно дотримуючись міжнародних зобов'язань у сфері інтелектуальної власності, наша увага, як і увага решти країн-членів СОТ, прикута до статті 73 Угоди ТРІПС — «Винятки щодо безпеки», відповідно до якої ніщо в Угоді ТРІПС не слід тлумачити так, щоб «b) утримати члена від вжиття будь-яких заходів, які він вважає необхідними для захисту його основних інтересів безпеки...».

Наголошуємо, що за сучасних умов Україна має обмежений економічний ресурс у доступі до вакцин від COVID-19. Економічний виклик посилюється для України також тим, що календар профілактики COVID-19 передбачає щорічне вакцинування населення двома дозами вакцини. Відтак питання економічної доступності вакцини стоїть для України гостро, і на такий доступ безпосередньо впливають права інтелектуальної власності. Крім того, через концентрацію виробництва вакцин лише у монополістів та її викуплення урядами розвинутих країн, розгортання повномасштабної вакцинації в Україні відбуватиметься набагато повільніше ніж у сусідніх країнах ЄС, що може призвести до подальшої мутації вірусу в українській популяції населення, оскільки більшість населення залишатиметься невакцинованою ще довгий час. Очевидно, що невеликий процент вакцинації серед населення буде підвищувати небезпеку подальшої мутації вірусу, та ставитиме під сумнів ефективність вже наявних вакцин.

Ми також спостерігаємо і занепокоєння в ЄС щодо можливості фармацевтичних виробників забезпечити потребу в вакцинах, про що зазначав у своєму виступі Президент Європейської Ради Шарль Мішель [5]. Відтак вважаємо, що можливість генеричного виробництва вакцин за надзвичайних обставин, як це передбачено ст. 31 Угоди ТРІПС є запорукою біологічної безпеки людства.

З моменту проголошення солідаризованих клінічних досліджень ВООЗ увесь світ став експериментальним майданчиком для пошуку найкращих методів лікування на профілактики COVID-19. Історично ми вперше зіткнулися із викликом щодо виживання людської популяції і ми повинні використати положення міжнародного права з метою розширення доступу до лікування та профілактики COVID-19 в умовах пандемії. Відтак вважаємо слушною позицію тих країн, які підтримують виключення з прав інтелектуальної власності щодо її об'єктів, які складають лікування та профілактику COVID-19.

Список використаних джерел:

1. Vaccine nationalism means that poor countries will be left behind /The Economist / URL: https://www.economist.com/graphic-detail/2021/01/28/vaccine-nationalism-means-that-poor-countries-will-be-left-behind?fbclid=IwAR06h7-BCRVkbBqN6_IyKkiEXxucE0Hudxs-klNLm-Y3hA9k1PX5oXtc57JQ.

2. Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights — Waiver from Certain provisions of the TRIPS Agreement for the prevention, containment and[...]and South Africa. URL: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?&Language=ENGLISH&SourcePage=FE_B_009&Context=Script&DataSource=Cat&query=@Symbol=IP/C/W/*&DisplayContext=popup&languageUICChanged=true.

3. Закон Україна «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» / Закон № 3687-XII / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>.

4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення: 06.08.2020)

5. Charles Michel says EU could invoke 'urgent measures' in response to vaccine shortfall. URL: <https://www.politico.eu/article/charles-michel-says-eu-could-invoke-urgent-measures-response-coronavirus-vaccine-shortfall/> УДК 338.222:351:352.072

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДЛЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

КОРНУХ О. В.,

*к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку
Криворізького національного університету*

ОСИПЕНКО С. О.,

*студентка гр. Ф-18,
Криворізький національний університет
(Кривий Ріг, Україна)*

В наш час інтелектуальна власність є невід'ємною складовою національної безпеки, оскільки вона гарантує належні умови для високого рівня життя, вдосконалення та розвитку держави; є вагомим чинником збереження та примноження рівня інтелекту нації; визначає наукове забезпечення і реалізацію всіх інших видів національної безпеки; гарантує недопущення інтелектуальної кризи, яка може бути значно небезпечною порівняно з соціальною, економічною, військовою, і для подолання якої знадобиться декілька десятиліть або й століть.

Для більш детального розкриття сутності інтелектуальної безпеки на макро-і мікрорівнях необхідно дослідити економічний зміст даних понять, які згруповано в таблиці 1 та 2.

З урахуванням підходів вчених (табл. 1) можна стверджувати, що не існує єдиного підходу до визначення інтелектуальної безпеки держави. Тому в нашому дослідженні ми будемо опиратися на тлумачення таких вчених, як В. П. Мосова та О. Б. Бутнік-Сіверського, оскільки вони визначають об'єкти інтелектуальної власності як один із інструментів інтелектуальної безпеки держави, а також наголошують про тісний зв'язок із інноваційною національною безпекою України.

Дослідження підходів науковців до розкриття сутності інтелектуальної безпеки на рівні підприємства (табл. 2) дозволяють зробити висновок, що в даному напрямі також відсутній єдиний підхід до його тлумачення, але можна зазначити, що всі вони розкривають інтелектуальну безпеку як складову кадрової та економічної безпеки підприємства. Отже, науковці єдині вдумці, що інтелектуальна безпека — це складова кадрової та економічної безпеки підприємства.

Таблиця 1.

**Теоретичні підходи до визначення інтелектуальної
безпеки держави**

Автори	Визначення
О. С. Марченко	Інтелектуальна безпека — це захищеність інтелектуальних ресурсів соціально-економічного розвитку, їх продукування, обміну, використання на макро- та мікроекономічних рівнях. Основу інтелектуальної безпеки складають науковий і освітній потенціали суспільства, господарюючого суб'єкта, індивідуума.
С. А. Петраченко	Інтелектуальна безпека — це внутрішній або зовнішній стан держави, при якому відсутні реальні і потенційні загрози інтелектуальним інтересам особистості, суспільства і держави, а при їх виникненні — як систему заходів щодо забезпечення охорони або захисту носіїв інтелекту і продуктів їх розумової праці.
І. А. Ревак	У правовому аспекті інтелектуальна безпека держави — це здатність держави у межах правового поля протидіяти загрозам в інтелектуальній сфері та гарантувати безпечні умови для примноження інтелектуального потенціалу, розвитку вітчизняної освіти, науки, новітніх технологій, культури, духовності тощо.
В. П. Мосов	Під інтелектуальною безпекою пропонується розуміти складову частину національної безпеки держави, у рамках якої створюється такий стан внутрішніх і зовнішніх умов існування чи діяльності будь-якої особи (фізичної чи юридичної), за якого виключаються можливості погіршення умов існування й втрати носіїв інтелекту та об'єктів інтелектуальної власності, а також порушення чи втрати майнових прав інтелектуальної власності, можливості витоку інформації про створення, користування й зберігання об'єктів інтелектуальної власності та діяльність носіїв інтелекту.
О. Б. Бутнік-Сіверський	Формування національної безпеки з позиції прав інтелектуальної власності має набувати ознак інноваційності національної безпеки України з урахуванням таких принципів: принципу побудови національної безпеки на сукупності вже наявних і спеціально створених органів; принципів структурно-функціональної системи; принципу формування стратегії; принципів процесу стратегічного управління; принципів створення та впровадження в господарський обіг ОПВ; принципу дифузії інновацій з позиції прав інтелектуальної власності.

Теоретичні підходи до визначення інтелектуальної безпеки підприємства

Автори	Визначення
Л. О. Волощук	Інтелектуальна (інтелектуально-кадрова) складова є окремою функціональною складовою економічної безпеки підприємства, щопередбачає ефективне управління персоналом, збереження та розвиток інтелектуального потенціалу та капіталу підприємства.
Н. В. Чередниченко	Інтелектуальна безпека — це рівень володіння сучасними знаннями, впровадження новацій у розвиток персоналу, підвищення рівня професійних знань, навичок, умінь, стимулювання прояву ініціативи та здібностей шляхом створення гнучкої системи преміювання у відповідності з розвитком науково-технічного прогресу.
Н. А. Жебентяєва	Інтелектуальна безпека підприємства — характеристика стану підприємства, при якому всі напрямки інтелектуально-кадрової роботи, суцільність принципів, методів, механізм управління персоналу направлені на виявлення, знешкодження, запобігання, відвернення та попередження загроз, небезпек і ризиків, що спрямовані на персонал та його інтелектуальний потенціал.
Л. В. Перевалова	Інтелектуальною безпекою підприємства є захист розумової діяльності людей на підприємстві, метою якої є гарантія стабільної та максимально ефективної діяльності підприємства, підвищення його ефективності в майбутньому та здатність протистояти загрозам.
Ю. А. Поскришко	Інтелектуально-кадрова складова економічної безпеки підприємства — синтетична категорія економічної теорії, теорії управління персоналом, економіки праці, соціології, політології.

В свою чергу, Рєвак О. І, під інтелектуальною безпекою розуміє стан захищеності усіх продуктів інтелектуальної праці. Перш за все — це продукти інтелектуальної власності, програми, патенти, технології, ліцензії, інформаційні системи тощо, або іншими словами — все те, що забезпечує прогрес у відтворенні та захисті інтелектуального потенціалу [1]. Отже, головною складовою інтелектуальної безпеки є об'єкти інтелектуальної власності.

В той же час, Бутнік-Сіверський О. Б. наголошує, що державі необхідно враховувати інноваційну складову національної безпеки України [2].

Наступним кроком дослідимо впровадження інновацій на підприємствах та показники надходження заявок на об'єкти інтелектуальної власності, що згруповані в таблицях 3 та 4 відповідно.

Відповідно до таблиці 3 можна відмітити, що в Україні частка промислових підприємств що впроваджують інновації дуже низька і складає 13,8 % у 2019 р., а частка обсягу реалізованої продукції 1,3 % у її загальному обсязі реалізованої продукції.

Таблиця 3.

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

	Частка кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), в загальній кількості промислових підприємств, %	Кількість упродовженних у виробництві нових технологічних процесів, одиниць	З них нових або суттєво поліпшених маловідходних, ресурсоемісних технологічних процесів	Кількість упродовженних у звітному році видів інноваційної продукції (товарів, послуг), одиниць	З них нових видів машин, обладнання	Частка обсягу реалізованої Інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств, %
2016	16,6	3489	748	4139	1305	... 4
2017	14,3	1831	611	2387	751	0,7
2018	15,6	2002	926	3843	920	0,8
2019	13,8	2318	857	2148	760	1,3

Цей показник вкрай низький, зменшується з роками, що неприпустимо в умовах переходу до інноваційної економіки і потребує від держави розробки та реалізації дієздатної інноваційної системи. Отже, можна стверджувати про низький рівень інноваційної активності промислових підприємств України.

Показники надходження заявок на об'єкти промислової власності (табл. 4) знижуються у кількісних показниках протягом 5 останніх років.

Тому вважаємо, що Україні необхідно розробляти національну інноваційну систему країни з урахуванням рівня інтелектуальної безпеки держави, де одним із дієвих інструментів виступають об'єкти інтелектуальної власності. На нашу думку, важливо визначити інтелектуальну безпеку як на макро- так і на мікрорівні з урахуванням єдиного вектору розвитку національної економіки та інтересів суб'єктів господарювання.

Таблиця 4.

Показники надходження заявок на об'єкти промислової власності

Об'єкти промислової власності	2016	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 2019
Усього надійшло	51 559	53 465	54 786	57 189	46 032	80,5
Винаходи	4 093	4 046	3 969	3 852	3 180	82,6
За національною процедурою:	2 422	2 495	2 356	2 298	1 597	69,5
від національних заявників	2 230	2 282	2 105	2 097	1 356	64,7
від іноземних заявників	192	213	251	201	241	119,9
За процедурою РСТ	1 671	1 551	1 613	1 554	1 583	101,9
Корисні моделі	9 559	9 118	9 120	8 459	5 284	62,5
За національною процедурою:	9 551	9 107	9 115	8 448	5 276	62,5
від національних заявників	9 470	8 979	8 982	8 351	5 067	60,7
від іноземних заявників	81	128	133	97	209	> у 2,2 рази
За процедурою РСТ	8	11	5	11	8	72,7
Промислові зразки	2 302	2 480	3 042	2 678	2 027	75,7
від національних заявників	2 016	2 249	2 787	2 455	1 764	71,9
від іноземних заявників	286	231	255	223	263	117,9
Торговельні марки	35 605	37 817	38 652	42 194	35 539	84,2
національна процедура	29 600	30 183	30 900	33 736	27 895	82,7
міжнародна процедура	6 005	7 634	7 752	8 458	7 644	90,4
Топографії ІМС	-	-	-	-	-	-
Географічні позначення	-	4	3	6	2	-

Список використаних джерел:

1. Ревак О. І. Інтелектуальна безпека — неотъемлемая составляющая информационной безопасности Украины. URL: <https://cybersafetyunit.com/intellektualnaya-bezopasnost-neotemlemaya-sostavlyayushhaya-informatsionnoy-bezopasnosti-ukrainyi/> (дата звернення 09.03.2021).

2. Бутнік-Сіверський О. Б. Принципи формування національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності: теоретичний зріз розвитку. Теорія і практика інтелектуальної власності. № 3. 2018. С. 70–83.

УДК: 347.77/78

НЕДОПУЩЕННЯ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ — ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

КУЗЬМЕНКО Л. Г.,

*к.е.н., с.н.с., доцент, Заслужений економіст України,
Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія», доцент кафедри
інтелектуальної власності і цивільно-правових дисциплін
(Київ, Україна)*

Економічна конкуренція (конкуренція), як відомо, є важливим напрямком розвитку суспільства, що стимулює економічне зростання та сприяє розвитку нових технологій і пошуку найбільш ефективних способів виробництва, що призводить до підвищення конкурентоспроможності товарів, збалансованості їх якості і ціни, розширенню вибору товарів для споживачів а отже і сприяє забезпеченню національної безпеки держави. Конкуренція повинна зацікавлювати підприємців, націлювати виробництво на задоволення ринкового попиту, а через нього — на потреби споживачів, підвищення якості продукції, послуг. Добросовісна економічна конкуренція сприяє тому, що підприємці намагаються освоїти продукцію високої якості за цінами ринку з метою утримання споживачів. У споживачів повинен бути вибір щоб змусити виробників зважати на споживчий попит. Тому розвиток економічних відносин в Україні має бути заснований на принципах захисту добросовісної економічної конкуренції, що буде сприяти підвищенню темпів створення національного багатства та робочих місць. Це особливо важливо у зв'язку з тим, що економіка України знаходиться у стадії стагнації.

На сьогодні законодавство України про захист економічної конкуренції відповідає світовим стандартам і принципам антимонопольного законодавства. У той же час для ефективного розвитку конкуренції недостатньо наявності лише законодавства, що захищає принципи чесної конкуренції, необхідні правові механізми, що стимулюють розвиток конкуренції в галузях економіки. До таких методів, які мають першорядне значення належать, зокрема, забезпечення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, розвиток технологій і інновацій, що буде сприяти розвитку високотехнологічного виробництва і створенню масових інноваційних продуктів та їх швидке

виведення на ринок і посилення їх конкурентоспроможності. Інноваційна діяльність є складним процесом трансформації нових ідей та знань в об'єкт економічних відносин. На розвиток інноваційного підприємництва в Україні впливає низка чинників. Зокрема, це законодавча база, стан економіки та інвестиційний клімат в державі. Перехід до дієвої державної політики інноваційного розвитку України є одним із першочергових завдань державного управління.

Одна з найбільш болючих проблем для економіки України у сфері інноваційного розвитку — порушення прав на результати інтелектуальної діяльності, так як в сучасних умовах доступності інформації, зниження вартості її пошуку і копіювання, розвитку технічних можливостей зростають стимули до недобросовісної конкуренції.

В Україні у підприємницькій практиці вкрай загострилася проблема щодо використання методів недобросовісної конкуренції. Захист від недобросовісної конкуренції є окремим випадком захисту конкурентної політики і дозволяє розглянути порушення інтелектуальних прав як недобросовісну конкуренцію, що зараз часто зустрічається на практиці.

При недобросовісної конкуренції в галузі використання об'єктів інтелектуальної власності регулювання відносин одночасно може здійснюватися як нормами законодавства про інтелектуальну власність так і законодавства про недобросовісну конкуренцію, які забезпечують необхідний баланс між інтересами споживачів, правовласниками результатів інтелектуальної діяльності, їх конкурентами.

Недобросовісна конкуренція може бути особливо яскраво вираженою в таких сферах як, наприклад, диски з програмним забезпеченням або з аудіо- та відеозаписами, книги, лікарські засоби, інтелектуальні права, мікросхеми, тощо.

Можливість недобросовісної конкуренції здатна істотно вплинути на структуру ринку, поведінку його учасників і результати їх взаємодії, може загрожувати здоров'ю людини. Захист від недобросовісної конкуренції є прерогативою антимонопольних органів. За останні роки один з найбільш поширених типів недобросовісної конкуренції пов'язаний з поширенням неправдивої інформації про товар (власного або чужого виробництва) і про виробника товару, включаючи і продаж товару власного виробництва під чужою торговою маркою. У разі виявлення таких дій Антимонопольний комітет України приймає рішення про припинення таких порушень.

Типовими справами, які розглянув Антимонопольний комітет України і мали велику соціальну значимість у 2020 р. про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та наклав штрафи були наступні [1].

Так, наприклад, за результатами розгляду Антимонопольним комітетом України справи № 127-26.4/64-20 від 22 жовтня 2020 р. № 654-р дії приватного підприємства «Медичний Центр «Альтернатива» у вигляді поширення інформації, що вводить в оману, шляхом повідомлення невизначеному колу осіб неправдивих відомостей щодо ефективності профілактики захворювань, спричинених коронавірусами, озонотерапією, без належного обґрунтування відповідно до чинного законодавства, зокрема без офіційних рекомендацій Міністерства охорони здоров'я України щодо їх застосування, що може вплинути на наміри цих осіб щодо придбання послуг цього суб'єкта господарювання, визнано порушенням законодавства про захист від недобросовісної конкуренції, передбаченим статтею 15.1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». На порушника накладено штраф у розмірі 20 985 грн.

За результатами розгляду Антимонопольним комітетом України справи № 127-26.4/109-19 від 10 грудня 2020 р. № 773-р дії товариства з обмеженою відповідальністю «Охтирська молочна промислова компанія «Славія» визнано недобросовісною конкуренцією у вигляді поширення на упаковках молочної продукції власного виробництва, зокрема на етикетках сиру, інформації, що вводить в оману, шляхом повідомлення невизначеному колу осіб неправдивих відомостей, зокрема, щодо його назви та характеристик, які можуть вплинути на наміри невизначеного кола осіб щодо придбання цього продукту, що є порушенням статті 15.1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». На порушника накладено штраф у розмірі 3 500 000 (три мільйони п'ятсот тисяч) грн.

Антимонопольний комітет України прийняв рішення накладати штраф у розмірі 10 млн 191 тис. грн на ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я». Компанія для свого лікарського засобу «Цитрамон-Здоров'я» використовувала упаковку, оформлення якої було дуже схожим на те, яке використовує його конкурент ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» для лікарського засобу «Цитрамон-Дарниця».

До Комітету звернулося ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» з заявою про порушення. Товариство звернуло увагу на наявність в аптечних мережах добре відомого пересічним споживачем, лікарського засобу з назвою «Цитрамон», упаковка якого оформлена в схожому з їх продуктом стилі.

У ході розгляду справи Комітет встановив, що ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» раніше за ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я» почало використовувати відповідне оформлення упаковки для свого товару.

Комітет проаналізував наявні матеріалами справи та дійшов висновку щодо можливості змішування двох упаковок «цитрамонів»

та наявності порушення у діях ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я» [2].

Таким чином, виходячи з викладеного, можна зробити висновки що серед найчастіших порушень законодавства про захист від недобросовісної конкуренції можна відзначити поширення неповної або неточної інформації, які можуть вводити споживачів в оману і можуть спричинити загрозу життю і здоров'ю громадян, а також створюють несприятливе середовище для розвитку конкуренції [3].

Найважливішим напрямком скорочення випадків недобросовісної конкуренції, пов'язаних з незаконним використанням об'єктів інтелектуальної діяльності, виступає подальший розвиток права інтелектуальної власності та підвищення рівня охорони та захисту прав на результати інтелектуальної діяльності і сприяння ефективній і належній охороні прав інтелектуальної власності. Застосування норм законодавства про захист від недобросовісної конкуренції часто підсилює і доповнює правову охорону, яка забезпечується цивільним законодавством.

У зв'язку з цим тільки знаходження оптимального балансу між вимогами забезпечення ефективної конкуренції та охорони інтелектуальної власності дозволяє створити максимально сприятливе середовище і правові умови, необхідні для успішного економічного розвитку як національних, так і міжнародних ринків.

В рамках здійснення конкурентної політики слід передбачати захист добросовісної конкуренції та запобігання недобросовісної конкуренції, в тому числі і по лінії недопущення порушення інтелектуальних прав.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб-портал Антимонопольного комітету України. URL: <https://amcu.gov.ua>.

2. Понад 10 млн грн штрафу має заплатити виробник ліків, який скопіював упаковку конкурентів. URL: <https://amcu.gov.ua/news/ponad-10-mln-grn-shtrafu-maye-zaplatiti-virobnik-likiv-yakij-skopiyuvav-upakovku-konkurentiv>.

3. АМКУ затвердив звіт про недобросовісні практики у сфері реклами лікарських засобів. URL: <https://amcu.gov.ua/news/amku-zatverddiv-zvit-pro-nedobrosovisni-praktiki-u-sferi-reklami-likarskih-zasobiv>.

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ЛОМАКІНА А. А.,

*к.ю.н., юрист юридичного
агентства «Тафано»
(Дніпро, Україна)*

За перше десятиліття незалежності в Україні проводилася робота щодо криміналізації окремих діянь та удосконалення окремих правових норм Кримінального кодексу УРСР (1960 р.), що передбачали відповідальність за посягання на певні об'єкти права інтелектуальної власності. Але жодного разу не було спроби систематизувати зазначені норми у структурі його Особливої частини, хоча і економічні та політичні перетворення, що відбувалися в державі, і зміна ідеологічних настанов вимагали суттєвих змін у кримінально-правовому захисті інтелектуальної власності. Не знайшла свого відображення ані в офіційних проектах нового кримінального закону, ані в альтернативних проектах, розроблених окремими авторами і відповідна систематизація злочинів проти інтелектуальної власності. Тому прийнятий 5 квітня 2001 р. новий Кримінальний кодекс (далі — КК) України, на жаль, не став таким, який повністю відповідав всім його принципам і завданням у питаннях кримінально-правової охорони інтелектуальної власності. Про це переконливо свідчить наявність у чинному КК України проблем, які вимагають негайного вирішення, оскільки навіть з набуттям чинності з 1 січня 2004 р. новим Цивільним кодексом (далі — ЦК) України, який вперше у національному законодавстві надав формальне визначення права інтелектуальної власності, жодним чином не позначилося на діючому законі про кримінальну відповідальність. По-перше, злочини проти інтелектуальної власності КК України не розглядаються як самостійний вид злочинів, а віднесені в ньому до двох різних розділів: розділу V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» (ст. 176 («Порушення авторського права і суміжних прав»), ст. 177 («Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію») та розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» (ст. 203-1 («Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва»),

ст. 229 («Незаконне використання знаків для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару»), ст. 231 («Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю»), ст. 232 («Розголошення комерційної або банківської таємниці»)), що є не зовсім обґрунтованим і значною мірою ускладнює застосування кримінального законодавства до справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності [1]. По-друге, у чинному КК України відсутні склади злочинів, предметом яких є такі об'єкти права інтелектуальної власності як «наукове відкриття» та «порода тварин», що в свою чергу робить неможливим застосування кримінально-правового порядку захисту прав інтелектуальної власності на ці об'єкти. По-третє, залишаються розбіжності у термінології між Кримінальним та Цивільним кодексами України. Так, замість загально визнаного терміну «торговельна марка» (ЦК України) [2] у КК України вживається поняття «знак для товарів і послуг», замість «комерційного найменування» (Цивільний кодекс) — «фірмове найменування», а замість «компонування інтегральної мікросхеми» (Цивільний кодекс) — «топографія інтегральної мікросхеми» (Кримінальний кодекс). Це пояснюється більш пізнім часом прийняття Цивільного кодексу (2003 р.) за Кримінальний (2001 р.) і своєчасно не внесеними відповідними необхідними змінами до КК України. По-четверте, ст. 203-1 Кримінального кодексу України («Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва») органічно пов'язана зі ст. 176 («Порушення авторського права і суміжних прав») і є її прямим продовженням. Натомість, вони перебувають у різних розділах кодексу, що ускладнює їх застосування. По-п'яте, необґрунтованим є об'єднання в одній статті в якості предмета злочину банківської і комерційної таємниць, які мають різний правовий режим.

В той же час, норми КК України, що передбачають захист прав на об'єкти інтелектуальної власності, лише за часів його чинності багаторазово змінювалися, а обґрунтування щодо необхідності відповідних змін у кримінальному законі в наукових колах висловлювалися значно раніше, але не знаходили підтримки з боку законодавчої гілки влади.

Між тим, внаслідок існування багаторічного звичаю віднесення зазначених складів злочинів до різних розділів кримінального закону, сформувалися різні точки зору стосовно правил їх кваліфікації. Так, у вітчизняній юридичній літературі склалася традиція розглядати різні склади злочинів проти інтелектуальної власності в якості невід'ємної складової того виду злочинів, до якого їх помістив законодавець. Так, порушення авторського права та суміжних прав (ст. 176) та порушення прав на винахід, корисну модель, про-

мисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин і раціоналізаторську пропозицію (ст. 177) розглядаються як злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав людини і громадянина. Але очевидно, що злочинні діяння проти прав на зазначені об'єкти інтелектуальної власності не порушують ані виборчих, ані трудових, ані навіть «інших особистих прав людини і громадянина», оскільки останніми, згідно з доктриною конституційного права, є права на життя, на повагу до своєї гідності, на свободу та особисту недоторканість, на недоторканість житла тощо. І серед них відсутнє право на результати інтелектуальної творчої діяльності — воно визнане частиною культурних прав і свобод, які визначають юридичні можливості людини і громадянина у сфері культури, а однією з гарантій свободи творчості Конституція України і закріпила право на результати інтелектуальної творчої діяльності людини і громадянина. Не менш неоднозначною є ситуація і з іншими складами злочинів проти інтелектуальної власності, передбаченими ст.ст. 203-1, 229, 231 та 232. Переважною більшістю дослідників всі вони розглядаються як злочини у сфері господарської діяльності, хоча, виходячи зі змісту цих статей, суб'єкти права інтелектуальної власності набувають цей статус не обов'язково лише у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності. І на це вже неодноразово зверталася увага науковцями [3, с. 214–215], але нечисленні виступи з цього приводу на жаль ще не стали приводом для внесення відповідних змін до структури Особливої частини закону про кримінальну відповідальність. Серед дослідників навіть відсутня єдність у відповіді на питання стосовно кількості складів злочинів у КК України, що порушують права у сфері інтелектуальної власності, а їх кількість коливається від двох (ст.ст. 176, 177) до тринадцяти (176, 177, 203-1, 229, 228 «Примушування до антиконкурентних узгоджених дій», 231, 232, а також шість статей (361, 361-1, 361-2, 362, 363, 363-1 розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку»), причому у різних комбінаціях.

Дійсно, слід погодитись з твердженням про те, що проблема захисту права інтелектуальної власності є досить масштабною [4, с. 462] і охоплює не тільки норми кримінального права, а й цивільного, адміністративного, податкового та інших галузей. Але сьогодні для виокремлення групи злочинів проти інтелектуальної власності в якості окремого виду злочинів існує багато юридичних підстав. До них слід віднести насамперед наявність визнання терміну «об'єкти права інтелектуальної власності» як міжнародними правовими актами, так і чинним законодавством України (ст. 42 ЦК України), яке, до того ж, містить перелік об'єктів права інтелектуальної власності

(кн. 4 ЦК України). На користь формулювання у кримінально-правовій доктрині узагальнюючої дефініції поняття «злочини проти інтелектуальної власності» свідчить і наявність конкретного змісту їх родового об'єкту, предмету об'єктивної і суб'єктивної сторін, а також синхронність внесення змін до статей, які охороняють право на окремі об'єкти права інтелектуальної власності з метою адаптації вітчизняного кримінального законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Таким чином, на наш погляд, врахування історико-правових аспектів кримінально-правової відповідальності за злочини проти інтелектуальної власності дозволить удосконалити існуючу систему кримінально-правової охорони інтелектуальної власності, що є одним із пріоритетних завдань України на сучасному етапі її розвитку. За такого підходу право інтелектуальної власності буде захищено кримінальним законом від злочинних посягань на нього більш дієво, оскільки за наявності у чинному КК України норм, спрямованих на запобігання злочинів проти інтелектуальної власності, існує нагальна потреба вирішення низки теоретичних і практичних проблем, пов'язаних зі з'ясуванням їх місця у системі Особливої частини КК України, адже ці злочини утворюють власну відокремлену самостійну групу злочинних посягань.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.
3. Романюк І.М. Етапи становлення системи охорони права інтелектуальної власності. Збірник наукових праць Львівського державного університету внутрішніх справ: Юридичні науки. 2011. № 2. С. 213–222.
4. Соловйова А. М. Місце злочинів проти інтелектуальної власності у Кримінальному кодексі України. Держава і право. 2009. Випуск № 46. С. 462–466.

ОСНОВНІ ВИДИ ПОРУШЕНЬ ВИКЛЮЧНОГО ПРАВА ПАТЕНТОВЛАСНИКА

МАРЕХА І. С.,

*к.е.н., старший викладач кафедри міжнародних
економічних відносин*

*Сумського державного університету
(Суми, Україна)*

Поняття «виключного права» власника патенту у вітчизняній юриспруденції законодавчо не закріплено. Якщо звернутися до юридичної літератури у сфері права інтелектуальної власності, то можна ознайомитися з такими точками зору про розуміння виключного характеру права на об'єкти промислової власності.

«Виключність» прав означає, що жодна особа, крім тієї, якій вони належать, не може здійснювати використання об'єкта, не маючи на це відповідного дозволу особи, що володіє виключними правами. В. А. Дозорцев з цього приводу висловлює власну думку: «виключність права полягає не в тому, що воно належить виключно одній особі, а в тому, що право закріплюється виключно за тими особами, які зазначені у законі та на підставах, ним встановлених» [1, с. 120]. Термін «виключне право» може означати і можливість суб'єкта цього права виключати всіх інших осіб із сфери дії цього права [2, с. 23]. Навіть застосовуючи всі наведені вище теоретичні визначення, питання змісту терміна «виключне право» все-таки залишається відкритим. У ч. 1 ст. 464 ЦК України перераховуються виключні майнові права інтелектуальної власності на промисловий зразок, корисну модель, винахід, а саме: виключне право дозволяти використання іншим особам (видавати ліцензії), виключне право перешкоджати неправомірному використанню, в тому числі забороняти таке використання.

Відповідно до патентних законів патентовласникові належить виключне право на використання охоронюваних патентом винаходи, промислові зразки, корисні моделі. При цьому під використанням розуміється введення в господарський обіг створеного з застосуванням винаходу, корисної моделі, промислового зразка продукту або застосування охоронюваного патентом способу. У [3, с. 133] зазначається, що порушення виключного права патентовласника містить у собі несанкціоноване використання запатентованого об'єкта третьою особою. Отже, несанкціоноване виготовлення, застосування, вивезення, пропозиція до продажу, продаж, інше введення в господарський оборот або збереження з цією метою продукту, що містить запатентований

винахід, корисну модель, промисловий зразок, а також застосування запатентованого способу, — усе це є порушенням виключного права патентовласника. Порушенням також є введення в господарський обіг або збереження з цією метою об'єкта, що охороняється патентом.

Патентовласник має право надати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання об'єктів промислової власності на підставі ліцензійного договору. Сторона договору має право інформувати інших осіб шляхом публікації в офіційному бюлетені відомостей про передачу права власності на об'єкти промислової власності або видачу ліцензії на нього. За ліцензійним договором патентовласник (ліцензіар) передає право на використання промислового зразка (корисної моделі, винаходу) іншій особі (ліцензіату), яка бере на себе зобов'язання вносити ліцензіару усі зазначені в договорі платежі і виконувати інші дії, які передбачені договором про виключну або невиключну ліцензію. За договором про виключну ліцензію ліцензіар передає право на використання об'єктів промислової власності ліцензіату в обсязі його використання на чітко визначеній території і на певний строк. При цьому усі інші права на використання об'єктів промислової власності, які не були передані ліцензіату, залишаються за патентовласником. Ліцензіар за виключною ліцензією не має права надавати ліцензії на використання об'єктів промислової власності іншим юридичним або фізичним особам на цій самій території. За договором про невиключну ліцензію ліцензіар передає право на використання об'єктів промислової власності ліцензіату, при цьому залишаючи за собою право на використання об'єктів промислової власності, в тому числі надання ліцензії іншим особам [4, с. 64]. Порушенням виключних прав патентовласника вважається також порушення ліцензійного договору, яке може полягати у виході ліцензіата за межі наданих йому договором прав або в невиконанні чи неналежному виконанні покладених на нього обов'язків. Позадовірно порушення патентних прав має місце за будь-якого несанкціонованого використання запатентованої розробки будь-якими особами, крім встановлених законом випадків вільного використання чужих охоронюваних об'єктів. Патентні права на винахід, корисну модель буде, зокрема порушено, якщо у виготовленому продукті або застосованому способі використано кожену ознаку винаходу, корисної моделі, включеного до незалежного пункту формули, або ознаку, еквівалентну їй.

Таким чином, нормами патентного права захист виключних прав власності надається проти будь-якого несанкціонованого використання іншою особою об'єкта патентної охорони.

Раніше первісними формами правопорушень були лише несанкціоноване виготовлення продукту та застосування способу. Але

з часом, у результаті ринкових перетворень, стало необхідним забезпечення ефективного захисту продукції на всіх етапах його просування до споживача. В сучасних умовах новим способом порушення виключних прав патентовласника називають рекламування об'єктів, що охороняються патентами, без згоди на це їх власника [5]. У рекламованих товарах часто втілюються об'єкти патентних прав: винаходи, корисні моделі (поліпшення засобів виробництва, предметів споживання, а також їхніх складових частин), промислові зразки (рішення зовнішнього вигляду). У телевізійній та іншій рекламі ми часто бачимо лікарські препарати, пристрої та інші об'єкти, що запатентовані як винаходи, а також різні вироби, зовнішній вигляд яких запатентований як промисловий зразок. Таким чином, сама реклама продукту, що містить захищений патентним законодавством об'єкт, представлення його на виставці, можуть бути порушенням виключних прав патентовласника, якщо здійснюється без його дозволу [5]. Дозвіл оформляється заключенням ліцензійного договору. Дії одержувача прав (ліцензіата), прямо не передбачені договором, не дозволені законом або існуючою практикою, є порушенням патентних прав. Тому дозвіл на рекламу варто включати в ліцензійний договір, якщо сторони вважають цю умову істотною.

Будь-яке посягання на права власника патенту вважається порушенням його прав, і він має право звертатися до суду і вимагати припинення неправомірного використання об'єктів промислової власності, а також відшкодування заподіяних фізичними або юридичними особами неправомірним використанням об'єктів промислової власності. Вимагати відновлення порушених прав власника патенту може також особа, яка придбала ліцензію, якщо інше не передбачене в ліцензійній угоді.

Для захисту виняткового права власник має довести, що його патент було порушено. Таким чином, у справах про контрафакцію, тобто порушення прав на патент, центральним є питання збирання доказів про факти такого порушення. Особливо важким є одержання доказів у справах про порушення прав на такий об'єкт винаходу, як способу, оскільки при цьому необхідно мати доступ на підприємство порушника. Проте світовий досвід боротьби з контрафакцією багатий на приклади виявлення таких порушень.

Список використаних джерел:

1. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей. Исследовательский центр частного права. М.: Статут, 2005. С. 120.
2. Халаїм Н. Зміст права на промисловий зразок: майнові права інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність. 2008. № 3. С. 21–26.

3. Основы интеллектуальной собственности. К.: «Издательский Дом «Ін Юре», 1999. 600 с.

4. Макода В. Промисловий зразок як об'єкт права інтелектуальної власності. Юридична Україна. 2008. № 4. С. 64.

5. Патентне право. URL : <http://www.ncpt.narod.ru/9.html> (станом на 12.12.2019).

ОСОБЕННОСТИ КОНКУРЕНЦИИ НА МЕЖДУНАРОДНОМ РЫНКЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

ПЕРЕРВА П. Г.,

д.э.н., проф., заведующий кафедрой менеджмента инновационного предпринимательства и международных экономических отношений Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»

КОБЕЛЕВ В. Н.,

к.э.н., доц., доцент кафедры экономики и маркетинга

МАТРОСОВА В. А.,

к.э.н., доц., профессор кафедры менеджмента инновационного предпринимательства и международных экономических отношений

КОСЕНКО А. П.,

д.э.н., проф., профессор кафедры экономики и маркетинга

ВИДРЯ Е. В.,

*студентка
Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»
(Харьков, Украина)*

Специфической чертой современного мирового рынка является перемещение акцентов международной торговли с материальной на нематериальную составляющую: сегодня продажи материального объекта играет второстепенную роль наряду с продажей идеи или технологии, воплощенной в такой объект. Вследствие развития рыночных отношений, расширение экономического, научно-технического и культурного сотрудничества как в странах, так и за их

пределами в современной экономике все большее значение приобретают результаты интеллектуальной деятельности, которые превращаются в товар. По некоторым оценкам, 80 % мировой торговли приходится на товары, включающие интеллектуальную собственность. На международную передачу технологий приходится около 7 % прибыли, имеет место в мировом товарообороте. Суммарная стоимость технологий, которые сегодня создаются в мире, достигает 60 % объема всего общественного валового продукта.

Характерным признаком современного развития мирового рынка интеллектуальной собственности разветвления его структуры и стремительное развитие объемов торговли на нем. Исследование видов торговых операций, осуществляемых между резидентами стран-участниц внешнеторговых операций, дает возможность утверждать, что рынок интеллектуальной собственности формируют три основных сектора: рынок интеллектуальных продуктов, рынок интеллектуальных работ / услуг и рынок прав на объекты интеллектуальной собственности. Сегодня на рынке прав интеллектуальной собственности реализуется подавляющее большинство торговых операций по сравнению с двумя другими секторами.

Сегодня на рынке объектов интеллектуальной собственности функционируют компании-инноваторы, которые концентрируют собственные усилия на определенных отраслях науки и техники, целесообразно и экономически обоснованным способом повышения собственной конкурентоспособности. Крупные компании, которые были лидерами мирового рынка в начале XX века, в основном потеряли свое влияние из-за игнорирования роли технологий в повышении своей конкурентоспособности. Их место уверенно заняли компании, ориентированные на разработку и внедрение в производство наукоемких технологий, способных обеспечить укрепление позиций на рынке и значительное приумножение прибыли. Итак, одной из существующих тенденций развития мирового рынка интеллектуальной собственности является рост конкуренции в отношении объектов интеллектуальной собственности, созданных в отдельных отраслях.

Так, за последние 5 лет наблюдается значительное увеличение количества созданных объектов интеллектуальной собственности в таких отраслях, как компьютерные технологии, электрическое оборудование и аппаратура, энергия, измерения, цифровая связь и медицинское оборудование. Разработки и исследования в указанных отраслях способны в течение непродолжительного периода обеспечить владельцу значительный доход и повысить его конкурентоспособность на мировом рынке. Именно поэтому компании, работающие в указанных отраслях, быстро реагируют на любые изменения ры-

ночной конъюнктуры и стараются постоянно совершенствовать свою продукцию с целью повышения уровня ее качества и конкурентоспособности на мировом рынке.

Таким образом, конкурентоспособность продукции обеспечивается присутствием в составе того или иного товара или услуги результата интеллектуальной деятельности. В связи с этим одной из современных тенденций развития рынка объектов интеллектуальной собственности является изменение критериев конкурентоспособности продукции и услуг, которая выражается в том, что на первый план выходят такие критерии, как новизна, наукоемкость и наличие технического уровня, соблюдение которых в процессе инновационной деятельности часто является едва ли не единственным средством выживания в высококонкурентной среде. Постоянное обновление и расширение круга объектов интеллектуальной собственности тесно связано с оптимизацией научно-исследовательской, инновационной, производственной деятельности, почти всегда требует разделения труда в процессе создания того или иного объекта.

Усиление кооперации и специализации в научно-технической сфере в результате осложнения процесса создания объекта интеллектуальной собственности касается в первую очередь высокотехнологичной продукции, отдельные составляющие которой разрабатываются в разных странах мира. Такое распределение способствует развитию международной экономической деятельности, что проявляется в росте объемов лицензионной торговли, налаживании научно-технического сотрудничества, усилении международной конкуренции и тому подобное.

В условиях научно-технического прогресса распространение результатов интеллектуальной деятельности значительно упрощается, и довольно часто осуществляется через Интернет. В то же время существенные различия в патентном законодательстве разных стран препятствуют свободному обмену результатами интеллектуальной деятельности через закрепление во многих странах принципа территориальной принадлежности. Особое значение в условиях возрастания роли объектов интеллектуальной собственности в инновационной экономике играет их охрана, которая является гарантией возврата средств, вложенных в создание этих объектов и средством обеспечения получения прибыли от их внедрения в производственную деятельность. Именно от уровня охраны изобретений, полезных моделей, рационализаторских предложений, товарных знаков и других объектов, прежде всего, в пределах отдельных стран, зависит эффективность проведения обменных операций на современном мировом рынке объектов интеллектуальной собственности. Только при условии существования совершенной си-

стемы охраны результатов интеллектуальной деятельности становится возможным интенсивный инновационное развитие и, соответственно, передача результатов интеллектуальной деятельности в собственность или пользование на коммерческой основе.

Развитие систем охраны интеллектуальной собственности сегодня в мире происходит очень интенсивно, что объясняется признанием ее коммерческой ценности, однако достаточно неравномерно: если в развитых странах мира, которые заинтересованы в защите собственных разработок и их легальном распространению в мире с целью получения максимальной прибыли, система охраны соответствует всем международным стандартам, то транзитивные страны и развивающиеся страны, имеют многочисленные недостатки в этой сфере. Развивающиеся страны, заинтересованные в использовании заимствованных технологий и их дальнейшем совершенствовании, но вопросы охраны интеллектуальной собственности в этих странах возникает, как правило, при обоснование экономического эффекта от использования защищенных объектов. В этом контексте следует отметить о странах с низким уровнем экономического развития, что, как правило, копируют чужие изобретения, и для которых отсутствуют какие-либо преимущества патентной системы, в связи с чем, они вообще не заинтересованы в существовании охранных механизмов результатов интеллектуальной деятельности. Учитывая вышеизложенное, следует отметить, что при таких условиях важное значение имеет изучение и учет опыта развитых стран в области охраны объектов интеллектуальной собственности и создания гибких механизмов использования прав интеллектуальной собственности.

Вопросы оценки конкурентоспособности предприятия нуждаются самом деле основательного изучения. Исследованы методы одиночку не удовлетворяют требованиям украинских предприятий, поскольку остается нерешенным вопрос выбора универсального показателя и факторов конкурентоспособности, определяющих его уровень. Выбор метода или методов является индивидуальным для каждого предприятия и его определяют задачи, которые ему нужно решить (диагностика состояния предприятия, выбор стратегии и др.), уровень принятия решения и факторы конкурентной среды.

Литература:

1. Pererva Petro Organization of Marketing activities on the Intrapreneurship // Petro Pererva, Szabolcs Nagy, Maria Maslak.- MIND JOURNAL // Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna.- № 5.- 2018.- [Published online].- Access mode: https://mindjournal.wseh.pl/sites/default/files/article/09-18/organization_of_marketing_activities_on_the_intrapreneurship.pdf.

2. Pererva P.G., Kocziszky György, Szakaly D., Somosi Veres M. Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI», 2012. 668 p.

3. Nagy S. Monitoring of innovation and investment potential of industrial enterprises / S. Nagy, P. Pererva // Сучасні тенденції розвитку світової економіки : зб. матеріалів 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 18 травня 2018 р. – Харків : ХНАДУ, 2018. – С. 88–89.

4. Перерва П. Г. Оцінка впливу інноваційної, інвестиційної та маркетингової політики підприємства на рівень конкурентоспроможності / П. Г.Перерва, С. Нагі, Т. О.Кобелева // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки) : зб. наук. пр. – Харків : НТУ «ХПІ», 2018. – № 15 (1291). – С. 89–94.

5. Nagy S. Current evaluation of the patent with regarding the index of its questionnaire / S.Nagy, M.Sikorska, P.G.Pererva // Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 9-ї Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квітня 2018 р. – Київ : НАУ, 2018. – С. 21–22.

6. Перерва П. Г. Оцінка впливу інноваційної, інвестиційної та маркетингової політики підприємства на рівень конкурентоспроможності / П. Г.Перерва, С. Нагі, Т. О. Кобелева // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки) : зб. наук. пр. – Харків : НТУ «ХПІ», 2018. – № 15 (1291). – С. 89-94.

7. Перерва П.Г. Трудоустройство без проблем (искусство само-маркетинга). – Харьков : Фактор, 2009. 480 с.

8. Kocziszky György, Somosi Veres M., Kobieliava T.O Reputational compliance // Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум–2017» : тр. 13-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 6-8 грудня 2017 р. Харків, 2017.– С. 140-143.

9. Перерва П. Г. Потребность в электротехнических средствах автоматизации. Теория и методы определения.- Харьков : Основа. 1991. 114с.

10. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В. Л., ПЕРЕРВА П. Г., КОБЕЛЕВА Т. О. Банкротство, санація та реструктуризація підприємства як економічні категорії антикризового управління. Вісник НТУ «ХПІ». 2015. № 59 (1168). С. 148–152.

11. Перерва П. Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві. Навч. посібник. Харків : «Основа», 1993.- 288с.

12. Перерва П. Г. Самомаркетинг менеджера и бизнесмена.- Ростов н/Д: Феникс, 2003. 592 с.

13. Перерва П. Г., Коциски Д., Верес Шомоши М., Кобелева Т. А. Комплаенс программа промышленного предприятия.– Харьков-Минскольц : ООО «Планета-принт», 2019. – 689 с.

14. Старостіна А. О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. – К.: Знання, 2009. – 1070 с.

15. Перерва П. Г. Комплаенс-программа промислового підприємства: сутність и задачі. Вісник нац. техн. ун-ту «ХПІ»: зб. наук. пр. Сер. : Економічні науки. – Харків : НТУ «ХПІ», 2017. – № 24 (1246). – С. 153-158.

16. Перерва П. Г., Гочарова Н. П., Яковлев А. И. Маркетинг инновационного процесса. Учебное пособие - Киев: ВИРА-Р. 1998.- 267 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ СЕКРЕТНИХ ВИНАХОДІВ

РАБОТЯГОВА Л. І.,

*провідний науковий співробітник
центру експертних досліджень,*

*Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
(Київ, Україна)*

Забезпечення національної безпеки і оборони є однією з найважливіших завдань будь-якої держави. Зважаючи на це національними законами у сфері інтелектуальної власності країн з розвиненим військово-промисловим комплексом передбачена правова охорона секретних об'єктів промислової власності, в першу чергу винаходів. Розглянемо підходи до вирішення цього питання в державах з давніми стабільно функціонуючими правовими системами.

Німеччина. Законодавством Німеччини передбачено видачу патенту на секретний винахід. До державної таємниці відносять факти, предмети, відомості, доступ до яких має обмежене коло осіб, і які повинні бути засекречені від іноземних держав для того, щоб запобігти завданню шкоди зовнішній безпеці.

Якщо на винахід, що стосується державної таємниці, подають заявку на патент, то відповідно до § 50 Патентного закону Німеччини (далі — Закон) Патентне відомство (далі — Відомство) за своєю ініціативою вносить рішення про заборону будь-якої публікації. Згідно з § 51 Закону Відомство повинно надати компетентному федеральному органу влади можливість ознайомитися із матеріалами заявок на винаходи для вирішення питання про необхідність і правомірність його засекречування або розсекречування.

Рішення про засекречування винаходу повинно бути надісланим заявникові Відомством на протязі чотирьох місяців від дати подання

заявки. Якщо це не відбулося винахід вважається таким, який не потребує збереження його в таємниці. В подальшому за заявкою на секретний винахід проводиться експертиза та реєстрація виданого патенту на секретний винахід у реєстрі відповідно до § 54 Закону.

Щорічно Відомством разом з компетентним федеральним органом державної влади перевіряються підстави для засекречування винаходу. Відомство може здійснювати розсекречування винаходу за своєю ініціативою, за клопотанням компетентного федерального органу державної влади, або за клопотанням патентоволодільца.

Після видачі патенту на винахід реалізація виключного права призупиняється до розсекречування винаходу. Патентоволоділець або його правонаступник, які внаслідок рішення про засекречування винаходу, не використовують його в господарській діяльності, мають право пред'явити державі позов на відшкодування майнового збитку, що виник у зв'язку з втраченою можливістю його використання. Претензія може бути пред'явлена компетентному федеральному органу державної влади лише після розсекречування винаходу. Відшкодування можливо зажадати лише заднім числом за минулий час і за проміжки часу не менше року. Такі спори розглядаються загальними судами [1].

Велика Британія. У законодавстві цієї країни не має чіткого формулювання поняття державної таємниці. Відповідно до Закону про державну таємницю секретними вважаються, оголошеними від імені її Величності, заборонене місце, малюнок, знімок, план, модель, які прямим або непрямим чином можуть бути використаними ворогом.

Відносини, пов'язаних з секретним винаходами, регулюються Законом про патенти 1977 р., перша частина якого прямо містить розділ, присвячений безпеці держави і громадян. Так відповідно до ст. 22 цього Закону «якщо на підставі повідомлення міністра оборони заявка на винахід, містить інформацію, публікація якої може нанести шкоду обороні країни чи безпеці громадян контролер Патентного відомства може дати розпорядження щодо заборони або обмеження публікації цієї інформації чи передачу її третім особам».

В подальшому Патентне відомство Великої Британії проводить експертизу по суті заявки на секретні винаходи але патент на секретний винахід не видається. Виключне право на винахід реалізується після його розсекречування.

Щодо особи, яка порушує законодавство про збереження винаходу в таємниці, передбачено наступні санкції:

- за вироком суду без участі присяжних — у вигляді штрафу, що не перевищує 1000 ф. ст.;
- за вироком суду за участю присяжних — у вигляді тюремного ув'язнення на строк до двох років або штрафу або все разом [2].

Франція. Французьке законодавство містить вельми загальне поняття стосовно «секретних даних». Це відомості, предмети, документи, технологія, які повинні зберігатися в таємниці в інтересах національної оборони або знання яких може принести до розкриття секретів національної оборони. Відповідно до Кодексу інтелектуальної власності Франції заявки на видачу патентів на винаходи, що стосуються секретних даних, подаються в Національний інститут промислової власності.

Винахід, який є предметом такої заявки, не може розкриватись або вільно використовуватись доки на це не буде даний відповідний дозвіл. До цього моменту заявка на патент не може бути відкритою для ознайомлення з нею будь-якою іншою особою, її копіювання не дозволяється, експертиза заявки на видачу патенту не починається.

Дозвіл надає міністр промислової власності після отримання висновку міністра оборони, який має право на ознайомлення в конфіденційному порядку з заявками, що надійшли до Національного інституту промислової власності. Якщо протягом 5 місяців з дати подання заявки на патент висновок міністра оборони не надійшов до Національного інституту промислової власності дозвіл вважається автоматично наданим.

За клопотанням міністра оборони строк засекречування може бути продовжений на новий період, що становить один рік. Якщо строк засекречування був продовжений заявникові надається право на отримання відповідної компенсації за заподіяний збиток. При недосягненні згоди сторін питання про компенсацію розв'язується судом першої інстанції. Розгляд справи на всіх стадіях судочинства відбувається в конфіденційному порядку.

На користь національної оборони держава може у будь-який момент часу отримати ліцензію *ex officio* для використання винаходу, що є предметом заявки на патент або патенту. Використання винаходу може здійснюватися самою державою або від її імені. Ліцензія *ex officio* видається за клопотанням міністра оборони на підставі розпорядження міністра промислової власності, в якому визначаються умови надання ліцензії, за винятком розміру винагороди, що підлягає сплаті. Ліцензія починає діяти з дати подання клопотання про надання ліцензії *ex officio*. При недосягненні угоди з заявником або патентоволодільцем щодо розміру винагороди за використання винаходу її встановлює суд першої інстанції [3].

США. Згідно з § 181 Розділу 35 «Патенти» Зводу законів США та Закону про атомну енергію і Закону про Національну адміністрацію по аеронавтиці і освоєнню космічного простору Комісар з патентів та товарних знаків (далі — Комісар) зобов'язаний проглядати всі заявки на видачу патентів на винаходи в галузях атомної енер-

гії, авіонавтики і космічного простору. Комісар повинен передавати всі заявки на винаходи, які, на його думку, могли (або їх публікація могла б) завдати шкоди національній безпеці, керівнику Комісії з атомної енергії, міністру оборони або керівнику будь-якого федерального відомства або відомства, віднесеного президентом США до оборонних установ. Цей обов'язок виконується навіть і тоді, коли цілком ясно, що уряд не має майнового інтересу до винаходу.

Якщо, на думку керівника відповідного федерального відомства, розкриття або публікація винаходу шляхом видачі на нього патенту завдав би шкоди національній безпеці, він сповіщає про це Комісара. Комісар видає наказ про збереження винаходу в таємниці, призупиняє видачу патенту на такий час, якого потребують національні інтереси, і повідомляє про це заявника.

Згідно з наказом Комісара винахід має зберігатися в таємниці, і видача патенту призупиняється на строк не більше року. Комісар повинен відновити дію наказу наприкінці цього строку або наприкінці кожного строку відновлення його дії на додатковий строк на один рік за проханням керівника відповідного федерального відомства, якщо національні інтереси вимагають продовження зберігання винаходу в таємниці.

При затримці видачі патенту в зв'язку з тим, що заявка на патент підпала під дію наказу відповідно до § 181 цього розділу, строк дії патенту продовжується на період затримки, але в жодному разі не більше ніж на 5 років.

Якщо керівник федерального відомства, що є ініціатором видання такого наказу, в своєму повідомленні підкреслить, що навіть патентна експертиза може завдати шкоди інтересам національної безпеки, то Комісар зобов'язаний вжити заходів по збереженню такої заявки в запечатаному вигляді, сповістивши про це заявника.

Порушення наказу про збереження винаходу в таємниці шляхом публікації, розкриття або подачі заявки в іноземній державі визнається як відмова від права на винахід, що настає від моменту порушення. Це спричиняє за собою втрату права заявником або його правонаступником на подання будь-яких претензій до США стосовно даного винаходу.

Право на компенсацію за збитки, що виникли внаслідок видання наказу про збереження винаходу в таємниці і/або за використання урядом винаходу виникає відповідно до § 183 Розділу 35 Патенти Зводу законів США. Заявник, його спадкоємці, правонаступники або законні представники, видачу патенту яким призупинено, починаючи від дня, коли заявника поінформовано про засекречування винаходу, і до закінчення 6 років після видачі патенту на відповідний винахід, мають право звернутися до глави мі-

ністерства або органу, які були ініціаторами видання наказу, з вимогою про сплату компенсації за збитки, що виникли внаслідок видання наказу про збереження винаходу в таємниці, і/або за його використання урядом. Право на компенсацію за використання виникає від дати першого використання винаходу урядом.

Згідно з цим параграфом, керівник федерального відомства — ініціатор видання такого наказу, повинен визначити суму компенсації, яку може одержати заявник як винагороду за збереження свого винаходу в таємниці. Заявник, не задоволений сумою призначеної йому компенсації, має право зажадати оплати 75 % запропонованої йому суми і пред'явити позов до США в Претензійний суд або в Окружний суд США про виплату йому суми, що залишилася, яка, на його думку, складе справедливу компенсацію за понесені їм збитки.

Заявник може не висувати вимог до федерального відомства, яке з'явилося ініціатором видання наказу про збереження його винаходу в таємниці, а почекати доти, коли на його винахід буде виданий патент, і тоді пред'явити позов до Претензійного суду про відшкодування повної суми справедливої компенсації [4].

Сумуючи можна зробити наступні висновки щодо правового регулювання секретних винаходів в розглянутих країнах:

- правове регулювання секретних винаходів здійснюється в рамках єдиних національних законів, що регламентують правову охорону винаходів;
- як секретні об'єкти промислової власності охороняються тільки винаходи;
- заявки на видачу патентів на винаходи, що містять відомості, які можуть бути віднесені до державної таємниці, подаються в патентне відомство на загальних підставах;
- експертиза по суті (кваліфікаційна експертиза) заявок на секретні винаходи проводиться в усіх країнах крім Франції;
- патент на винахід, видача якого призупинена (Великобританія, США, Франція), або виданий патент на секретний винахід (Німеччина) може бути використаний для потреб національної безпеки або на користь держави;
- заявник, володілець патенту або його правонаступник, які внаслідок рішення про засекречування винаходу, не використовують його в господарської діяльності, мають право на відшкодування майнового збитку, що виникає у зв'язку з упущеними можливостями його використання;
- усі країни періодично, як правило, щорічно переглядають режим секретності винаходів.

В Україні патентна форма охорони секретних винаходів і корисних моделей вперше була законодавчо закріплена редакцією від

1 червня 2000 р. Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» № 3687-ХІІ від 15.12.1993 р. (далі — Закон України). Нова редакція від 14.10.2020 р. цього Закону України не внесла суттєвих змін в правове регулювання секретних винаходів.

Натепер правова охорона секретних винаходів і корисних моделей регулюється цим Законом України, Законом України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р. за № 3855-ХІІ в редакції 24.10.2020 р., Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. за № 143-У в редакції від 09.12.2015 р. і відомчими нормативними актами, прийнятими на їх основі.

Відповідно до Закону України секретний винахід (корисна модель) — це винахід (корисна модель), що містить інформацію, віднесену до державної таємниці, права на який засвідчуються патентом на секретний винахід (секретну корисну модель).

Державною таємницею (секретною інформацією) згідно із Законом України «Про державну таємницю» є вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

До державної таємниці у порядку, встановленому ст. 8 цього Закону відноситься інформація:

1) у сфері оборони:

- про винаходи, дослідження і розробку нових зразків озброєння в інтересах забезпечення національної безпеки і оборони та про результати таких досліджень і розробок;

2) у сфері економіки, науки і техніки:

- про наукові, науково-дослідні, дослідно-конструкторські та проектні роботи, предметом яких є створення новітніх складних зразків озброєння, військової або спеціальної техніки та інші роботи, що мають важливе оборонне чи економічне значення або суттєво впливають на зовнішньоекономічну діяльність та національну безпеку України.

Під час проведення попередньої експертизи заявки на винахід (корисну модель), яка подається до Національного органу інтелектуальної власності (далі — Укрпатенту), відділ секретних об'єктів промислової власності розглядає її на предмет наявності відомостей, які можуть бути віднесені до державної таємниці.

Державний експерт з питань таємниць (далі — Державний експерт) у разі наявності в заявці відомостей, що відносяться до державної таємниці згідно із Законом України «Про державну таємницю» і «Зводом відомостей, що становлять державну таєм-

ницю», зареєстрований в Міністерстві юстиції 22.03.2001 р. за № 264/5455, складає експертний висновок, який містить:

- ступінь секретності матеріалів («особливої важливості», «цілком таємно», «таємно»), який характеризує важливість секретної інформації, ступінь обмеження доступу до неї та рівень її охорони державою. Ступінь секретності встановлюється шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей;
- державний орган, якому надається право приймати рішення щодо кола підприємств, установ, організацій, що матимуть доступ до секретного винаходу (корисної моделі);
- строк, протягом якого може діяти рішення про віднесення інформації, яка міститься в заявці, до державної таємниці.

Державний експерт надсилає свій експертний висновок разом з матеріалами заявки до Укрпатенту, який негайно повідомляє про нього заявника. Наступний розгляд заявки здійснюється Укрпатентом у режимі секретності. Патент на секретний винахід видають за результатами кваліфікаційної експертизи на відповідність винаходу умовам патентоздатності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності), а патент на корисну модель — за результатами формальної експертизи під відповідальність заявника.

Відомості про видачу секретного патенту заносять до Державного реєстру України секретних винаходів або до Державного реєстру України секретних корисних моделей. Розсекречування патенту здійснюється за рішенням Державного експерта на пропозицію володільца патенту або на підставі рішення суду. Права, що випливають з патенту на винахід (корисну модель) діють від дати внесення інформації про нього до відповідного реєстру. Строк дії патенту на секретний винахід і патенту на секретну корисну модель становлять відповідно 20 і 10 років від дати подання заявки в Укрпатент. Володілець патенту на секретний винахід (корисну модель) має право на одержання грошової компенсації на покриття витрат за сплату зборів, передбачених Законом України.

Якщо зіставити правове регулювання секретних винаходів в зарубіжних країнах і в Україні, то можливо виділити наступні відмінності Закону України:

- об'єктами промислової власності, які засекречуються, є винахід і корисна модель;
- відсутність норми щодо строку перегляду рішень про зміну ступіня секретності винаходу чи його розсекречування;
- володілець патенту на секретний винахід (корисну модель) відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і держава згідно з Законом України «Про держав-

ну таємницю» в особі відповідного органу державної влади одночасно набувають право використовувати винахід (корисну модель), тобто володілець патенту на секретний винахід (корисну модель) набуває «неповне» право власності на винахід, використання якого обмежене рішеннями Державного експерта;

- володілець патенту на секретний винахід (корисну модель) протягом 1 року від дати одержання ним рішення Державного експерта про розсекречування винаходу (корисної моделі) має право отримати патент на винахід (корисну модель) на строк, що залишився до закінчення дії патенту на секретний винахід (секретну корисну модель).
- за підтримку чинності патенту на секретний винахід (корисну модель) збори не сплачуються.

Застосування Закону України показало, що існують проблеми, пов'язані з необхідністю встановлення балансу між інтересами володільца патенту на секретний винахід (корисну модель) і державою в особі компетентного органу.

Вважаємо, що усунути протиріччя між власником патенту на секретний винахід (корисну модель) і державою можливо якщо роз'єднати їх правомочності за часом як це зроблено в США і в Великій Британії. В цих країнах якщо встановлено, що секретний винахід відповідає умовам патентоздатності, видача патенту призупиняється. Під час засекречування держава в особі компетентного органу розпоряджається винаходом на свій розсуд. Патент видається після розсекречування винаходу відповідним відомством і дає можливість його власнику отримувати доходи на протязі певного строку його дії.

В Україні практичне використання секретного винаходу державою в особі компетентного органу є прямим використанням приватної власності на користь всього суспільства, тобто однієї з форм прояву державної влади по примусовому відчуженню приватної власності. Тому необхідно законодавчо забезпечити право на компенсацію патентоволодільцю за збитки, що виникли внаслідок засекречування винаходу і/або за використання державою. При цьому право на компенсацію за використання повинно виникати від дати першого використання винаходу державою урядом [5].

Крім того, необхідно законодавчо закріпити положення, за яким строк дії патенту за заявкою, що містила відомості віднесені до державної таємниці, продовжується на період їх засекречування але не більше ніж на 5 років.

Список використаних джерел:

1. Германские законы в области права интеллектуальной собственности. М., Инфотропик Медиа, 2017. 548 с.

2. Хромушкина Е. В. Тенденции развития правового регулирования секретных изобретений. М.: ИНИЦ Роспатента, 2004. 132 с.

3. Code de la propriété intellectuelle (version consolidée au 15 novembre 2019) <https://wipo.int/ru/text/540561>.

4. United States Code Title 35 – Patents Chapter Chapter 17 - Secrecy Of Certain Inventions And Filing Applications In Foreign Countries <https://www.uspto.gov/web/offices/pac/mpep/mpep-9015-appx-l.html#d0e304585>.

5. Работягова Л. Патент як форма охорони секретних винаходів // Інтелектуальний капітал. 2005. № 5. С. 39–47.

ДОСВІД ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

РИВАК Н. О.,

*к.е.н., молодший науковий співробітник відділу проблем
реального сектору економіки регіонів ДУ «Інститут
регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»
(Львів, Україна)*

Порушення прав інтелектуальної власності несе суб'єктам господарювання значні фінансові втрати у вигляді втрачених доходів, ставить під загрозу робочі місця, а відтак несе в собі загрозу національній безпеці. Європейський Союз досягнув значних успіхів у сфері захисту інтелектуальної власності, і цей досвід є релевантним для України з огляду на її євроінтеграційний вектор.

Захист інтелектуальної власності, включно із захистом торгових марок, патентів та географічних зазначень, є критично важливим для економічного зростання ЄС, його здатності заохочувати інновації та залишатися конкурентоспроможним у світі. Порушення прав інтелектуальної власності, наприклад примусова передача технологій, крадіжки інтелектуальної власності, підробка та піратство, щороку загрожують сотням тисяч робочих місць в ЄС. Відтак політиці захисту прав інтелектуальної власності у ЄС відводиться ключова роль з метою постійного вдосконалення механізмів ефективного захисту фірм та працівників ЄС від порушень інтелектуальної власності, таких як підробка або піратство авторських прав.

Ефективні механізми захисту інтелектуальної власності є ключовим важелем для підтримки стійкості та відновлення еконо-

міки в період кризи, а відтак і запорукою національної безпеки. Але в той же час доступ до інтелектуальної власності повинен бути спрощений за справедливих умов. ЄС розробив правову базу та систему інтелектуальної власності, яка пропонує стимулювати компанії ЄС інвестувати у надання товарів та послуг з високими стандартами якості, інновацій, дизайну та креативності.

Високий рівень захисту інтелектуальної власності є стандартним елементом усіх торгових угод ЄС. Комісія бере участь у діалогах, робочих групах та технічних програмах з ключовими країнами та регіонами, такими як Китай, Латинська Америка, Африка та Південно-Східна Азія. Конкретні дії за останні два роки включали:

- технічну підтримку приєднання до міжнародних договорів у галузі прав інтелектуальної власності;
- організація семінарів з підвищення обізнаності для малого бізнесу про важливість захисту прав інтелектуальної власності;
- проведення тренінгів для митників, суддів та працівників правоохоронних органів з питань захисту прав інтелектуальної власності;
- навчання патентних експертів;
- проведення тренінгів з ліцензування захищених сортів рослин.

Для забезпечення лідерських позицій у ключових галузях промисловості, підвищення стійкості під час COVID-19, сприяння переходу до більш екологічної та цифрової економіки, ЄС ефективно оберігає та управляє механізмами захисту інтелектуальної власності. Зокрема, у листопаді 2020 року ЄС ухвалив «Отримання максимального результату від використання інноваційного потенціалу ЄС — План дій щодо інтелектуальної власності на підтримку відновлення та стійкості ЄС» [1].

Даний план дій містить пропозиції щодо конкретних заходів у п'яти пріоритетних сферах:

- вдосконалення механізмів захисту прав інтелектуальної власності шляхом підтримки унітарної патентної системи, оптимізації додаткових сертифікатів захисту, модернізації системи захисту дизайну, посилення захисту географічних зазначень, вдосконалення системи захисту сортів рослин, сприяння використанню нових технологій (таких як блокчейн та штучний інтелект);
- посилення впровадження та використання інтелектуальної власності, особливо малими та середніми підприємствами;
- сприяння ліцензуванню та спільному користуванню інтелектуальною власністю, зокрема забезпечення доступності до критично важливих розробок у кризові періоди, підтримка розвитку високоякісної «інфраструктури авторських прав», покра-

щення прозорості та зрозумілості процедури ліцензування основних патентів;

- забезпечення кращого контролю та протидії порушенням у сфері прав інтелектуальної власності шляхом роз'яснення відповідальності онлайн-платформ в Акті про цифрові послуги, запуск інструментарію ЄС проти підробок, посилення ролі Європейського бюро протидії шахрайству (OLAF) та інших органів влади у боротьбі з підробкою та піратством;
- сприяння чесній грі на глобальному рівні шляхом розробки глобальних стандартів захисту інтелектуальної власності та боротьби із несправедливими і незаконними практиками.

Розширення можливостей доступу підприємств до інтелектуальної власності та ефективного її використання в правовому полі є ключовим пріоритетом Європейського Союзу, який:

- підтримує компанії ЄС, особливо малі та середні підприємства для кращого управління та використання інтелектуальною власністю в ЄС та за його межами;
- заохочує торгових партнерів поважати інтелектуальні права, оскільки це також сприяє їхньому економічному розвитку;
- здійснює моніторинг наслідків впровадження патентного законодавства та законодавства про торговельні марки в усьому ЄС;
- працює над запровадженням економічної, ефективної унітарної охорони патентів у всій Європі та розглядає заходи щодо посилення використання патентів;
- вивчає шляхи вдосконалення використання стандартів шляхом полегшення процесу ліцензування відповідних прав інтелектуальної власності;
- гармонізує закони про захист прав інтелектуальної власності та комерційної таємниці;
- працює над вдосконаленням захисту прав інтелектуальної власності, активно проводить кампанії проти підробки та піратства.

Численні порушення прав інтелектуальної власності в Україні завдають збитків економіці України, несуть в собі щорічні бюджетні втрати в розмірі мільярдів гривень від потенційних податкових надходжень, знижують прямі інвестиції, сприяють зростанню корупції та спричиняють іміджеві збитки. Контрафакт є однією з основних перешкод для розвитку українського виробництва. Таке порушення прав інтелектуальної власності гальмує впровадження інноваційного виробництва і несе загрози національній безпеці. Україні слід впроваджувати ефективні механізми на основі досвіду ЄС щодо недопущення зловживань в сфері інтелектуальної власності, боротьби з піратством і розповсюдженням контрафактної продукції. Потрібно

впроваджувати жорсткіші санкції до виробників і продавців контрафактної продукції, співпрацювати з правоохоронними органами і авторами оригінальних ідей та продуктів.

Діалог щодо прав інтелектуальної власності між Україною та ЄС розпочався ще у 2006 р. в межах співпраці згідно Європейської політики сусідства, а з 2016 р. — Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Україна та ЄС обмінюються інформацією щодо багатосторонніх і двосторонніх питань інтелектуальної власності, працюють в напрямку вдосконалення національного законодавства в цій сфері [2].

Основними пріоритетами на шляху покращення захисту прав інтелектуальної власності в Україні на основі досвіду ЄС повинні стати:

- вдосконалення нормативної бази у сфері інтелектуальної власності, зокрема впровадження якісного законодавства щодо патентної реформи;
- впровадження механізмів ефективного управління майновими правами відповідно до нових положень законодавства у сфері авторського права;
- використання ліцензійного програмного забезпечення органами державної влади;
- створення єдиного юридичного адміністративно та фінансово незалежного органу інтелектуальної власності, який видаватиме охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності від імені України та представлятиме інтереси держави на міжнародній арені [3];
- підвищення рівня освіти, обізнаності суспільства та професійного рівня у сфері інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Making the most of the EU's innovative potential — An intellectual property action plan to support the EU's recovery and resilience. URL: EUR-Lex - 52020DC0760 - EN - EUR-Lex (europa.eu) [дата звернення: 10.03.2021].

2. Чим загрожує покупка контрафактної продукції, і як ЄС і Україна спільно протидіють порушенню інтелектуального права? URL: <http://medium.com/@euukrainescoor/чим-загрожує-покупка-контрафактної-продукції-і-як-єс-і-україна-спільно-протидіють-порушенню-fd24d8853515> [дата звернення: 10.03.2021].

3. Реформування ІВ: що на часі? URL: <http://jur-gazeta.com/golovna/reformuvannya-iv-shcho-na-chasi.html> [дата звернення: 10.03.2021].

**СЕКРЕТНІ ВІНАХОДИ / КОРИСНІ МОДЕЛІ.
БЕЗПЕКА І КОРИСТЬ ЧИ ШКОДА?**

РОМАШКО А. С.,
к.т.н., доцент

КРАВЕЦЬ О. М.,
к.т.н., доцент

ПОЛАДЬКО О. М.,
студент 3-го курсу
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна)

Охорона державної таємниці властива усім державам і Україна не виключення. Але чи потрібні патенти на секретні винаходи та секретні корисні моделі? Що вони дають державі, творцям та власникам охоронних документів?

Спробуємо проаналізувати відмінності щодо винаходів/корисних моделей (ВКМ), секретних винаходів/корисних моделей (СВКМ), комерційної таємниці (КТ), державної таємниці (ДТ) — див. таблицю.

На КТ, що стосуються тих же об'єктів, що й ВКМ може бути отримана реєстрація майнових прав, якщо на дату подання заявки така інформація не входила до рівня техніки, а також дотримані інші умови відповідно до чинного законодавства.

Нагадуємо також, що строк збереження роботодавцем ВКМ, відповідно до чинного Закону [1, ст. 9, ч. 5] «як конфіденційної інформації у разі його невикористання не повинен перевищувати чотирьох років», бо право на отримання патенту перейде до винахідника.

Після розсекречування СВКМ можливості охорони в інших країнах не буде, бо конвенційний пріоритет буде втрачено, а збереження розсекреченої інформації в режимі комерційної таємниці не передбачене ні законодавством щодо винаходів ні Законом України «Про державну таємницю» [2]. Тобто СВКМ, що був розсекречений протягом 3–5 років, можливо доцільно було охороняти як ДТ, а після розсекречування подати заявку на реєстрацію майнових прав на ВКМ в Україні та в інших країнах, правда перед цим потрібно провести патентний пошук і переконатися, що інформація ще не стала рівнем техніки, бо в протилежному випадку не буде новизни.

Ще раз констатуємо факт, що ДТ, щодо якої не були зареєстровані майнові права, після розсекречування може бути подана заявка на реєстрацію майнових прав на винахід і в Україні і за її межами.

Таблиця

Відмінності щодо ВКМ, СВКМ, КТ, ДТ

Суть відмінності	ВКМ	СВКМ	КТ	ДТ
Наявність охоронного документу в Україні	+	+	-	-
Можливість подання заявки та отримання охоронних документів за межами України	+	-	-	-
Конкуренти можуть вільно ознайомитись з матеріалами	+	-	-	-
Власник зберігає об'єкт в режимі секретності	<i>Інформація вже розкрита</i>	+	+	+
Власник може вільно комерціалізувати об'єкт	+	<i>Після розсекречування</i>	+	<i>Після розсекречування</i>
Комерціалізація можлива лише за згодою Державного експерта з питань таємниць	-	+	-	+
Розсекречування можливе лише за згодою Державного експерта з питань таємниць	-	+	-	+
Можливість охорони в Україні після розсекречування чи втрати ознак комерційної таємниці	<i>Не стосується</i>	+	+	+
Можливість теоретичної охорони за кордоном після розсекречування чи втрати ознак комерційної таємниці	<i>Не стосується</i>	-	+	+

За аналізом інформації з таблиці видно, що СВКМ відрізняється від ДТ наявністю охоронного документу та відсутністю навіть теоретичної можливості охорони за кордоном після розсекречування.

Що дає для СВКМ наявність секретного охоронного документа. Відповідно до Закону [1, ст. 1] патент на СВКМ — «охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і права на винахід (корисну модель)».

Засвідчення пріоритету щодо СВКМ може мати резон коли в Україні будуть конкуруючи секретні заявки, але не відіграватиме ніякої ролі для набуття прав в інших країнах (бо спочатку це ДТ, а після розсекречування термін пріоритету втрачається). І якщо власник захоче патент в Україні після розсекречування — він може це зробити, але за кордоном (при наявному патенті України, що отриманий після розсекречування) — ні.

Засвідчення авторства СВКМ. Як правило СВКМ подаються через режимно-секретні органи підприємств (де з творцем укладають угоду).

Засвідчення права на винахід. Застосування такого права для СВКМ є проблематичним через узгодження різних дій з державним експертом з питань таємниць [1, ст. 28, ч. 3].

Також спробуємо провести аналогію з промисловими зразками, хоча й секретність промислових зразків відповідно до Закону щодо охорони прав на промислові зразки [3] не передбачена, але в Зводі відомостей [4], що становлять державну таємницю (далі Звід) згадано, що до державної таємниці відносять зовнішній вигляд зброї [5, п. 4.4.15]. Тому припускаємо, що після розсекречування інформації про зовнішній вигляд здійснюється реєстрація майнових прав і окремі зареєстровані промислові зразки за індексом Локарнської класифікації МКПЗ 22-01 наведені на (рис. 1).

Рис. 1. Приклади зареєстрованих в Україні промислових зразків

На державну таємницю (навіть якщо це патентоздатна інформація) не обов'язково реєструвати права інтелектуальної власності. Її й без цього можна застосовувати в інтересах держави без додаткових витрат на реєстрацію майнових прав на секретні винаходи та секретні корисні моделі. І доказом цього є видані охоронні документи на промислові зразки, щодо зброї, причому власниками таких охоронних документів часто є державні підприємства.

Усе вищезазначене ставить під сумнів доцільність існування секретних винаходів та корисних моделей, якщо існує режим державної таємниці щодо науково-технічних рішень, які, зокрема, «можуть бути використані для потреб оборони держави і мають принципове значення для розробки нових видів озброєння чи військової техніки» [4]. З нашої точки зору в такому випадку наявність патенту значення не має, але після зняття режиму секретності є шанс на реєстрацію майнових прав і в Україні і за кордоном.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>.
2. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р. № 3855-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.

3. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>.

4. Звід відомостей, що становлять державну таємницю (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 січня 2021 р. за № 52/35674). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BD#Text>.

УДК 004.056.53:351.746.2

СТАН ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

РУДИЙ Т. В.,

доцент кафедри інформаційного та аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів Львівського державного університету внутрішніх справ

ЖИВКО З. Б.,

професор кафедри менеджменту Львівського державного університету внутрішніх справ

ЖИВЕЦЬ Н. О.,

директор ЗСШ № 33 м. Львова (Львів, Україна)

Аналіз причин незадовільного забезпечення інформаційної та кібербезпеки держави оголює цілу низку системних проблем у галузі нормативно-правової бази, ігнорувати які стає дедалі важче.

Розглянемо основні проблеми та прогалини у організаційно-правовому забезпеченні протидії кіберзлочинності.

Кіберпростір України є дуже вразливим, бо не існує єдиної об'єднаної стратегії кіберзахисту. Основні завдання у сфері кіберзахисту, які повинні формуватися і реалізовуватися на державному рівні полягають у наступному: захист суверенітету кіберпростору та забезпечення базової кібербезпеки; захист об'єктів критичної інфраструктури; розвиток і запровадження диджиталізації процесів державного управління та *on-line* культури; протидія кіберзлочинності, шпигунству і тероризму; розвиток кіберменеджменту; зміц-

нення міжнародного співробітництва шляхом імплементації у національне законодавство окремих норм нормативно-правових актів, прийнятих в країнах ЄС та НАТО у сфері захисту інформації, які на державному рівні визнаються усіма країнами.

Регулятори в Україні явно запізнюються з розробленням правової бази для регулювання питань захищеності об'єктів критичної інфраструктури, а також з наповненням змістом та підзаконними актами рамкових законів щодо кібербезпеки. На часі розроблення та прийняття цілої низки нормативних документів, зокрема: вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури та оцінка кіберзагроз; порядку аудіювання інформаційної безпеки [1].

Відсутній трансформаційний підхід до управління кібербезпекою з боку держави, що передбачає наявність організації, яка візьме на себе функції управління впровадженням програми з кібербезпеки, та регулярного контролю за процесом впровадження. Тобто, функції регулярного контролю за виконанням програми повинні належати неурядовій структурі уповноваженій впроваджувати реформи у сфері кібербезпеки. Очевидно, це має бути не функція контролю (як зараз), а скоріше фасилітації (організація процесу колективного розв'язання проблем) і допомоги у розв'язанні проблем кібербезпеки державним і недержавним структурам [2].

Загалом управління кібербезпекою в Україні на державному рівні важко назвати ефективним. Національна система кібербезпеки обмежується переважно участю в ній правоохоронних органів. Приватний бізнес та кіберспільнота до розв'язання важливих питань практично не залучаються.

На наше переконання, необхідно врахувати ще один вагомий чинник. Важливою особливістю функціонування інформаційного і кіберпростору держави є його висока динамічність та мінливість загроз. Це обумовлює неможливість створення ефективного організаційно-правового забезпечення у сфері кібербезпеки на тривалий період. Тому, щонайменше, кожні два роки чинне законодавство у цій сфері потребуватиме корегування відповідно до нових загроз, а також змін у геополітичному безпековому середовищі.

Крім того, вкрай небажаним та, можливо, шкідливим, стане, якщо держава піде шляхом, коли для впровадження відповідних вимог щодо кіберзахисту необхідно буде здійснювати затвердження проекту технічних умов з захисту інформації (ЗІ) у державній інституції. Другим негативним сценарієм у цьому процесі може стати відсилання для сертифікування до процедур безнадійно застарілих комплексних систем захисту інформації (КСЗІ) [3].

Необхідно внести зміни до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» з метою при-

йняття на території України вимог сімейства стандартів систем менеджменту інформаційною безпекою (СМІБ) для окремих категорій інформації, захист якої забезпечується законодавством України.

Для цього необхідно або адаптувати сучасні міжнародні стандарти систем ЗІ, або — розробляти та впроваджувати власні, якісно нові стандарти безпеки для державних органів та силових структур, що є неприйнятним з огляду на часові обмеження і матеріальні витрати.

На противагу КСЗІ в організаційно-правову структуру системи ЗІ повинні гармонізуватися та впроваджуватися в дію сучасні міжнародні стандарти, насамперед — серія міжнародних стандартів ISO/IEC 27000.

Сертифікування за стандартами також вимагає проведення регулярних аудиторських перевірок з метою забезпечення відповідності виконання вимог та належного функціонування процесу управління кібербезпекою. Це скорочує розрив, який зараз існує між різними нормативними актами та законодавством, допомагає переконати регулюючі органи, що організація постійно дотримується вимог законодавства.

Зміна нормативно-правової бази в сфері кібербезпеки — це виклик часу і тільки якнайскоріша модернізація організаційно-правового забезпечення дасть можливість забезпечити виконання поставленої задачі — сталого функціонування кіберпростору держави. Всупереч поширеній думці, безпека — це не стан, а процес.

Висновки.

1. На підставі проведеного аналізу вважаємо, що існуюча нормативно-правова база у сфері кібербезпеки повинна бути істотно доповненою. На організаційно-правовому рівні необхідно чітко ідентифікувати проблему забезпечення кібербезпеки та своєчасно надавати нові, сучасні правові інструменти для протидії цим загрозам.

2. Пропонуємо внести зміни до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» і на законодавчому рівні закріпити вимоги стандартів сімейства СМІБ для окремих категорій інформації, захист якої забезпечується законодавством України.

Список використаних джерел:

1. Юрій Котляров Архітектура права сфери кібербезпеки в Україні. Електронний ресурс. Шлях доступу: <https://www.press-reader.com/ukraine/yurydychna-gazeta/20180515/>.

2. Живко З. Б., Рудий Т. В., Сенік В. В., Родченко С. С. Проблеми нормативно-правової бази забезпечення кібербезпеки в Україні: стан і перспективи / Соціально-правові студії : науково-аналітичний журнал / гол. ред. О. Балінська. Львів : ЛьвДУВС, 2020. Вип. 3 (9). С. 18–25.

3. Костенко О. В. Проблеми правового регулювання та розвиток кібернетичної безпеки України на сучасному етапі / Інформація і право. Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України. Київ. № 3(30)/2019. С. 96–104.

УДК 334.012.34

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

РУДЧЕНКО О. В.,

приватний нотаріус

*Київського міського нотаріального округу
(Київ, Україна)*

БЕРКОВСЬКИЙ Є. О.,

*магістр, Національна металургійна академія України
(Дніпро, Україна)*

ПЕТРЕНКО В. О.,

*д.т.н., професор кафедри інтелектуальної власності
та управління проектами,*

*Національна металургійна академія України
(Дніпро, Україна)*

В епоху трансформаційних перетворень у світі, змінилися уявлення про безпеку та її місце не тільки в діяльності підприємств, організацій, а й в житті окремої людини, держави та світу.

Безпека як загальнонаукова категорія пройшла певні етапи своєї еволюції і протягом ХХ століття, зрештою, трансформувались у царину досліджень економічної безпеки. Вертикаль таких досліджень пронизує всі рівні ієрархії — від глобального до індивідуального. Важливе місце в такій вертикалі належить дослідженням економічної безпеки підприємства, популярність яких останнім часом набирає обертів [1, с. 26–27].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» [2], «національна безпека — це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з

корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам».

Правовий аспект інтелектуальної безпеки також представлений низкою нормативно-правових документів, що регламентують правові відносини між суб'єктами інтелектуальної діяльності та правовідносин у сфері інтелектуальної власності.

Розробка засад і механізмів забезпечення інтелектуальної безпеки в державі передбачена у Національній стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 р. Одним із стратегічних напрямів розвитку інтелектуальної сфери в Україні визнано забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки для надійного розвитку і збереження українського інтелектуального потенціалу [3].

Формування національної безпеки з позиції прав інтелектуальної власності, на думку Бутнік-Сіверського О. Б. [4, с. 79], має набувати ознак інноваційності національної безпеки України з урахуванням: принципу побудови національної безпеки та сукупності вже наявних і спеціально створюваних органів; принципів структурно-функціональної системи; принципу формування стратегії; принципів процесу стратегічного управління; принципів створення та впровадження в господарський обіг об'єктів права інтелектуальної власності; принцип дифузії інновацій з позиції прав інтелектуальної власності.

Концептуальний підхід синтезу й інтегрування інноваційно-інтелектуальної сфери діяльності із системою національної безпеки України, на погляд автора [4], на початку свого розвитку може враховувати принципи вибору першочерговості пріоритетів напрямів дослідження, що органічно поєднуються зі складовими забезпечення національної безпеки:

- безпека інтелектуального потенціалу й інтелектуального капіталу, що забезпечує ефективну реалізацію неявних індивідуальних і колективних знань у процесі розвитку інноваційної та господарської діяльності суб'єктів різних рівнів і формувань, а також визначення сукупності заходів щодо його збереження й ефективної реалізації;
- безпека нематеріальних активів у складі об'єктів права інтелектуальної власності, що враховує захищеність від зовнішніх і внутрішніх загроз, пов'язаних з можливістю їх втрати, несанкціонованого копіювання, використання конкурентами, плагіату та ін., а також здійснення нейтралізації внутрішніх джерел загроз і захисту від зовнішніх загроз національної безпеки;
- патентування науково-технічної продукції та продукції оборонно-промислового комплексу як метод конкурентної боротьби щодо захисту нових продуктів і технологічних процесів з метою блокування (патентної експансії) дослідницьких робіт конкурентів, а також забезпечення за допомогою патентно-кон'юнктурних досліджень, методів маркетингу інформації про високо-технологічну продукцію зарубіжних виробників (конкурентна розвідка) та її систематизацію;
- розгляд економіко-правових проблем розвитку та впровадження технологій подвійного призначення та нормативно-правового забезпечення охорони права інтелектуальної власності в оборонно-промисловій сфері діяльності та інше.

Бутнік-Сіверський О. Б. зазначає, що на цій основі формується принцип дієздатності національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності, що водночас охоплює та спирається на подальший розвиток, має вирішальне значення для контролю за функціонуванням національної безпеки з огляду прав інтелектуальної власності (інтелектуального потенціалу й інтелектуального капіталу), що безпосередньо впливає на процвітання країни на регіональному, так і на глобальному рівнях [4].

На думку авторів [5, с. 31], з позицій сфери інтелектуальної власності можна виділити напрям науково-технічної безпеки — це стан захищеності наукового потенціалу держави, наявних у країні конкурентоспроможних технологій, а також недопущення та усунення наслідків технологічної недосконалості та господарської діяльності, який сьогодні поширюється та поглиблюється.

Для забезпечення ефективної системи захисту інтелектуальної власності на підприємстві необхідно враховувати: специфіку, структуру підприємства, вид діяльності; кількісний та якісний склад менеджменту, персоналу; зовнішнє та внутрішнє середовище, в яких працює підприємство; необхідність чіткої координації дій, які спря-

мовані на адекватну реакцію на загрози; планування, розробка та впровадження планів та рішень; оптимальний розподіл та використання ресурсів; удосконалення застосування вже існуючих на підприємстві засобів захисту інтелектуальної власності; постійний контроль та захист прав інтелектуальної власності [6, с. 137].

Автори [7, с. 103] зазначають, що інтелектуальну безпеку можна визначити як стан соціально-економічної системи, за якого забезпечується захист та ефективне використання, капіталізація інтелектуального капіталу суспільства, що дає змогу забезпечити високий рівень конкурентоспроможності та гарантувати безпечну життєдіяльність особи, регіону, підприємства, суспільства та держави як на сучасному етапі, так і у стратегічній перспективі.

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що недостатній захист прав інтелектуальної власності призводить до зниження інвестиційної привабливості нашої держави, втрати репутації. В епоху інтернет-технологій сфера інтелектуальної власності потерпає від незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності, що загрожує не тільки підприємствам, організаціям, підприємницьким структурам, але і національній безпеці України.

Список використаних джерел:

1. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. 2-ге вид., переробл. – К. : НІСД, 2015. 348 с.
2. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 08.06.2012 № 389/2012. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012/paran18#n18>.
3. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року : проект. URL : <http://www.sips.gov.ua/ua/project-ip-strategy28082014>.
4. Бутнік-Сіверський О.Б. Принципи формування національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності: теоретичний зріз розвитку. Теорія і практика інтелектуальної власності. № 3. 2018. С. 70-83.
5. Тінізація економіки та інтелектуальної економіки як загроза національній безпеці країни та їх детінізація: монографія / О. Б. Бутнік-Сіверський, В. О.Петренко/за наук редакцією д.е.н., проф. Бутнік-Сіверського О. Б. К.: Інтерсервіс, 2020. 108 с.
6. Петренко В. О., Рудченко О. В., Берковський С. О. Проблеми формування системи інтелектуальної безпеки підприємства. Юридичний науковий електронний журнал. Запоріжжя, 2019. № 6. С. 134–138.
7. Лозова Г. М., Шорубалко Б. В. Інтелектуальна безпека держави в системі конкурентоспроможності національної економіки.

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 2018. Вип. 20. Частина 2. С. 102–106.

УДК 339

ПРОБЛЕМА ПЛАГІАТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ, ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

САРДАК С. Е.,

*д.е.н., професор, професор кафедри маркетингу Університету
митної справи та фінансів*

СКОПЕНКО Н. А.,

*студентка кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму Університету
митної справи та фінансів
(Дніпро, Україна)*

Нині людська спільнота стоїть на порозі кардинальних трансформацій. НТП обумовив розгортання інтелектуалізації, інформатизації та цифровізації суспільного розвитку. Зміни, які ми щодня спостерігаємо несуть за собою як позитивні, так і негативні наслідки. З позитивних наслідків можемо виділити такі як: спрощений спосіб отримання будь-якої інформації, запровадження електронної торгівлі, поширення електронних послуг та комунікацій тощо. Щодо негативних наслідків, то це втрата контролю суб'єктами над їх інформацією (особистою, професійною, виробничою, суспільною). У даному контексті важливою проблемою залишається — плагіат.

Існують різні підходи до визначення плагіату, наприклад: дослівне копіювання; значне копіювання; перефразування; повторне використання власного тексту. Також це: републікація, реплікація, рерайт, фальсифікація, дослівний плагіат, мозаїчний плагіат, відсутність посилань на прямі цитати, неадекватне перефразування, поєднання власного та запозиченого тексту без цитування джерел, копіювання чужої наукової роботи та привласнення результатів праці, списування письмових робіт інших студентів, згадування джерела без посилання тощо [1].

Попри те, що плагіат зародився ще у період стародавньої Греції та Риму, саме зараз це поняття, через використання можливості від-

критого доступу до Інтернету, досягло неймовірних висот у крадіжці чужих наукових матеріалів. Це не є дивним, бо майже кожен освітній сайт дає необмежений доступ до інформаційних матеріалів науковців. У глобальній мережі можна знайти інформацію за абсолютно різним спрямуванням: художнім, виробничим, літературним, економічним і т.д. Закономірно виникає питання — навіщо в такому разі людині самостійно створювати наукові праці, якщо можна «позичити» їх в Інтернеті, адже більшість сайтів надають можливість звантажувати будь-які матеріали у повному обсязі.

У зв'язку з цим виникають нові неабиякі проблеми одразу в декількох галузях: проблема якості освіти, проблема захисту інтелектуальних цінностей, проблема підготовки кваліфікованих спеціалістів, які в майбутньому стануть опорою країни у сферах медицини, науки, освіти та економіки [2]. Наприклад, таке просте, на перший погляд, рішення — не робити самостійно домашнє завдання, в майбутньому призводить до повільного, але впевненого краху внаслідок занепаду власних розумових можливостей здобувача освіти.

Що підштовхує школярів та студентів на викрадення чужої роботи? Відсутність мотивації. Так, учасники проекту «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку» провели проблемний аналіз вищої освіти та виявили, що лише 33 % студентів налаштовані на отримання знань по професії, 26 % працюють над собою задля стипендії та схвалення батьків чи родичів, а 41 % не мають жодної мотивації для добросовісного навчання [3, с. 16].

Така статистика не мусить дивувати, тому що на просторах всемогутнього Інтернету можна не тільки знайти вже використані реферати та доповіді, а й замовити собі цілком нову наукову працю за певну кількість грошей. У цьому випадку віднайти справжнього автора стає неможливим завданням, а хитрі студенти продовжують і надалі користуватися таким злочинним способом, щоб ввести в оману викладачів та, в майбутньому, роботодавців. Виникає питання, а навіщо тоді взагалі освіта, якщо в будь-який момент можна отримати готову роботу на будь-яку тему, не докладаючи ніяких зусиль. Звідси й маємо низьку якість підготовки фахівців.

Дивлячись на це все, суспільство все ж таки починає розуміти, що боротьба з плагіатом — це не тільки проблема викладачів, а й проблема всіх людей в цілому. Труднощі такого рівня наразі більш контролюються у закладах вищої освіти (університети, інститути, академії), хоча не варто забувати, що насправді школа — це та основа, де повинен закладатися фундамент для подальшої добросовісної праці. Дітей потрібно загартувувати до життя починаючи з середніх класів, пояснювати їм як важливо правильно підходити до роботи, чому списування це неправильний шлях до успіху. Школярі повинні

розуміти, що вкрати інтелектуальну власність та вкрати будь-який предмет побуту однаково незаконно.

Саме тому окрім стрімкого розвитку системи освіти ми повинні звертати увагу і на систематичну боротьбу з плагіатом. Перше і, мабуть, найдієвіше це антиплагіат-сайти, які створенні, щоб знаходити схожі частини інформації на просторах Інтернет-мережі. Друге — це участь держави у процесі боротьби з шахрайством. У 2014 р., наприклад, вийшов Закон України «Про вищу освіту», який містить в собі інформацію про посилення антиплагіатних норм та відповідальності за них. Третє — на базі освітніх закладів проводять семінари та виступи про основи пошуку наукових матеріалів, правила цитування, професійне бібліографічне оформлення тощо [4].

Дивлячись на це все, у кожного старанного учня виникає цілком логічне питання: як захистити свою роботу від плагіату? На це питання є відповідь, але спочатку все-таки потрібно розібратися, які їх роботи захищає закон. Законом захищений будь-який контент, якщо він оригінальний і створений творчою працею. Такий контент називається об'єктом інтелектуальної власності (ОІВ) і його не потрібно реєструвати, тому ОІВ захищається автоматично. Деякі люди також вважають, що якщо вони викладають свою працю в Інтернеті, то це дає змогу користувачам використовувати її без попередньої згоди з автором, але це міф. Розміщення контенту не означає відмову автора від своїх прав.

Також зверніть увагу, що покарання за крадіжку ОІВ існують у вигляді грошових штрафів, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, конфіскація та знищення всіх матеріалів, що були сплагіачені та навіть позбавлення волі. Усе залежить від того, наскільки часто, в якому розмірі та з якою метою був скоєний злочин.

Щоб захистити своє надбання можна час від часу перевіряти свою роботу на сайтах АнтиПлагіатус або CopуScare. Також можна встановити Google Alert (сповіщення пошукової системи, якщо вона виявить ключові слова з заданого вами фрагменту, тобто можна вибрати певну частину тексту та отримувати сигнали на електронну адресу у разі використання даного фрагменту).

Отже, можна сказати, що плагіат в освітньому просторі — справжня всеохопна епідемія XXI століття, яка заважає здоровому розвитку суспільства та особистості. Щоб жити в країні успішних людей потрібно з дитинства звикати до дисципліни та поважати чужу працю. Головне пам'ятати, що крадіжка все одно залишається крадіжкою навіть якщо вона була здійснена в Інтернеті.

Список використаних джерел:

1. Епідемія академічного плагіату в цифрах. Studway: веб-сайт. URL: <https://studway.com.ua/plagiat-2/> (дата звернення 04.02.2021).

2. Сардак С. Е., Третьяк О. О. *Управління персоналом : теоретичні аспекти та практичні здобутки : моногр. Д. : Інновація, 2009. 157 с.*

3. *Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку : веб-сайт. URL: http://fond.sociology.kharkov.ua/images/docs/academ_cult/material.pdf (дата звернення 04.02.2021).*

4. Квіт С. М., Чуканова С. О. *Курс «Академічна доброчесність в університеті» ВУМ online: веб-сайт. URL: <https://vumonline.ua/course/academic-integrity-at-the-university/> (дата звернення 04.02.2021).*

УДК 342.951:347.77

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

СЛОТИЛО Г. О.,
*магістр Прикарпатського
інституту імені М. Грушевського
(Трускавець, Україна)*

В Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ (зі змінами і доповненнями) зазначено, що порушенням авторського права є:

- вчинення будь-яких дій, які порушують особисті немайнові права та майнові права авторського права;
- піратство у сфері авторського права, тобто опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних);
- плагіат — оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;
- ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних);
- вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права;
- підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами;
- розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права, з яких без дозволу суб'єктів авторського права вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі [1].

Практика показує, що найбільш поширеною процедурою вирішення спорів щодо прав автора на твір є цивільно-правова відповідальність, основною метою якої є не покарання за недотримання встановленого правопорядку, а відшкодування заподіяної шкоди. До особливостей цивільно-правової відповідальності можна віднести майновий характер, компенсаційний характер, відшкодування моральної шкоди [2, с. 54].

Відповідно до ст. 216 КК України кримінальна відповідальність передбачається за незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору або контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних чи голографічних захисних елементів. Такий злочин карається штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років. Якщо ті ж дії вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, то передбачений штраф від трьохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією товарів, промаркованих підробленими марками чи голографічними захисними елементами [3].

За законодавством України передбачено також кримінально-правові санкції за незаконне посягання на комерційну таємницю. Передбачається два хоч і близькі, але порівняно самостійні склади злочину, пов'язані з незаконним отриманням і незаконним розголошенням відомостей, що становлять комерційну таємницю. Притягнення до кримінальної відповідальності конкретних винуватців злочину не виключає висування потерпілими цивільно-правових вимог про відшкодування заподіяних збитків.

Уряд пропонує посилити відповідальність за порушення в Інтернеті авторських прав. У цьому зв'язку законопроект пропонує наділити суб'єктів авторського права можливістю вимагати видалення або обмеження доступу до інформації, що порушує авторські права, а також вимагати надання ідентифікуючої інформації користувача, який розмістив її з порушенням авторського права [4].

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
2. Підпригора О. А. Право інтелектуальної власності в Цивільному кодексі України / Підпригора О. А., Мельник М. Г. Мельник О. М. // Цивільний кодекс України. Міркування з окремих проблем застосування : наук. зб. – К. : Слово, 2005. – 368 с.

3. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

4. Пиріг В. О. Уряд пропонує посилити відповідальність за порушення в Інтернеті авторських прав / В. О. Пиріг. URL: http://zaxid.net/news/showNews.do?uryad_proponuye_posiliti_vidpovidalnist_za_porushennya_v_interneti_avtorskih_prav&objectId=1364371.

МОНЕТИЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПІРАТСТВА ЯК НАПРЯМ ПРОТИДІЇ ТАКИМ ПОРУШЕННЯМ

ХАРЧЕНКО В. Б.,

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6,
Харківський національний університет
внутрішніх справ
(Харків, Україна)*

На сьогодні одні фахівці у сфері інтелектуальної власності наголошують, що зниження рівня тільки комп'ютерного піратства в Україні на 10 % дозволить забезпечити більш ніж 2 600 додаткових робочих місць, збільшення грошового обігу у національному секторі високих технологій на 4 млрд 700 млн грн і податкових надходжень до бюджету на 345 млн грн [9]. П. Миколук взагалі заявив, що інтелектуальне піратство руйнує економіку. Він стверджує, що воно ліквідує індустрію високих технологій та кіноіндустрію у всьому світі, знищує мотивацію інтелектуальної діяльності та нормальні економічні відносини у цих сферах, обумовлює корупцію [6].

Одночасно, інші фахівці стверджують, що дотримання прав на об'єкти інтелектуальної власності є економічно обґрунтованим і забезпечує прогрес виключно для високорозвинених країн або транснаціональних компаній, які займають провідні позиції у сфері високих технологій. Ще у 2008 р. Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) у своїй доповіді щодо найменш розвинених країн відзначила, що Угода ТРИПС СОТ перешкоджає розвитку окремих країн, а її певні положення суперечать базовим правам людини [11]. Таку позицію підтримує й О. Ольшанський, який запитує: «Де б були африканські країни та племена, якщо б під час колонізації існувало авторське право? Вони просто були би не в змозі розплатитися за всі винаходи та здобутки цивілізації» [2]. Підтвердженням такого впливу економічних важелів щодо об'єктів права інтелектуальної власності також наводить В. Валле [3, с. 10], вказуючи, що запровадження ге-

неричних антиретровірусних препаратів — дешевих еквівалентів оригінальних ліків — впродовж 2004–2006 рр. призвело до зниження їх ціни у країнах з низьким і середнім рівнем життя на 30–68 %.

Аналогічна ситуація склалася і з цінами на комп'ютерні програми. Україна як держава, що ратифікувала Угоду ТРІПС, повинна погодитися на таку невинуватену цінову політику іноземної транснаціональної компанії-виробника. Слід нагадати, що ратифікацію нашою державою Угоди ТРІПС було висунуто обов'язковою умовою набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі. Виходячи з економічних важелів, які покладено в основу діяльності цієї організації, зниження ціни на товари для населення бідних країн і країн з середнім рівнем життя дозволило б суттєво розширити попит на товари, а як наслідок, збільшити їх виробництво, забезпечити залучення більшої кількості працівників та створення нових робочих місць, а відповідно — отримати більші прибутки.

Але володільці прав на об'єкти інтелектуальної власності, користуючись певною унікальністю свого товару (оскільки новизна є обов'язковою ознакою цих об'єктів), як правило, позбавлені конкуренції на ринку та використовують зазначений фактор для встановлення монополю високих цін. Як і за часів існування цехових організацій, володільці прав інтелектуальної власності на сьогодні дотримуються егалітарного принципу. Характеризуючи особливості розвитку творчої діяльності тих часів, О. О. Піленко наголошував, що з точки зору цехів, новатор-винахідник — це лише неспокійний суб'єкт, який може підірвати складну систему старовинної організації, тяжко створену та таку, що приносить значні прибутки своїм членам [8, с. 84]. Таким чином, цехова організація ремісництва гальмувала розвиток промисловості, обмежувала вільний розвиток творчості. Так і на сьогодні, для дотримання свого монополю стану володільцями прав на результати творчої діяльності використовується інститут охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Економічні важелі володільцями прав на такі об'єкти або взагалі не використовуються, або використовуються вимушено. Так, корпорація «Microsoft» довгий час відмовлялася істотно знижувати роздрібні ціни на свої програмні продукти у Китаї, заявляючи, що не збирається конкурувати з піратами. Але у подальшому все ж таки встановила на свої продукти приблизно втричі дешевшу ціну, ніж на американському ринку. Глава представництва корпорації «Microsoft» у Китаї Саймон Люн зазначив, що обсяг продажів у штучному розрахунку різко виріс, а впроваджені заходи допомагають боротися з піратами, хоча й не вирішують проблему повністю. Він визнав, що маржа знижується, але обороти такі великі, що «Microsoft» сподівається компенсувати втрату за рахунок обсягів продажу [14].

На міжнародному рівні економічні фактори як засоби протидії порушенням у сфері інтелектуальної власності взагалі не розглядаються. Така позиція пояснюється тим, що визначення цінової політики щодо таких об'єктів розглядається як частина господарської діяльності суб'єктів, що і обумовлює їх право на визначення цінової складової товару. З такою позицією безумовно не можна погодитися. Канадський науковець М. Гюст зазначає, що порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності не є порушеннями у прямому сенсі цього слова [13]. На його переконання, такі дії є частиною економічного механізму, що обумовлений принципами здійснення господарської діяльності: попит породжує пропозицію. На підтвердження своєї позиції автор наводить численні випадки порушень прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації не лише у країнах, що розвиваються, а й у всьому світі, у тому числі й у Канаді. Пропонування на ринку контрафактних товарів, на думку дослідника, завжди існувало та буде існувати у подальшому через охоплення цією діяльністю свого сегменту товарного ринку та ринку праці. Намагання ж правовими засобами надати володільцям зазначених прав щонайширшої правової охорони є проявом недобросовісної конкуренції і спробою закріпити за обмеженим колом осіб специфічні осучаснені привілеї на шталт тих, які надавалися монархами окремим особам у середньовіччі.

Політика обмеження доступу до нових об'єктів права інтелектуальної власності й отримання завдяки цьому економічних переваг характеризує діяльність не тільки окремих монополій, а й обумовлює зовнішньоекономічний курс цілих країн. Так, оцінюючи вплив глобалізації у сфері авторського права, Сенат США зазначив, що уніфікація законодавства про авторське право є вкрай важливою для стимулювання вільного надходження захищених творів на ринки та забезпечення використання комерційної вартості таких творів на користь американських володільців авторського права. На думку А. Сторі, американські законодавці, проголошуючи подібні гасла, не переймаються проблемами охорони, скажімо, досягнень національної культури Нігерії або ж Бразилії, а переслідують у цих країнах інтереси власних виробників (зокрема компанії «Microsoft» або останнього голлівудського блокбастеру) [4, с. 151]. П. Драгос та Р. Майн стверджують, що дотримання права інтелектуальної власності може скоротити існуючий у світі доступ до генетики, охорони здоров'я, досягнень у сільському господарстві, освіті й інформаційних технологіях, особливо для людей у бідних країнах. Глобальні права інтелектуальної власності, на їх думку, є продуктом стратегічної поведінки транснаціональних корпорацій замість демократичного діалогу, спрямованого на розвиток країн усього світу [12]. Підтвердженням правдивості цієї тези на сьогодні

можна визнати й забезпечення населення розвинених та більш бідних країн вакциною від COVID-19. Якщо у першій групі країн щеплення від COVID-19 отримала більшість або значна частина населення, то за темпами вакцинації в Україні її населення буде повністю вакциноване впродовж 34 років.

Крім того, представники транснаціональних корпорацій у сфері високих технологій та кіноіндустрії не втомлюються стверджувати, що вони вкладають великі кошти у створення об'єктів права інтелектуальної власності та систематично підіймають істерію щодо загроз, які виникають внаслідок технологічного прогресу. Джек Валенті, колишній президент Американської асоціації кінокомпаній, свого часу стверджував, що нова форма дистрибуції вб'є кіноіндустрію, кінотеатри спустіють, казна кіностудій охляне. Приводом до таких висловлень стала поява відеомагнітофонів, які могли записувати і програвати відео з мінімальними витратами. У 1982 р. Валенті заявив Конгресу США: «Відеомагнітофон для американського кінопродюсера і американської публіки — те ж саме, що Бостонський душитель для жінки, що залишилася вдома одна» [10].

Суперечка навколо VCR була настільки сильною, що у 1984 р. було прийняте спеціальне рішення Верховного Суду США, яке гарантувало право людини записувати на відеомагнітофони чужу інтелектуальну власність. Не дивлячись на страхи Голівуду, за еру відеомагнітофонів їх касові збори тільки зросли. Пізніше на наслідувачів відеокасет — DVD — буде припадати приблизно 50 % загального доходу кіностудій. Крім того, зручність домашнього перегляду продовжувала життя фільмам, які вже не користувалися попитом у прокаті.

Впродовж всієї своєї історії виробники інтелектуального продукту зустрічали технологічні нововведення з підозрою і намагалися подавити їх. Проте, практично у всіх випадках, як тільки інтелектуальний бізнес знаходив спосіб адаптуватися до нових технологій, ці нові технології у результаті розширювали ринок об'єктів права інтелектуальної власності, а не руйнували його. Так само з підозрою та неприйнятністю свого часу ставилися до змін у видавничій справі, впроваджених Статутом Цензурним від 22 квітня 1828 р. [1, с. 12–17], згідно з яким за автором визнавалося виключне право на відтворення своїх творів шляхом друку [7, с. 63].

Натепер можна констатувати, що після того, як кіностудії та інші володільці прав на об'єкти інтелектуальної власності почали боротися з файлообмінними сервісами та судитися з користувачами, стверджуючи, що їх індустрія може загинути, стало очевидно, що їх претензії були роздуті, а тактика — контрпродуктивна. Інтернет-піратство (що навіть не є коректним терміном, оскільки «піратство» передбачає отримання наживи) не руйнує сферу високих технологій та

індустрію розваг. Навпаки, піратство є рятівником ринку результатів інтелектуальної діяльності та інструментом вірусної реклами і розширення ринку. Коли у 2012 р. був закритий популярний файлообмінник Megaupload, споживання цифрового контенту на сайтах правовласників збільшилося, як і необхідно було на це розраховувати. Але був і несподіваний побічний ефект: за даними дослідження Мюнхенської школи менеджменту і Бізнес-школи Копенгагена, світові касові збори фільмів з невеликими бюджетами знизилися. Виграли від закриття торрент-трекера тільки блокбастери з мільярдними бюджетами. Це доводить, що незаконний обмін файлами — можливо, найекономічніший з нині доступних способів реклами та інструмент просування інтелектуального продукту на ринку.

Ефект «сарафанного радіо», який особливо допомагає компаніям, що тільки розвиваються, або продукту, що тільки-но виходить на ринок, не може бути досягнутий, якщо про продукт ще нікому не відомий. Часто такий вірусний маркетинг починається з незаконних скачувань з торрент-трекера. Але значний відсоток тих, кому стало відомо про інтелектуальний продукт в Інтернеті, готовий буде заплатити й отримати його через легальні канали. Автор сценарію популярного американського телевізійного серіалу «Сини анархії» («Sons of Anarchy») Джулі Буш вірить, що індустрія починає розуміти — подібна модель поведінки є важливою формою просування інтелектуального продукту. «Багато прокатників серіалів і керівники, яких я знаю, не тільки самі є інтернет-піратами, але й у приватному порядку просувають ідею, що піратство — це добре для індустрії, це відмінний спосіб реклами і необхідний інструмент для побудови здорової аудиторії», — стверджує Д. Буш [10].

Слід також наголосити на непоодинокі випадки провокування порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності з метою подальшого отримання прибутку або господарського чи економічного зиску. Окремі володільці прав на такі об'єкти з метою створення попиту щодо них навмисно розміщують їх у вільному доступі, не обмежуючи їх відтворення, розповсюдження або використання. Коли попит на зазначений об'єкт на ринку займає відповідне місце серед аналогічних або схожих інтелектуальних продуктів, він вилучається із вільного доступу, та щодо нього встановлюються більш високі ціни, що дозволяє компенсувати попереднє його безоплатне використання споживачами. Найчастіше такий маркетинговий хід застосовується щодо об'єктів авторського права та суміжних прав (комп'ютерних програм, виконань, художніх творів тощо). Але попередня діяльність володільців прав на зазначені об'єкти щодо створення попиту на свої товари, як правило, ретельно приховується, й вся провина покладається на так званих «інтелектуальних піратів».

Щодо начебто мільярдних збитків від порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності, теж не все так очевидно, як про це стверджують правовласники інтелектуального продукту. Одна цифра весь час повторюється представниками Американської асоціації кінокомпаній: з 2003 р., коли торренти стали джерелом придбання матеріалів, втрати кінокомпаній склали 250 млрд дол. США. Як виявив журналіст Джуліан Санчес, ця цифра узята зі статті *Forbes* за 1993 р., в якій оцінювався економічний збиток від розповсюдження у всьому світі всіх (*виділення автора — В. Х.*) підроблених товарів, починаючи від піратських копій мультфільмів *Disney* і закінчуючи погано зшитими джинсами *Levi's*.

Слід також наголосити на тому, що астрономічні цифри збитків від порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності заявляються кожного разу, коли володільці прав на такий інтелектуальний продукт люблять державне втручання у мережу Інтернет чи в економічні інтереси окремої країни (або через *Stop Online Privacy Act «SOPA»*, що припускає повне блокування будь-яких сайтів з посиланнями на сторінки з піратським контентом, або через проголошення окремих країн «Піратом № 1» у світі та накладення економічних санкцій, як це мало місце з Україною напередодні обрання нашої державою стратегічного курсу економічної інтеграції).

Таким чином, для досягнення мети економічного домінування поодинокі володільці прав, великі корпорації і навіть окремі країни використовують, перш за все, юридичні та політичні механізми охорони. Тому необхідно зазначити, що поки не буде створено саме економічних передумов доцільності дотримання прав на об'єкти інтелектуальної власності, а ринок таких об'єктів не буде врегульовано перш за все за допомогою економічної складової, досягнути суттєвих зрушень у питаннях протидії зазначеним порушенням і пов'язаних з цим кримінологічних процесів, навряд чи представляється можливим. Якби відповідні компанії не були монополістами на ринках об'єктів права інтелектуальної власності або вели більш соціально орієнтовану економічну діяльність, то більшість осіб, які натеper залучені до виробництва контрафактних товарів або вимушеного порушення прав на результати творчої діяльності, було б природно «втягнуто» у виробництво легальної продукції, а проблему інтелектуального піратства було б вирішено на державному рівні в більшості країн світу за допомогою інновацій та маркетингу [5, с. 43].

Список використаних джерел:

1. Авторское право на произведения литературы в Российской империи: Законы, постановления, международные договоры (1827–1917) / сост. А. В. Бакунцев. Москва : ВК, 2005. 91 с.

2. «Авторское право стало принуждением к рабству»—эксперт // LB.ua. URL : http://society.lb.ua/life/2012/02/08/135778_avtorskoe_pravo_stalo_prinuzhdeniem.html.
3. Валле В. Парадокси права інтелектуальної власності. Київ : Освіта України, 2010. 448 с.
4. Валле В. Спадок Джеймса I та королеви Анни : охорона інтелектуальної власності у часі й просторі. Київ : Дух і літера, 2010. 216 с.
5. Дворянкин О., Овчинский А. «Песочные часы» преступной деятельности на рынке объектов интеллектуальной собственности // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2002. № 9. С. 36–44.
6. Интеллектуальное пиратство разрушает экономику // LB.ua. URL : http://society.lb.ua/life/2012/02/08/135851_intellektualnoe_piratstvo.html.
7. Макушин Л. М. Цензурный режим и журналистика : от «чугунного» устава 1826 г. до закона о печати 1865 г. : В 2 кн. Кн. 1 / Федеральное агентство по образованию; Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького. Екатеринбург : Урал. ун-т, 2009. 263 с.
8. Пиленко А. А. Право изобретателя / редкол. : Н. В. Козлова, С. М. Корнеев, Е. В. Кулагина, П. А. Панкратов. Москва : Статут, 2001. 688 с.
9. Разработчики программного обеспечения в Украине просят о защите авторских прав // Интернет-магазин компьютерной техники <http://MAG.com.ua>. URL : <http://mag.com.ua/news274.htm>.
10. Россен Д. Как Голливуд может монетизировать пиратство // Журнал «MEDIASAT». URL : <https://internetua.com/kak-gollivud-mojet-monetizirovat-piratstvo>.
11. Факультативный протокол к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах : Принят резолюцией 63/117 Генеральной Ассамблеи от 10.12.2008. URL : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/optprotocol_icescr.shtml.
12. Drahos P. Global Intellectual Property Rights: Knowledge, Access and Development / P. Drahos, R. Mayne // AvaxHome.RU – Palgrave : Oxfam, 2002. 288 pages.
13. Geist M. Old Copyright Law And New Technologies: Canadian Copyright Reform In The Digital Age // Michael Geist's Blog. URL : <http://www.michaelgeist.ca/content/view/791/139/>.
14. Microsoft начал бороться с китайскими пиратами удешевлением своего ПО // Портал DELO.UA. URL : <http://delo.ua/world/microsoft-nachal-borotsja-s-ki-146824/>.

ЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ШКІДЛИВОСТІ ЯК МАТЕРІАЛЬНОЇ ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ХРІДОЧКІН А. В.,

*д.ю.н., доцент, професор кафедри підприємництва,
організації виробництва та теоретичної і прикладної
економіки Українського державного хіміко-технологічного
університету
(Дніпро, Україна)*

Ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) визначає адміністративне правопорушення як протиправну, винну (умисну або необережну) дію або бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1]. Дана стаття дає визначення загального поняття «адміністративне правопорушення», розкриває його матеріальний зміст, юридичну природу та соціальну сутність, аналізуючи які можна сформулювати основні ознаки адміністративного правопорушення, зокрема, і правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Протиправне діяння в теорії адміністративного права визнається адміністративним правопорушенням якщо в сукупності містить всі без винятку об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що відрізняють їх від правомірної поведінки, а також від інших правопорушень (злочинів, дисциплінарних проступків, цивільно-правових деліктів). Об'єктивними ознаками адміністративного правопорушення є його суспільна шкідливість, протиправність і караність, а суб'єктивною — винність та суб'єктність. Лише за наявності всіх цих ознак можна говорити про кваліфікацію діяння особи як адміністративний проступок та вирішення питання про притягнення її до адміністративної відповідальності. Вважаємо, що зазначені ознаки властиві також всім адміністративним правопорушенням у сфері інтелектуальної власності.

Першою найістотношою ознакою адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є їх суспільна шкідливість, яка полягає у порушенні права інтелектуальної власності та заподіянні шкоди (матеріальної та нематеріальної) або створенні загрози її заподіяння суб'єктам тих суспільних відносин, що склалися з приводу використання результатів інтелектуальної творчої діяльності і охороняються законодавством про адміністративну відповідальність.

Суспільна шкідливість адміністративного правопорушення означає, що ним заподіюється шкода певним суспільним відносинам, які охороняються правовими нормами: державному і громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, встановленому порядку управління [2, с. 136]. Ця шкода може бути як матеріальною, так й іншою (моральною, організаційною тощо). Дія або бездіяльність суб'єкта заподіює чи створює загрозу заподіяння шкоди (матеріального, морального, організаційного чи іншого характеру) об'єктам адміністративно-правової охорони, в даному випадку це посягання на право інтелектуальної власності, наприклад, на право авторства або права на торговельну марку (знак для товарів та послуг). Суспільна шкідливість у цих випадках виступає об'єктивною властивістю таких правопорушень та реальним порушенням відносин права інтелектуальної власності, являючи собою «руйнування соціального в об'єкті проступку — відносинах права на об'єкти інтелектуальної власності» [3, с. 223]. Виникнення, зміна або втрата суспільної шкідливості такого діяння зумовлюються об'єктивними закономірностями суспільного розвитку, нерозривним зв'язком з тими соціально-економічними процесами, що відбуваються в суспільстві. У науці адміністративного права сьогодні домінує думка про суспільну шкідливість як обов'язкову ознаку будь-якого адміністративного правопорушення, а порівняльний аналіз адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності переконливо свідчить про те, що суспільна шкідливість адміністративних правопорушень не є рівною значно більшій суспільній небезпечності злочину.

І хоча сьогодні серед науковців майже не існує суперечок з приводу природи та матеріальних властивостей адміністративного правопорушення, аспект його суспільної небезпеки і шкідливості все ще залишається дискусійним. Частина авторів (Г. І. Петров, О. М. Якуба, М. С. Строгович, Ю. П. Битяк) виключають суспільну небезпеку з числа ознак адміністративного проступку, інші ж визнають її поширення як на злочини, так і на адміністративні правопорушення (О. Є. Луньов, О. Ф. Шишков, А. В. Серьогін). Поцілуйко В. М. вважає суспільну небезпеку адміністративних проступків як таку, що завдає шкоди суспільним відносинам, оскільки у лінгвістичному значенні «небезпечний» — це шкідливий, здатний завдати шкоду [4, с. 221]. На нашу думку, адміністративне правопорушення слід вважати суспільно шкідливим діянням з мірою небезпеки, меншою ніж та, що виявляється у злочинному посяганні. У КУпАП адміністративні правопорушення не названі «суспільно-небезпечними» — наявними є такі визначення, як «настання шкідливих наслідків», «діяння, що посягає на...», «завдана шкода» тощо. Це дозволяє характеризувати адміністративне правопорушення як суспільно шкідливе. Тобто, саме шкода

є невід'ємною ознакою кожного адміністративного правопорушення. Характер шкоди можна розрізнити за об'єктом, розміром та іншими ознаками, але правопорушення завжди завдає соціальну шкоду.

Що ж стосується оцінки суспільної шкідливості адміністративних порушень права інтелектуальної власності, то вона відбувається на двох рівнях: законодавчому (на сьогоднішній день законодавець вже помістив більшу частину складів цих правопорушень до КУпАП (ст. ст. 51-2, 107-1, 156-3 (у частині яка стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164-3, 164-6, 164-7, 164-8, 164-9, 164-13) та правозастосовному (коли суб'єкти публічного адміністрування оцінюють її ступінь у конкретному випадку порушень права інтелектуальної власності). Суспільна шкідливість належить до оціночних понять, а критерієм її ступеня є об'єктивні і суб'єктивні ознаки складу адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності: конкретний об'єкт інтелектуальної власності (результат літературно-мистецької діяльності людини, результат її науково-технічної діяльності або результат індивідуалізації товарів (послуг) та їх виробників), наслідки, спосіб вчинення адміністративного правопорушення, форма вини, мотив та мета. Шкода, завдана правопорушенням у сфері інтелектуальної власності, знаходить свою оцінку у санкції правової норми. Про високу її міру свідчать високі суми штрафів з твердою нижньою межею. Про незначну міру завданої правопорушенням шкоди свідчать штрафи незначних розмірів. І тільки оцінка всієї сукупності ознак здатна розкрити важкість протиправного діяння — об'єктивну та реальну шкідливість.

Адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності, що безпосередньо завдають шкоди, виявляються в реальному, матеріальному підсумку (їх називають правопорушеннями з матеріальним складом). Такими, зокрема, є демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164-4 КУпАП), незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм та баз даних (ст. 164-9 КУпАП). Адміністративні ж правопорушення, які містять у собі лише небезпеку або можливість спричинення шкоди і посягають на правову форму, є формальними. Такими є порушення (невиконання) загальнообов'язкових правил, що окреслюють певні обов'язки і права (наприклад, порушення прав на об'єкт інтелектуальної власності (ст. 51-2 КУпАП), порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт диків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва (ст. 164-13 КУпАП)).

Таким чином, на міру суспільної шкідливості правопорушення також впливає характер діяння (повторність або грубе порушення),

який відповідно обумовлює посилення адміністративної відповідальності. Тому значення суспільної шкідливості як матеріальної ознаки адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності полягає в тому, що вона є основним об'єктивним критерієм визнання діяння адміністративно протиправним, дозволяє класифікувати конкретне адміністративне правопорушення, визначає межу між ним та іншими правопорушеннями (зокрема, злочином), є однією із загальних засад індивідуалізації адміністративної відповідальності та покарання, а також визначає наявність підстав для звільнення від адміністративної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.
2. Олішевський О. В. Соціально шкідливі наслідки сприйняття інформації, що містить пропаганду культу насильства і жорстокості. Форум права. 2016. № 2. С. 135–139.
3. Селіваненко В. В. Форми порушення та захист прав суспільства на об'єкти інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я. Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 223–228.
4. Поцілуйко В. М. Наукова доцільність порівняльно-правового дослідження заходів забезпечення провадження в кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2017. Вип. 4. С. 219–229.

УДК 347.77

**ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ ЩОДО НАЗВ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ**

ЦИМБАЛЮК О. В.,

*аспірант кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права Інституту права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)*

В сучасному світі, на ринку фармацевтики, представлена велика кількість різноманітних препаратів. Ідентифікувати і виділити один з-поміж інших дозволяє назва лікарського засобу. Назва лі-

карського засобу — назва, дана лікарському засобу, яка може бути як вигаданою заявником (виробником), так і загальноприйнятою або науковою, що може супроводжуватися назвою торгової марки або найменуванням заявника (виробника) [1]. Назва лікарського засобу включає в себе хімічну назву (залежно від хімічної формули і субстанцій препарату) і торгову назву.

Торгова назва засобу — це назва, яка присвоюється компанією-виробником у комерційних цілях. Сама дана назва потребує детального розгляду. При її виборі і реєстрації виробникам потрібно бути обачними, щоб захистити себе від подальших недобросовісних дій конкурентів, а також можливих судових спорів. Торгова назва лікарського засобу може бути зареєстрована під час державної реєстрації лікарського засобу, а також як торговельна марка. Дані види реєстрації не залежать одна від одної і препарат може бути зареєстрований одночасно двома способами. Також ці два види реєстрації надають власнику різний обсяг прав, можливість юридичного захисту і притягнення до відповідальності.

При державній реєстрації, право забороняти іншим компаніям розповсюджувати лікарські засоби із назвою, тотожною або схожою з тою, що зазначена у посвідченні відсутнє. Компанія-конкурент може зареєструвати таку ж назву в якості торговельної марки і випускати під нею товар, не порушуючи права власника державного свідоцтва, при видачі якого також не проводиться експертиза на уже наявність тотожних або схожих торговельних марок. Тобто, в даному випадку, ми взагалі не можемо говорити про захист і юридичну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності на назву лікарського засобу.

Для охорони і захисту прав інтелектуальної власності, рекомендовано реєструвати назву лікарського засобу як знак для товарів і послуг (торговельну марку). Торговельна марка — позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб. Власник свідоцтва має виключне право забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстровану торговельну марку [2]. В даному випадку можна вже говорити про можливість юридичної відповідальності за порушення прав.

Назва лікарського засобу відрізняється від інших об'єктів, які реєструються під торговельною маркою. Торговельна марка виконує роль розрізняльного позначення — засобу індивідуалізації товарів конкретного виробника на ринку однорідної продукції. Назва лікарського засобу виконує загально-інформативну функцію, пов'язану з призначенням тих чи інших ліків. На відміну від торговельної марки, найменування лікарського препарату не пов'язується в свідомості споживачів з конкретним виробником, а служить засобом ідентифікації самого лікарського засобу [3].

Однак, навіть реєстрація назви лікарського засобу в якості торговельної марки, не забезпечується притягнення до юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. Всі назви реєструються 5 класом МКТП. Через велику кількість препаратів, часто виникають судові спори щодо схожості і тотожності їх назв. Однак, на сьогодні, в судових рішеннях часто містяться протилежні висновки. Це зумовлено тим, що судові експерти не мають достатньо знань в даній галузі і для всебічної та якісної експертизи потрібно залучати спеціалістів хімії, фармакології та медицини, що в Україні не практикують. У Методичних рекомендаціях з окремих питань проведення експертизи заявки на знак для товарів і послуг та у Методиці судово-експертного дослідження знаків для товарів і послуг до визначення схожості назв лікарських засобів не встановлені особливі підходи.

Власник свідоцтва на торговельну марку (в даному випадку це назва лікарського засобу), при порушення прав інтелектуальної власності має право захисту. За заподіяну шкоду, порушнику може бути передбачена цивільна, адміністративна, або кримінальна відповідальність.

Цивільна відповідальність — це юридичні наслідки за невиконання чи неналежне виконання обов'язків, які порушують цивільні права інших. За статтею 431 Цивільного кодексу України, порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену цим Кодексом, іншим законом чи договором. За ч. 1 ст. 432 кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності. А ч. 2 ст. 432, передбачені заходи, які може застосувати суд до порушника.

Адміністративна відповідальність — це специфічне реагування держави на адміністративне правопорушення, що полягає в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб'єкта правопорушення [4]. Відповідно до ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення.

Кримінальна відповідальність — це різновид юридичної відповідальності, обов'язок особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (злочин), зазнати державного осуду в формі кримінального покарання [4]. Відповідно до ст. 229 Кримінального кодексу України, незаконне використання знака для товарів і послуг, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, карається штра-

фом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. В частині 2 і 3 цієї ж статті передбачені наслідки у зв'язку з обтяжуючими обставинами.

Даних статей не достатньо для вирішення спорів. Назва лікарського засобу, як об'єкт інтелектуальної власності, є порівняно новий для нашої країни. Відомством з інтелектуальної власності Європейського Союзу (European Union Intellectual Property Office) та судовою практикою ЄС сформовано основні підходи та рекомендації щодо визначення схожості назв лікарських засобів, однак в вітчизняному законодавстві відсутні будь-які згадки щодо цього. Тому деякі справи залишаються складними, а прийняті рішення EUIPO не завжди підтверджуються при розгляді справи судом.

Кожен лікарський засіб індивідуальний, має встановлений склад, активно діючу речовину, показання та побічну дію. Назва даного препарату часто залежить від вище зазначених показників і її неправильний вибір може привести в оману споживача. Наприклад, в суспільстві існують деякі узвичаєні назви (слова, словосполучення), які асоціюються з певними захворюваннями і препаратами, і при виборі назви, виробники повинні зважати на це явище. Введенням в оману споживача також є використання вже існуючої на ринку фармацевтики назви (навіть якщо активна діюча речовина і показання однакові).

Відповідальність за введення в оману споживача передбачена ст. 20. Про види відповідальності; ст. 21. Про накладення штрафу за недобросовісну конкуренцію Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [4].

В Україні дуже важко добитися відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності на назви лікарських засобів. Недосконале законодавства, невелика кількість фахівців в даній сфері і порівняно нова система — основні передумови. 21.07.2020 р. був прийнятий Закон України «Щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями», але більшість питань лишилися відкритими.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку проведення експертизи реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), а також експертизи матеріалів про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення» від 26.08.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1069-05#Text>.

2. ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» № 3689-ХІІ від 14.10.2020 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.

3. Демченко Т. С. «Охрана товарных знаков (сравнительно-правовой анализ)». изд. 2-е, перераб. и доп. К.: Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2005. С. 114–115.

4. Електронне джерело URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

5. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

УДК. 347.422

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПОКЛАДЕННЯ СУДОМ НА ПОРУШНИКА САНКЦІЇ

ШИШКА Р. Б.,

*професор, д.ю.н., професор кафедри інтелектуальної
власності та цивільно-правових дисциплін Київського
інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-0532-1909
(Київ, Україна)*

Поняття цивільно-правової відповідальності досі дискутується, а при оновленні ЦК України — тим більше. Це зумовлене об'єктивно, оскільки широке її тлумачення не задовольняє потреби практики та стосується правосуддя, яке за ст. 124 Конституції України [1] здійснюється виключно судами. Його делегування чи привласнення іншими органами та посадовцями не допускається. З огляду на це, видається, що її ст. 61 сприяє такому тлумаченню, яке б знялося за вказівки, що до юридичної відповідальності може притягнути тільки суд.

Така категоричність незвична із стереотипами щодо юридичної відповідальності як всякого покладення санкцій на особу бу, яка вчинила правопорушення. Такий підхід завдячує полісемізму його використання в актах чинного законодавства. Тож, за суб'єктивного та побутового тлумачення це проведено у навчальній та науковій літературі, за чого прищеплено спрощене її розуміння як елемент професійної культури. Тож ототожнення майнового покриття юридичних обов'язків з відповідальністю як такою має свої витоки.

Термін «відповідальність» в актах цивільного законодавства вживається як: один із правових інструментів визначення загального правового становища особи, особливо фізичної особи в її дієздатності —

деліктоздатності та юридичної особи (ст. 96 ЦК) як учасника цивільних правовідносин; загальний підхід (принцип) ставлення боржника до виконання своїх зобов'язань і прояв правила *pacta sunt servanda*; обов'язок перетерпівати наслідки правопорушення:

- а) добровільно;
- б) примусово.

Лише в останньому випадку йдеться про цивільну чи цивільно-правову відповідальність як застосований у встановленому порядку судом примус до порушника і покладення на нього додаткових негативних наслідків матеріально-правового та процесуально-правового характеру.

Проте за такого підходу стає незрозуміла природа:

- 1) інших негативних наслідків, які настають при акцесорних зобов'язаннях, добровільному виконанні деліктних зобов'язань;
- 2) санкцій які покладаються державними органами, та громадськими утвореннями, наприклад товариствами з захисту прав споживачів.

Очевидно, що потрібен більш тонкий правовий інструментарій до викладення цих правових явищ в актах позитивного права, зокрема в ЦК України, де судячи з викладеної його концепції, не приділено тому уваги при його оновленні.

Нагадаю, що в Україні є вагому досягнення з розробки цивільно-правової відповідальності з часів Г. К. Матвеева. Так, І. С. Канзафарова обґрунтувала необхідність розмежування понять «цивільно-правова відповідальність» та «відповідальність за цивільним законодавством», як таку що охоплює два види відповідальності:

- 1) відповідальність перед державою, що має публічно-правовий характер;
- 2) відповідальність одного контрагента перед іншим, правопорушника перед потерпілим і має цивільно-правовий характер [2, 4].

Відмінність між ними полягає у особливостях санкцій та їх спрямуванні, в меті і порядку застосування. Застосування публічно-правових санкцій як реалізація відповідальності спрямоване на забезпечення публічного порядку й проявляється у конфіскації чи примусовій ліквідації юридичної особи, а застосування приватноправових санкцій — на забезпечення поновлення суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів і забезпечення компенсаторної функції цивільного права. З огляду на це, досить дивними вбачаються санкції в ст. 432 ЦК України [3], серед яких вказані публічно-правові за своєю природою та призначенням.

Сутність цивільно-правової відповідальності проявляється як: санкція, покарання, перетерпівання, реакції на правопорушення,

гарантія забезпечення, охоронного інституту права, що виконує охоронну функцію, і складається з двох взаємопов'язаних і взаємозабезпечувальних елементів:

- 1) компенсаційного впливу на потерпілого;
- 2) штрафного (репресивного) впливу на деліквента чи відповідальних за нього осіб.

При тому одні визначають відповідальність як застосування (реалізацію) санкції, інші — як виконання обов'язку на підставі державного чи прирівняного до нього примусу, чи як правовідносини між правопорушником та державою в особі її компетентного органу. В одній із останніх робіт висловлено про три рівні її сутності, які разом постають як ієрархія функціональних ідей цього інституту: перший рівень — як механізм перерозподілу втрат, на другому — як міра відплати порушникові; на третьому — як інституціоналізація справедливості, визначеності та доцільності.

Цивільно-правова відповідальність є застосуванням судом санкції за учинене правопорушення — актом застосування державного примусу у формі каральних та правовідновлювальних заходів, в порядку та на підставі нормам позитивного права. Тут, здебільше, йдеться про майнові санкції: неустойку, відшкодування шкоди. Проте, всі більше набуває значення особисті санкції і не тільки за порушення аліментних зобов'язань.

Розв'язання зазначених проблем вбачається в вирішенні низки завдань:

- 1) проведення чіткого положення про правову відповідальність як призначення санкцій судом за вчинене правопорушення і відмови від визнання їх застосування іншими органами правою відповідальністю;
- 2) введення в право категорії «стягнення» як застосування управненим органом санкцій до порушника, який не оскаржує їх у встановленому порядку, згоден понести їх негативні наслідки;
- 3) доповнити підстави притягнення судом до правової відповідальності процесуальний елемент — вступ в силу винесеного судом рішення про це та передача його для виконання органам виконання покарання;
- 4) визнання того, що цивільному праву також притаманні санкції, які варто згрупувати на майнові та особисті загальні, підгалузеві та інституційні.

Цивільно-правовій відповідальності притаманні ознаки: встановлена за порушення взятих чи передбачених актами чинного законодавства обов'язків для деліктозданого деліквента:

- а) завдання збитку та/чи шкоди;

б) недосягнення того правового результату, заради якого встановлювались цивільно-правові відносин; в) винне порушення суспільного порядку у приватних справах;

пов'язана із винесенням рішення про застосування мір державно-примусового характеру на підставі (звернення потерпілого чи уповноважених осіб) та у передбаченому законом порядку:

а) ЦПК України;

б) ЗУ «Про виконавче провадження»).

Полягає у застосуванні негативних наслідків здебільше майнового характеру до порушника юридичного обов'язку (зобов'язання). Ці наслідки проявляються як: відшкодування завданого збитку (ст. 22 ЦК); відшкодуванні чи компенсації моральної шкоди (ст. 23 ЦК); сплата неустойки (п. 3 ч. 1 ст. 611 ЦК); виплата одноразової компенсації (ст. 52 ЗУ «Про авторське право та суміжні права»; примусова реалізація належного власнику і не витребуваного ним майна, тощо; вина порушника презюмується, якщо він не доведе своєї невинності; передбачає, що за однотипне порушення до порушників застосовуються рівні за обсягом міри відповідальності (рівна відповідальність різних учасників цивільного обороту) незалежно від правового становища та вини; до неї деліквент притягується на підставі рішення суду. Інше несудове застосування є стягненнями і засноване на добровільності відповідача.

Цивільна відповідальність проявляється у примусовому позбавленні порушника певних матеріальних цінностей чи інших особистих стягненнях на основі рішення суду. Така конструкція відповідає не тільки потребам практики, але й здатна стабілізувати інститути права інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Канзафарова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. К.: 2007 37 с.

3. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV (Редакція станом на 01.01.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

ПРАВОВА ОХОРОНА КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

ПРИЛИПКО Д. С.,

*аспірантка, кафедра інтелектуальної власності
та інформаційного права*

*Інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)*

Із розвитком інформаційних технологій законодавці у всьому світі гостро усвідомлюють важливість забезпечення належної правової охорони комп'ютерних програм. Адже сучасний світ неможливо уявити без комп'ютерних технологій, різноманітних програм та інших досягнень людства. При цьому, законодавці різних держав мають дещо різні ідеї щодо найбільш оптимального способу ефективної правової охорони комп'ютерних програм як об'єкта інтелектуальної власності, що обумовило розробку відповідних міжнародних стандартів.

Метою тез є визначення особливостей правової охорони комп'ютерних програм за законодавством зарубіжних держав.

Важливими інструментами в області правової охорони комп'ютерних програм на міжнародному рівні є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі — ТРІПС) [1] та Бернська Конвенція [2]. Так, у ч. 2 ст. 9 Угоди ТРІПС вказується: «Захист авторського права поширюється на вислови, а не на ідеї, процедури, способи дії або математичні концепції як такі». Зауважимо, що такий підхід відповідає загальному принципу авторського права — надання захисту формі вираження ідеї, а не самій ідеї. Це положення стосується і комп'ютерних програм, які фактично є формами вираження певних алгоритмів, послідовних наборів інструкцій. Так захист авторським правом поширюється саме на форму вираження — програму, а не на алгоритм.

У ст. 10 вказаної угоди зазначається: «Комп'ютерні програми у вихідному або об'єктному коді захищаються як літературні твори за Бернською Конвенцією (1971). Поєднання даних або іншого матеріалу в електронній або іншій формі, яка завдяки відбору або упорядкуванню його змісту, є інтелектуальним твором, що захищається як такий. Такий захист, який не поширюється власне на дані або матеріали, надається без порушення будь-якого авторського права, яке вже існує на самі дані або матеріали». Звідси випливає, що ТРІПС включає у ст. 10 конкретне положення, яке прямо вимагає від держав-членів захищати програмне забезпечення, будь те у вихідному або об'єктному коді, як літературні твори відповідно до Бернської кон-

венції. Однак країни-члени мають право забезпечити більш надійний захист прав інтелектуальної власності в рамках своїх національних правових систем. У той же час, аналіз положень ТРІПС дає підстави стверджувати, що дана угода встановлює три різні форми захисту програмного забезпечення: авторське право, патент і режим комерційної таємниці. Слід визнати, що ТРІПС є на сьогоднішній день найбільш ефективним міжнародно-правовим актом у сфері інтелектуальної власності, включаючи комп'ютерні програми і бази даних. Водночас недоліком угоди ТРІПС є відсутність встановленого критерію оригінальності для авторсько-правових творів. З огляду на складність встановлення оригінальності щодо комп'ютерних програм відсутність єдиного критерію оригінальності є недоліком угоди в аспекті встановлення гармонізованої охорони цього об'єкта.

Що стосується Бернської конвенції, то відповідно до положень ст. 1 термін «літературні і художні твори» охоплює всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, яким би способом і в якій би формі вони не були виражені, як-то: книги, брошури та інші письмові твори, лекції, звертання, проповіді та інші подібного роду твори; драматичні і музично-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми, музичні твори з текстом або без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; твори прикладного мистецтва; ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії, архітектури або наукам.

Зауважимо, що вперше комп'ютерна програма почала охоронятися як об'єкт авторського права у 1964 р. в США. У той же час, у Сполучених Штатах Америки, зважаючи на високий рівень розроблення численних програмних продуктів, поряд з авторсько-правовою охороною комп'ютерних програм також є патентно-правова охорона. За статистичними даними, приблизно 30 тисяч патентів, виданих у різні роки Європейським патентним відомством, належать до комп'ютерних програм [3].

Одним з перших випадків отримання охоронних документів на комп'ютерну програму можна вважати заявку на винахід № 622397, яку було подано 15 листопада 1956 р. винахідником Робертом Тріппом (Robert Washburn Tripp) [4]. Згодом її розділили на дві заявки, за якими було видано патенти США US3058657 Variable speed drive interpolation system for automatic machine control (Система інтерполяції зі змінної швидкістю для автоматичного керування механізмом) та US3066868 (A) Interpolation computing system for automatic tool control (Інтерполяційна обчислювальна система для автоматич-

ного керування інструментом). Патенти було видано відповідно 16 жовтня і 4 грудня 1962 р. Під різними назвами цей винахід також було запатентовано в Бельгії, Швейцарії, Франції, Великій Британії та Нідерландах (нам не вдалося знайти відомості про дату видачі патенту за номером № L215849 у останній країні). Раніше усього патент було видано у Франції FR1174079 (випущено 01.11.1958 р., опубліковано 05.03.1959 р.), а отже саме цей патент можна вважати першим відомим патентом на комп'ютерну програму.

Так, зокрема, у США як країні, яка є батьківщиною для багатьох відомих ІТ-компаній, судові рішення рясніють суперечками про інтелектуальну власність. Необхідно зазначити, що судова влада США з самого початку робила узгоджені зусилля щодо правильного тлумачення норм і створенню стабільного прецеденту. Так, у справі *Computer Associates Int. Inc. V. Altai Inc* [5], суд обґрунтував, що інтерфейс і функціональність програми можуть бути також захищені авторським правом, або, навіть, патентним захистом. Проте тільки в тому випадку, якщо вони є результатом оригінального творчого твору [6]. Отже, інтерфейс і функціональні можливості комп'ютерної програми можуть підлягати охороні в межах авторського права тільки у тому випадку, якщо вони відповідають встановленим умовам.

Що ж стосується досвіду Європи у цій сфері, то Європейський суд у справі *SAS Institute Inc. проти World Programming Ltd* [7]. Суд висловив таку ж позицію, як і суд, що виніс рішення по справі *Computer Associates Int. Inc. V. Altai Inc*. Зокрема, у судовому рішенні по цій справі вказується, що вихідний код і об'єктний код є формою вираження комп'ютерної програми і тому вони також захищені авторським правом у відповідності з директивою. При ухваленні даного рішення суд керувався наступним: якщо елемент комп'ютерної програми здатний відтворювати програму, то цей елемент підлягає захисту авторським правом. Суд також виходив з того, що, якщо ідея захисту функціональності комп'ютерної програми авторським правом буде прийнята, то це дозволить монополізувати ідеї в індустрії програмного забезпечення.

Висновки. Таким чином, результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок про те, що країни англосаксонської та романо-германської правових систем мають схожий підхід стосовно правової охорони комп'ютерних програм як об'єктів інтелектуальної власності, який відповідає міжнародному законодавству.

Насамкінець, зауважимо, що міжнародний досвід щодо правової охорони комп'ютерних програм як об'єктів інтелектуальної власності потребує подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/981_018 (дата звернення: 03.02.2021).

2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький Акт від 24 липня 1971 р. змінений 2 жовтня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 03.02.2021).

3. Жуванов Д., Стогний Е. Яку форму охорони обрати для комп'ютерної програми? URL: <http://www.inventa.ua/content.php?l=17&p=103> (дата звернення: 03.02.2021).

4. Application of Bernhart, 417 F.2d 1395, 163 U.S.P.Q. (BNA) 611 (C.C.P.A. 1969). URL: <https://www.casemine.com/judgement/us/591498e9add7b0493460bfae> (дата звернення: 03.02.2021).

5. Law School Case Brief Computer Assocs. Int'l v. Altai — 982 F.2d 693 (2d Cir. 1992) URL: <https://www.lexisnexis.com/community/case-brief/p/casebrief-computer-assocs-int-l-v-altai> (дата звернення: 03.02.2021).

6. Computer Associates International v. Altai, Inc. URL: <https://www.casebriefs.com/blog/law/intellectual-property-law/intellectual-property-keyed-to-merges/copyright-law/computer-associates-international-v-altai-inc> (дата звернення: 03.02.2021).

7. Judgment of the court (Grand Chamber) 2 May 2012. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=122362&doclang=EN> (дата звернення: 03.02.2021).

Для нотаток

Наукове видання

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА
СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Збірник матеріалів

III Міжнародної науково-практичної конференції
«Інтернет-міст КИЇВ–ДНІПРО»
«УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ. ЕФЕКТИВНЕ
ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ»
(18 березня 2021 року, м. Київ)

Укладач — *Г. К. Дорожко*, кандидат технічних наук

Комп'ютерне макетування — *Л. Цикаленко*
Художнє оформлення — *Н. Мінченко*

Адреса редакції:

вул. Казимира Малевича 11, Київ, 03150

Тел.: 228-21-36; тел./факс: 200-08-76

www.ndiiv.org.ua

e-mail: letter@i.kiev.ua

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Гарнітурв Century Schoolbook.

Ум.-друк. арк. 9,41. Наклад 300 прим.

Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»

м. Київ. Бориспільська, 9.

Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»

м. Київ. Бориспільська, 9.

Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.